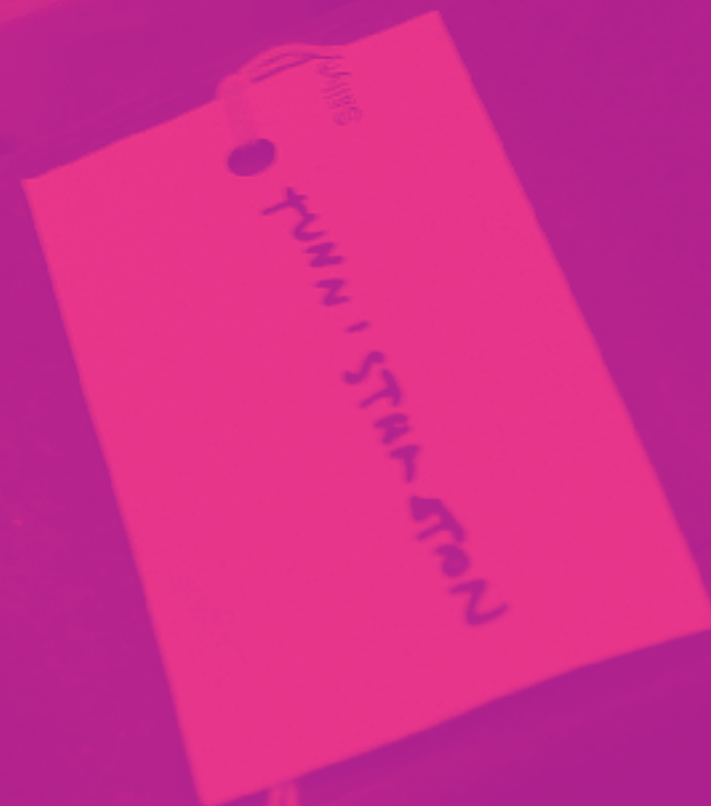

2015 SUOMEN MUSEOLIITTO
HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO, TAMPEREEN MUSEOT & TEKNIIKAN MUSEO

KOKOELMA- POISTOJEN

Hyvät käytännöt

HELSINKI 2015

Kirjoittajat: **Merja Honkasalo, Elina Kallio, Kirsi Ojala,
Tiina Paavola, Piia Pietarinen, Emilia Västi**

Toimitus: **Emilia Västi & Minna Sarantola-Weiss**

Ulkoasu: **Inari Savola**

Julkaisija: **Suomen museoliitto**

Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt

ISBN 978-951-9426-44-0

ISSN 0355-1741

Suomen museoliiton julkaisuja 65

SUOMEN MUSEOLIITTO
FINLANDS MUSEIFÖRBUND
FINNISH MUSEUMS ASSOCIATION

TEKNIIKAN
MUSEO

VAPRIIKKI

Sisältö

4 Esipuhe

5 1 Eväitä poistoihin

6 1.1 Aiheen rajaus ja kokoelmapoiston määrittely

6 1.2 Poistohankkeen taustat

7 1.3 Kokoelmapoistot suomalaisella museokentällä

14 2 Prosessi

15 2.1 Kokoelmapoistojen lähtökohdat

18 2.2 Poistoprosessi

21 2.3 Poiston arviointikriteerit

26 2.4 Poistotavat

29 3 Poistokertomuksia

31 Sopimukset poistokeskustelun kynnyksenä

36 Poistopäätösten kokoelmapoliittiset perustelut

41 Arviointikriteerien painotus

47 Huoleton käyttää, vaikea säilyttää

55 Kokoelmasiirto poistotapana

60 Kokoelmapoiston hyödyntäminen museopedagogiikassa

65 Miten kokoelmapoistot poistuvat

68 Sanasto

69 Kirjallisuus

70 Liite 1

Esipuhe

TÄMÄ JULKAISU on syntynyt Helsingin kaupunginmuseon, Tampereen museoiden ja Tekniikan museon yhteistyönä Opetus- ja kulttuuriministeriön tukemassa *Kulttuurihistoriallisten museoiden kokoelmapoistojen hyvät käytännöt* -hankkeessa, joka käynnistettiin maaliskuussa 2014. Tavoitteemme on ollut tuottaa käytännönläheinen julkaisu kokoelmapoistoista ja aktivoida keskustelua poistoista suomalaisella museokentällä. Olemme halunneet koota poistopoliittisia argumentteja suomalaisten museoiden käyttöön ja hälventää kokoelmapoistoihin liittyviä epäselvyyksiä.

Vaikka hankemuseoissa poistot ovat osa kokoelmahallintaa, emme suoranaisesti pyri ottamaan kantaa siihen, kuinka muiden museoiden tulisi poistoihin suhtautua. Jokaisen museon on arvioitava kokoelmapoistojen tarve itse. Museokentällä käymiemme keskusteluiden perusteella on kuitenkin selvää, että suomalaisissa museoissa on tehty ja tehdään kokoelmapoistoja, mutta julkinen keskustelu poistoista ja poistokäytännöistä puuttuu. Tämän vuoksi koemme tarpeelliseksi nostaa asian tapetille. Haluamme omalta osaltamme edistää sitä, että poistopäätökset ja poistojen täytäntöönpano tehdään kestävin perustein.

Kesällä 2014 toteuttamamme poistokyselyn perusteella kotimaisella museokentällä on tilausta kokoelmapoiston malliprosessille, mutta myös käytännön poistokokemusten jakoon. Luku 2 sisältää koonteja, jotka on johdettu kolmen hankemuseon poistoprosesseja ja muita poisto-ohjeita hyödyntäen. Toivomme, että kokoamastamme aineistosta on apua

museoille poistopoliittikan periaatteita pohdittaessa ja käytäntöjä kehitettäessä. Viimeisessä luvussa avaamme kyselyvastauksissa toivottua eettistä pohdintaa hankemuseoiden näkökulmasta perehtymällä kokoelmapoistojen eri teemoihin käytännön poistotapausten kautta.

Aineistona on käytetty Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -hankkeen poistokyselyn tuloksia ja kotimaisten museoiden kokoelmapoliittisten ohjelmien poistolinjauksia. Lähde- ja vertailuaineistona on hyödynnetty julkaistuja poisto-oppaita, erityisesti brittiläisen Museums Associationin Disposal Toolkit -verkkojulkaisuja (2008, 2014). Lisäksi on hyödynnetty muuta museologista kirjallisuutta ja julkaisuja.

Hankemuseoissa tehdyt poistopäätökset ja konkreettisesti toteutetut poistot ovat nostaneet esille erilaisia kysymyksiä, joista osaan on löytynyt vastauskin. Hankemuseoiden kokoelmakertomukset kertovat poistopoliittikan ja poistoprosessien soveltamisesta kokoelmatyön arkeen.

Julkaisumme on laadittu ICOMin eettisiä ohjeita kunnioittaen. Lisäksi olemme tarkastelleet yhtymäkohtia museoalan ajankohtaisten hankkeiden, Luston ja Metropolia-ammattikorkeakoulun Merkitysanalyysimenetelmän ja Museo 2015 -hankkeen, kanssa. Yhteistyön voima on merkittävä. Olemme kiitollisia, että Suomen museoliitto ja Museoviraston Suomen kansallismuseon Kulttuurihistorialliset kokoelmat -yksikkö ja TAKO-verkosto ovat osallistuneet työhömmä ja tarjonneet tukensa hankkeen ohjausryhmässä. Haluamme myös kiittää lämpimästi kaikkia

niitä museoalan ammattilaisia, jotka osallistuivat työhömmä vastaamalla kyselyyn ja kaikkia niitä, jotka muutoin ovat jakaneet kokemuksensa ja mielipiteensä poistoista hankkeen aikana. Erityiskiitos kuuluu hanketiimiä avustaneille museo- ja kulttuurialan ammattilaisille ja tutkijoille, jotka ovat kommentoineet julkaisun käsikirjoitusta.

HELSINGISSÄ MAALISKUUSSA 2015
Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt
-hankeryhmä

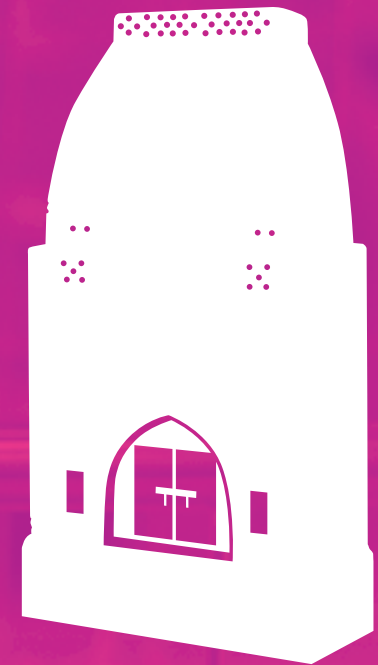
Elina Kallio
Helsingin kaupunginmuseo

Kirsi Ojala
Tekniikan museo

Tiina Paavola
Tampereen museot

Emilia Västi
Tekniikan museo,
projektikoordinaattori

1 EVÄITÄ POISTOIHIIN

1 Eväitä poistoihin

1.1 AIHEEN RAJAUS JA KOKOELMAPOISTON MÄÄRITTELY

KOKOELMAPOISTON KOHTEENA on museo-objekti. Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -hankkeen rajauksen mukaisesti julkaisussa käsitellään kulttuurihistoriallisista esinekokoelmista tehtäviä kokoelmapoistoja. Prosessi on sovellettavissa myös muista museo- ja kokoelmatyypeistä tehtäviin poistoihin.

Kokoelmapoisto on käsitteenä monisyinen ja sen määrittelyssä on museo- ja julkaisukohtaisia eroja. Suomen kielessä kokoelmapoisto voi tarkoittaa kahta asiaa: konkreettista poistotoimenpidettä, joka tapahtuu, kun objekti siirretään fyysisesti pois museon tiloista ja hallinnasta esimerkiksi kokoelmasiirtona tai tuhottavaksi, sekä hallinnollista toimenpidettä, jonka myötä museo-objekti poistetaan museaalista kokoelmasta, toisin sanoen sen statuksen muuttamista.¹

Osa museoista käsittelee objektin statuksen muutoksen ja sisäiset siirrot osana arvoluokitusta poisto-

¹ Englannin kielessä termi *disposal* viittaa konkreettiseen poistotoimenpiteeseen, jossa objekti siirretään fyysisesti pois museon tiloista ja hallinnasta esimerkiksi kokoelmasiirtona tai tuhottavaksi. *Deaccession* puolestaan on hallinnollinen toimenpide, jonka myötä museo-objekti poistetaan museaalista kokoelmasta eli sen status muuttuu. (Davies 2011, 21). Jako ei kuitenkaan ole aivan yksiselitteinen. Ks. esim. *Museums and the Disposal Debate. A Collection of Essays*. Davies, Peter (ed.), Edinburgh: MuseumsEtc 2011 ja *A Deaccession Reader*. Weil, Stephen (ed.), Washington: American Association of Museums 1997.

prosessista erillisenä tai sitä edeltävänä prosessina. Kokoelmapoiston käsitteen määrittelyssä on eroa myös kolmen hankemuseon kesken. Selkeyden vuoksi hankkeessa valittiin yksi näkemys, jota noudatetaan tässä julkaisussa.

Tässä julkaisussa kokoelmapoiston käsite tarkoittaa sekä konkreettisia poistotoimenpiteitä että museo-objektin statuksen muutoksia. Kokoelmapoistossa muuttuu tai raukeaa pysyvästi joko objektin omistajuussuhde, sen status museaaliseen kokoelmaan kuuluvana objektina tai molemmat. Poiston määritelmä *Poisto tarkoittaa erilaisin metodein suoritettavaa objektin pysyvää siirtämistä museaalista kokoelmasta* toteutuu, kun museaalilla kokoelmalla ei tarkoiteta museopedagogista kokoelmaa. Statuksen muutos voi johtaa fyysiseen poistotoimenpiteeseen, mutta myös museon sisäiseen siirtoon. Tässä hankkeessa myös siirtoa museopedagogisiin tarkoituksiin tarkastellaan poistotapana.

Näkemyksemme mukaan museo-objektin statuksen muuttaminen ja sisäisten siirtojen mieltäminen osaksi kokoelmapoistoa sujuvoittaa kokoelmaprosesseja. Koska statuksen muutos vaikuttaa objektin säilyvyyteen, tämä vaihe on ensisijaisesti se, joka tulee tehdä yhteisellä päätöksellä ja vahvistaa museon hallintomallin mukaisesti. Kun objektin museaalista statuksesta on kerran vahvistetusti luovuttu, myöhempi fyysinen poistotoimenpide ei välttämättä edellytä uutta arviointikierrosta, sillä tässä mallissa arvoluokitus ja poistopäätös voidaan tehdä kerralla.

1.2 POISTOHANKKEEN TAUSTAT

MIKSI KOKOELMAPOISTOT koetaan tarpeellisiksi ja minikäläisiä tavoitteita niille asetetaan? Keskustelu poistoista ja erityisesti niiden toteutustavoista on noussut ajankohtaiseksi 2010-luvulla sekä kansainvälisesti että Suomessa. Poistopolitiikka nähdään tärkeäksi kokoelmien ja niiden hallinnan laadullisen kehittämisen välineeksi kaikissa kolmessa hankemuseossa, Helsingin kaupunginmuseumissa, Tampereen museoissa ja Tekniikan museumissa. Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -hankkeen lähtökohta oli verrata hankemuseoiden poistopolitiikkoja ja -prosesseja ja luoda niiden pohjalta yleinen malli ja menettelytavat suomalaisten museoiden omien käytäntöjen perustaksi.

Helsingin kaupunginmuseon ensimmäinen poistopolitiikka on hyväksytty jo vuonna 2001. Sen mallina oli ensisijaisesti Tukholman kaupunginmuseon poistopolitiikka. Poistopolitiikan periaatteita ja toimivuutta on testattu erityisesti koko kokoelman muutossa vuosina 2005–2006. Nyt poistopolitiikka ja poistojen toteutusta ohjaava poistoprosessi vaativat uudelleentarkastelua erityisesti poistotapojen osalta.

Tampereen museot ovat kehittäneet ja käyttäneet historiallisten kokoelmien arvoluokitusjärjestelmää kokoelmatyössä 1990-luvun puolivälistä saakka. Poistot ovat osa arvoluokitusta. Uuden kokoelmakeskuksen muutto ja käyttöönotto vuonna 2012, ja sitä edeltäneet, jo vuonna 2007 alkaneet kokoelmainventoinnit ja poistot ovat osoittaneet, että poistopolitiikkaa on päivitettävä.

Tekniikan museon vuonna 2013 hyväksytyt poistopolitiikka on hankemuseoiden tuorein ja kattavin. Myös sen yhtenä lähtökohtana on ollut huonokuntoisista säilytystiloista luopuminen, mikä on tehnyt poistot ajankohtaisiksi. Tekniikan museon poistopolitiikka sisältää poistoprosessin kuvauksen, arviointikriteerien määrittelyn ja arvoluokituksen, jonka perusteella määritellään kullekin objektille mahdolliset poistotavat. Kokoelmien priorisointi ja poistot ovat välttämättömiä, koska museon tallennusalue ja kokoelmapainopisteet ovat muuttuneet menneiden vuosikymmenten aikana. Tallennustyönjako muiden museoiden kanssa nousee keskeiseen rooliin laajan tallennusalueen vuoksi.

Muutot tai puutteet kokoelmasäilytystiloissa, kuten epäsiialliset olosuhteet ja lisätilan tarve, ovat huomattavan usein kokoelmapoistojen lähtökohtana. Tiloihin liittyvät syyt ovat samalla lähes aina myös taloudellisia. Taloudellisten syiden painoarvo poistopäätöksissä on vaikea kysymys, jonka pohtiminen ääneen on kuitenkin välttämätöntä.² Kokoelmapolitiikan päivittäminen ja kokoelmapoliittiset muutokset ja tarkennukset ovat toinen merkittävä lähtökohta poistoille. Museoiden valtakunnallinen tallennus- ja kokoelmayhteistyö (TAKO) kannustaa osaltaan kokoelmapolitiikan ja päällekkäisen tallennuksen uudelleenarviointiin. Toimivan poistopolitiikan tavoitteena onkin mahdollistaa kokoelmapolitiikan mukainen kartunta ja resurssien (työaika ja säilytystilat) kohdentaminen. Ennen kaikkea tavoitteena tulee kuitenkin olla kehittyvä, laadukas ja helposti saavutettava museokokoelma, joka palvelee hyvin sekä käyttäjiään että omistajiaan.

Työmme merkittäväksi vertailukohteeksi valiko-

tui brittiläisen Museums Associationin kattava Disposal Toolkit -verkkopublication, jonka ensimmäinen versio julkaistiin vuonna 2008 ja uudistettu versio vuonna 2014. Hankkeessamme on tutustuttu ensisijaisesti verkkopublication ensimmäiseen versioon. Disposal Toolkitin painotukset ja rajaukset kuitenkin myös eroavat oman julkaisumme linjasta. Disposal Toolkit ei esimerkiksi listaa sisäisiä poistoja poistotavoiksi. Jotkin vertailukohteen keskeiset teemat, kuten julkinen saavutettavuus kokoelmapoistojen ensisijaisena tavoitteena, eivät ole saaneet vastaavaa painoarvoa omassa julkaisussamme. Lisäksi olemme käyttäneet lähtökohtana ICOMin eettistä ohjeistusta, jonka ensimmäinen versio valmistui vuonna 1986. Se asettaa museoammattilaisten toiminnalle vähimmäisvaatimukset ja muodostaa hyvän lähtökohdan poistojenkin pohtimiselle. Viimeisimmän version suomenkielinen käännös on ilmestynyt vuonna 2005.

1.3 KOKOELMAPOISTOT SUOMALAISILLA MUSEOKENTÄLLÄ

MUSEOIDEN SUHTAUTUMISESTA kokoelmapoistoihin saa käsityksen tarkastelemalla museoiden julkisia kokoelmapoliittisia ohjelmia. Tarkastelu ei kuitenkaan suoranaisesti anna vastauksia siihen, missä määrin museoissa toteutetaan kokoelmapoistoja. Osassa käydään läpi poistoperiaatteita lyhyesti, joissakin poistoprosessi on mukana liitteenä. Rajoituksista huolimatta museoiden kokoelmapolitiikoissa ei esiinny kokoelmapoistojen suoranaista kieltämistä. Vaikuttaa siltä, että kriittisimminkin kokoelmapoistoihin suhtautuvat museot ovat valmiita hyväksymään poistot tietyin varauksin.

Olemme linjanneet käsillä olevan julkaisun ja hankkeen sisältöä sen mukaan, mikä kotimaisella

museokentällä koetaan poistokysymysten kohdalla oleellisena. Jotta arvio olisi todennettavissa, hankkeessa päätettiin kerätä tietoa suomalaisten museoiden poistokäytänteistä verkkokyselyllä, josta ilmoitettiin museopostissa kesäkuussa 2014. Kyselyllä kartoitettiin mikä kokoelmapoistoissa koetaan toimivaksi, mikä on ongelmallista, mihin kaivataan ratkaisua ja miten Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -hanke voisi auttaa asiassa. Poistokyselyn kysymykset ovat liitteenä (Liite1).

Kyselyn alkuosassa selvitettiin nykyistä poistotilannetta museoissa (kyselyvastaajien tausta, kirjatut poistokäytänteet, museoiden käyttämät poistoperusteet ja poistotavat). Muissa kysymyksissä pyrittiin ennen kaikkea kartoittamaan suhtautumista poistoihin. Vastaukset heijastavat kyselyyn vastanneiden työnantajamuseoiden poistolinjauksia ja vastanneiden omia asenteita ja näkemyksiä. Tässä luvussa esitellään kyselyn tuloksia ja vastauksissa korostuneita teemoja.

Poistokyselyyn vastanneet

VASTAUKSIA KYSELYYN saatiin määräaikaan mennessä 65 kappaletta. Valtaosalla vastanneista oli poistoihin jonkinlaista kosketuspintaa, sillä 91 % (59 henkilöä) kertoi museossaan tehdyn poistoja oman työuransa aikana. Kyselyyn vastanneilta ei edellytetty omakohtaista kokemusta kokoelmapoistoista, mutta se saattoi vaikuttaa vastanneiden valikoitumiseen. Osuus ei siis suoranaisesti kerro poistojen yleisyydestä suomalaisissa museoissa.

71 % (46 henkilöä) vastanneista kertoi museolaan olevan käytössä kirjattu poistopolitiikka tai poistoprosessi, ja useimmat myös nimesivät sen käyttöönottovuoden. Lähes kaikki mainitut poisto-

² Kokoelmien kustannuksista ja rationalisointitarpeesta mm. Knell 2004, 37; Pulkkinen 2013, 27.

dokumentit oli otettu käyttöön viimeisen kymmenen vuoden aikana. Aivan viime vuosina kirjattuja poisto-ohjeistuksia oli myös useita.

Kirjatulla poistolinjauksella tarkoitetaan vastauksissa yleensä kokoelmapoliittisen ohjelman yhteyteen tai liitteeksi kirjattua poistoprosessia tai muuta museon poistoperiaatteet kokoavaa kuvausta. Tulosten perusteella voidaan sanoa, että käytössä olevat kirjatut poistopolitiikat ja -prosessit ovat verrattain uusia museoalalla. Kyselyn perusteella ei kuitenkaan selviä, onko käytössä oleva versio korvannut jo aikaisemmin kirjatun poistoprosessin tai -politiikan. Monet vastanneista, joiden museoissa ei vielä ollut kirjattua poistopolitiikkaa, kokivat sellaisen koostamisen tarpeelliseksi. Tarkentavissa kommentteissa korostuu myös tarve päivittää, tarkentaa tai arvioida uudelleen käytännössä monimutkaiseksi osoittautunutta poistoprosessia.

Kysely aktivoi etenkin tutkijat. Heitä oli vastanneista selkeä enemmistö 57 % (37 henkilöä). Vastausvaihtoehto tutkija määriteltiin tässä yhteydessä laveasti, kattaen nimikkeet amanuenssi, intendentti, kokoelmapäällikkö jne. Museonjohtajien osuus 14 % (9 henkilöä) ylitti konservattoreiden määrän 11 % (7 henkilöä). Vastaajissa ei ollut museomestareita eikä myöskään vapaaehtoistyöntekijöitä. Tarkentavien vastausten perusteella toiseksi suurimman ryhmän muu museoammattilainen (12 henkilöä) vastaajista valtaosa sivusi kategoriaa tutkija.

Vaikka hankkeemme on rajattu käsittelemään kulttuurihistoriallisten kokoelmien poistoja, kysely oli avoinna koko museokentälle, myös taidemuseoissa ja luonnontieteellisissä museoissa työskenteleville, ja kokoelmatyypistä riippumatta. Tästä huolimatta valtaosa vastanneista (82 %) edustaa kulttuurihistoriallisia kokoelmia. Vain kuusi henkilöä valitsi Taidekokoelmat – ja samoin vain kuusi Muu-vaihto-

ehdon. Muu-vastausvaihtoehtojen valinneista useimmat työskentelivät useamman kuin yhden kokoelmatyyppin kanssa (esim. sekä kulttuurihistorialliset että taidekokoelmat).

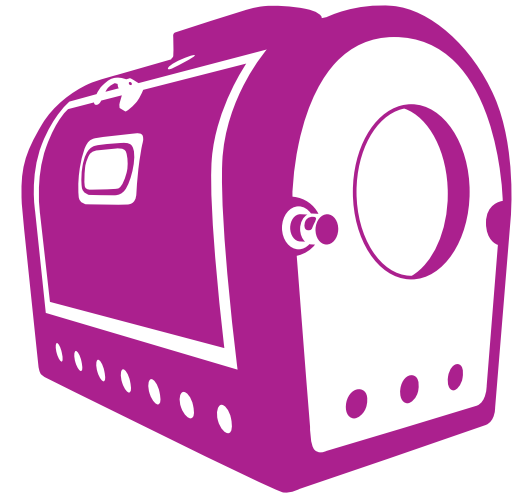
Kyselyyn oli mahdollista vastata anonyymisti, minkä vuoksi ei ole mahdollista selvittää kyselyn kattavuutta alueellisesti ja museotyypeittäin, eikä sitä moniko vastaajista työskenteli samassa museossa. Yhteystietonsa jättäneiden perusteella voidaan kuitenkin sanoa, että kysely tavoitti kokoluokaltaan ja hallintomalliltaan erilaisten museoiden henkilökuntaa ja on myös alueellisesti edustava.

Museoissa käytetyt poistoperusteet ja poistotavat

KYSYIMME MINKÄLAISIA perusteita kokoelmapoistolle vastaajat tietävät käytetyn museossaan. On huomioitava, että tulosten prosenttiosuudet kertovat siitä, miten moni kysymykseen vastanneista mainitsi poistoperustetta käytetyn ainakin kerran, ei perusteiden keskinäisestä suhteesta tai siitä, kuinka usein yksittäistä poistoperustetta oli käytetty. Sama koskee poistotapoja kartoittanutta kysymystä.

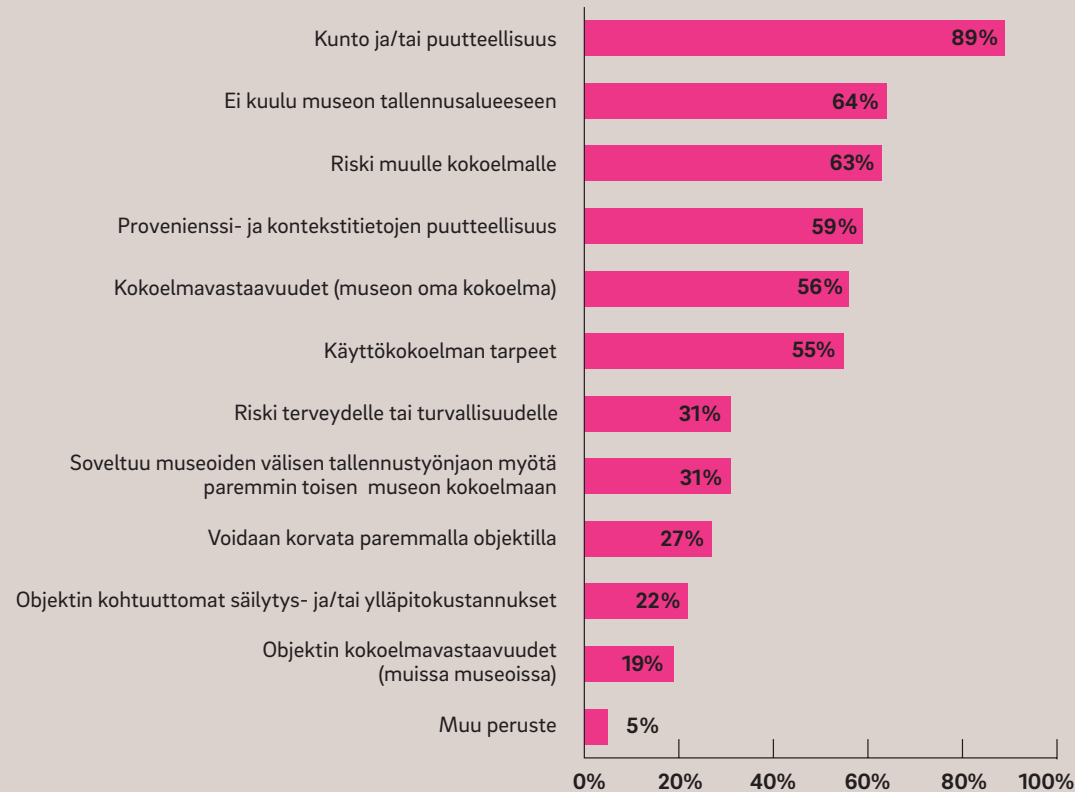
Kysymyksen tarkentavissa kommentteissa painotettiin kokonaisarvion tärkeyttä: ”Melkein aina poistopäätöksen takana on ollut useampi listan kohta”, ”Poistaminen perustuu useimmiten kokonaisharkintaan.” Yksittäisen poistoperusteen käyttäminen, esimerkiksi museopedagoginen käyttö, on harvoin riittävä peruste poistolle. Toisaalta kyselyn muissa kohdissa tuli esiin, että jotkin perusteista koetaan dominoiviksi. Tällaisiksi koetaan esimerkiksi objektin huono kunto tai objektin aiheuttamat riskit muulle kokoelmalle.

Poistoperusteista yleisimmin mainittu oli objektin kunto tai puutteellisuus (89 %). Kun tätä osuutta

Poistot takaavat paremman hoidon museoon jääville objekteille, kun resurssit voidaan keskittää ydinkokoelman tallentamiseen.

MINKÄLAISIA POISTOPERUSTEITA MUSEOSSASI ON KÄYTETTY?

verrataan osuuteen vastaajista, jotka kertoivat museoissaan ylipäätään tehdyn poistoja (91 %), voidaan todeta, että peruste on ollut kattavasti käytössä vastanneiden edustamissa museoissa. Muita yleisimpiä vastauksia olivat: objektin kuulumattomuus museon tallennusalueeseen (64 %), objektin aiheuttamat

riskit muulle kokoelmalle (63 %), objektin proveniensi- ja kontekstitietojen puutteellisuus (59 %) ja objektin kokoelmavastaavuudet museon omissa kokoelmissa (56 %). Vastausten perusteella kokoelmavastaavuuksien tarkistaminen muista museoista katsotaan oleelliseksi harvemmin (19 %). Valtakun-

nallinen tallennusvastuu ja työnjako eli TAKO-toiminta vaikuttaa siis toistaiseksi vain rajallisesti museoiden kokoelmapolitiikkaan ja poistopäätöksiin.

Vastaavalla tavalla kartoitettiin erilaisten poistotapojen käyttöä museoissa. Vastaajat valitsivat listatuista poistotavoista kaikki ne, joita tiesivät käytetyn museoissaan. Yleisimmin mainittu poistotapa on tuhoaminen. Sitä mainitsi käytetyn lähes 90 % vastanneista. Tämän poistotavan kattava mainitseminen ei yllätä. On luonnollista, ettei objektille, jonka on elinkaarensa päässä, pyritä löytämään uutta sijoituspaikkaa. Toisaalta kysymyksenasettelun vuoksi ei voida vetää liian pitkälle vietyjä johtopäätöksiä, sillä kysyimme mitä poistotapoja on ylipäätään käytetty, emme niiden määrää kaikista poistoista. Myös erilaiset siirrot ovat tunnettuja poistotapoja. Niistä yleisimmin mainittiin sisäiset siirrot. Lähes 80 % vastaajista mainitsi toteutuneena poistotapana museon sisäisen siirron museon opetus- tai käyttökokoelmaan ja yli puolet mainitsi siirron rekvisiitaksi. Museoiden välillä on eroja siinä, käsitetäänkö sisäinen siirto osaksi poistoprosessia vai muutokseksi arvoluokituksessa.

Poistettavan objektin siirtämisestä ammatillisesti hoidettuun museoon oli käytännön kokemusta noin puolessa vastaajien edustamista museoista (48 %). Vastaanottavan museon ammatillisuudella oli merkitystä, sillä ei-ammattillisesti hoidettuun museoon siirto oli huomattavasti harvinaisempaa (9 %). Sitä yleisempää oli myös objektin lahjoittaminen muuhun julkiseen käyttöön (38 %). Tähän vaikuttanee osaltaan ammatillisten museoiden ammattietiikka. Ei-ammattillisten museoiden kartuttamisperiaatteiden määrittelemättömyys saattaa johtaa harkitsemattomiin vastaanottoihin ja myöhempisiin ongelmiin, eivätkä ammatilliset museot halua olla mukana edistämässä tällaiseen tilanteeseen pääymistä.

Harvinaisin mainituista poistotavoista oli myyn-

MITÄ POISTOTAPOJA MUSEOSSASI ON KÄYTETTY?

ti. Sitä mainitsi käytetyn vain muutama vastanneista. Myynnin mahdollisuus ja rajoitukset synnyttivät merkittävän määrän kysymyksiä ja kommentteja kyselyn muissa osissa. Tilausta olisi sekä myynnin eettiselle pohdinnalle, sopimusoikeudelliselle avaamiselle että käytännön poistokokemuksien jakamiselle.

Vastaajilla oli mahdollisuus nimetä poistope-

rusteita ja poistotapoja myös vastausvaihtoehtojen ulkopuolelta, mutta poistoperusteiden osalta nimettiin vain yksi täydentävä kriteeri (objekti ei täytä museo-objektin kriteereitä). Muut vaihtoehtojen ulkopuolelta mainitut poistotavat voidaan sulauttaa muihin poistotapoihin. Esimerkiksi *kierrätys* on sijoitettu muokatussa poistotapojen jaottelussa (luku

2.4) kohtaan Objektin tuhoaminen ja kierrätys materiaalina. Näkökulmasta riippuen kierrättämistä voivat olla myös poistettavan objektin hyödyntäminen materiaalina tai lahjoittaminen. Vaikka kyselyyn koottuja alustavia listoja poistotavoista ja -perusteista voidaan pitää vastausten perusteella jo melko kattavina, julkaisun luvussa 2 niitä on vielä täydennetty ja tarkennettu.

Suhtautuminen kokoelmapoistoihin – poistokriittisyydestä ratkaisuihin

VAIKKA POISTOT HERÄTTÄVÄT paljon kysymyksiä, kyselyvastauksissa yleinen suhtautuminen niihin on vähintäänkin varovaisen myönteinen. Hankkeen myötä käydyissä keskusteluissa on korostunut, että poistot koetaan museoalalla ennen kaikkea sukupolvikysymyksenä. Ajatus tuntuu olevan, että nuorempi sukupolvi hyväksyy poistot herkemmin ja kokee ne kokoelmahallintaan kuuluvana. Kokoelmapoistotahan eivät ole olleet museoalan koulutuksessa esillä kovin pitkään.

Myös poistokriittiset näkemykset ovat tärkeitä, sillä kokoelmapoistot eivät tietenkään ole ongelmattomia ja ne edellyttävät poikkeuksetta tapauskohtaista arviointia. Vastausten joukossa poistokeskustelun yhteyteen toivotaan keskustelua kulttuuriperinnön säilyttämisestä museoiden tehtävänä ja poistojen vaaraksi mainittiin, että museotoiminnasta on tulossa ”*lyhytjäteistä kertakäyttötoimintaa*” aikamme muita trendejä mukaillen. Hankkeessa koostettu poistotapojen arviointikriteeristö kannustaa kokonaisarvioon ja huomioi myös Merkitysanalyysimenetelmän³ kriteerit. Arviointikriteeristömme tavoite on

³ Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

olla neutraali ja arvioida objektin kuntoa ylipäänsä, ei pelkästään huonoa kuntoa, ja kontekstiedon laadua eikä vain sen puuttumista. Tällöin arviointi avaa myös sitä, mitä objektissa on, ei vain sitä, mitä siitä puuttuu.

Vastausten perusteella pelkoa aiheuttaa se, että museon ulkopuoliset paineet voivat johtaa vääranlaisiin päätöksiin ja vääristyneisiin kokoelmiin, kun alan ulkopuolisilla tahoilla ei ole tietoa museoiden kokoelmatyön periaatteista ja työvaiheista: ”Museoiden taloutta kiristetään. Saattaa tulla silti paineita esim. joidenkin kokoelmien vastaanottamiseen, vaikka ne eivät kuuluisi museon keruu- tai vastuualueeseen. Tuntuu että museota koskevat päätökset eivät ole museon omissa käsissä. Tiukoissa tilanteissa määräyksiä poistoihin, kokoelmien vastaanottamiseen ja käyttöön lainaamiseen voi tulla yllättäviltä tahoilta, ja museo on neuvoton tässä tilanteessa, kun esim. kunnan ylin johto vaatii jotain joka on museon sääntöjen vastaista.” Poistoista tiedottamisen kehittämisen uskotaan estävän vääranlaisia mielikuvia museoiden poistoista: ”Poistot herättävät yhä epäilyksiä alalla ja toisaalta niistä puhuttaessa saatetaan välittää väärää kuvaa niille alan ulkopuolisille, jotka päättävät museoiden rahoituksesta. Vaarana on se, että museokokoelmia aletaan ajatella jonakin sellaisena, joka voidaan tarvittaessa vaikkapa myydä. Tästäkin on jo esimerkkejä. Ehkäpä hankkeessa voitaisiin siis pohtia myös sitä, millä tavoin poistoista kannattaisi kertoa alan ulkopuolelle. Oikean tiedon leviäminen lieventäisi ehkä myös alalla koettuja pelkoja.”

Kokoelmapoistoihin liittyy museotalalla pelkoja, jotka voidaan välttää esimerkiksi yhtenäisellä käsitteenmäärittelyllä. Toisinaan kokoelmapoisto käsitellään ennen kaikkea tuhoamisena, joka ei kuitenkaan ole kuin yksi mahdollinen poistotapa. Tämä johtunee poistokäsitteen määrittelyn vakiintumattomuudesta sekä siitä, että perinteisesti museot ovat tehneet lä-

hinnä tuhoutuneiden, kadonneiden tai varastettujen objektien hallinnollisia poistoja.⁴

Kokoelmapoistoja on mielestämme käsiteltävä ennen kaikkea kokoelmanhallinnan ja -hoidon välineenä.⁵ Kokoelmapoisto voi kokoelmasiirron myötä taata objektille paremman mahdollisuuden päästä esille ja entistä paremmat edellytykset sen säilyvyydelle. Karsimalla riskialttiit objektit kokoelmista luodaan jäljelle jäävälle kokoelmalle turvalliset olosuhteet ja taataan kokoelman parissa työskentelevän henkilökunnan ja museokävijöiden turvallisuus. Poistot takaavat välillisesti paremman hoidon museoon jääville objekteille, kun resurssit voidaan keskittää ydinkokoelman tallentamiseen. Poiston tavoite on kulttuuriperinnön säilyttäminen. Hyvin dokumentoidun objektin kulttuurinen elinkaari ei katkea fyysiseen poistoon, vaan objektit säilyvät muistettuina tai dokumentoituina niiden fyysisen elinkaaren yli.⁶

Mikä kokoelmapoistoissa toimii?

KYSELYSSÄ KYSYTTIIN mikä kokoelmapoistoissa ja/tai prosessissa koetaan toimivaksi. Kyselyn perusteella sujuvimmiksi koetaan poistotapaukset, joissa on selkeä poistoperuste. Yksinkertaisimpina poistotapauksina mainittiin sellaiset, joissa objektien säilyttämiseen sisältyi riskiä ”... Selvät tapaukset (aiheuttaa vaaraa muille esineille ja terveydelle)” ja ne, joiden

⁴ Heinonen & Lahti 2001, 86.

⁵ Kokoelman laadun parantamisesta kokoelmapoistojen keinoin ks. esim. Kostet 2007, 157–160; Pulkkinen 2013, 129; Vilkkunen 2000, 92.

⁶ Objektin elinkaaresta ks. Mensch 1992; Elinkaaren suomenkielinen määrittelmä Ekosaari, Jantunen & Paaskoski 2013, 15.

kohdalla yksi arviointikriteeri poistotilanteessa koettiin määrääväksi ”*Todella huonokuntoisten esineiden kohdalla ei tarvitse miettiä, mitä sille tehdään.*”

Kokoelmapoistoihin kannustaa säilytystilan konkreettinen vapautuminen: ”*Tilan vapautuminen oikeasti säästämisen arvoisille objekteille on palkitsevaa, kun työskentely muuttuu tehokkaammaksi sekä turvallisemmaksi niin esineille kuin työtä tekevillekin.*” Vastajat näkevät poistojen hyödyt myös jäljelle jäävän kokoelman kannalta: ”*Kokoelman laatu kasvaa, sen hallinta ja hoito on helpompaa kun esim. tilaa vapautuu jäljelle jääville. Kun aihealueen esineet on kunnolla tutkittu poistoesityksen pohjaksi, on koko esineryhmän tilanne taas astetta parempi.*”

Kokoelmasiirto poistotapana keräsi kiitosta kyselyssä. Erityismaininnan saivat TAKO-verkoston tallennustyönjaon positiiviset vaikutukset: ”*Tako-projektin tallennusvastuut helpottavat arkea: olen lahjoittanut museostamme aineistoa, joka ei kuulu meidän vastuualueelle ja tarjonnut niitä museoihin, jolle TAKOn tai alueellisilla perusteilla kuuluu. Ihmiset ovat puolin ja toisin hyvin tyytyväisiä.*”

Vastanneet kehottavat kollegoitaan panostamaan oman museon poistoprosessin ja -käytänteiden yhteiseen kehittämiseen. Yhteistyön katsotaan johtavan positiivisiin tuloksiin. Vastaukset kannustavat päättäväisyyteen ja rohkeuteen tehdä poistopäätöksiä edellyttäen, että poistotapausten arviointiperiaatteista on päästy yhteisymmärrykseen ja että museon hallintomallin edellyttämät tahot ovat hyväksyneet prosessin käyttöönoton. ”*Kun poistoprosessi on kirjattu kokoelmapolitiikkaan sen käyttö on ’luullista’.*” Poistoprosessin vertailua museon muihin prosesseihin, erityisesti vastaanottamiseen, pidetään tärkeänä. Vastanneet kertovat poistoissa ilmenneiden hankaluuksien johtaneen tuloprosessin tarkastamiseen. Hankala poisto on muistuttanut siitä, että

kokoelman kartuttamisessa tulisi olla entistä kriittisempi, jotta myöhemmät ongelmat minimoitaisiin. Käytännössä poisto- ja vastaanottokriteerit ovat aina sidoksissa toisiinsa.

Poistojen eettisyys ja päätösten lopullisuus

MONET VASTANNEISTA pohtivat poistojen eettisyyttä ja moraalialia. Käytännössä eettisyys ja moraalit kytkeytyvät vastauksissa pohdintaan siitä, onko museoilla ylipäättään oikeutta tehdä poistoja, miten poistopäätökset perustellaan ja millä kokoonpanolla päätökset voidaan tehdä.

Epävarmuutta aiheutti erityisesti poistojen peruuttamattomuus, lahjoittajille annettu säilyttämislupaus ja pelko suuren yleisön, jopa tulevien sukupolvien, luottamuksen menettämisestä. Yksi vastanneista luonnehtii poistojen ongelmallisuutta seuraavasti: ”Se, että teemme päätöksiä, jotka kantavat tulevaisuuteen ja vaikuttavat tuleviin sukupolviin. Mitä jos poistamme jotain, joka tulevien sukupolvien mielestä olisikin ollut kiinnostavaa ja arvokasta? Arvothan muuttuvat koko ajan.” Luottamuksen menettämisen pelko ja halu välttää konfliktitilanteita nousee esille erityisesti tilanteissa, joissa lahjoittajat tunnetaan läheisesti. Tämä on tavallista paikallismuseotoiminnassa: ”paikallismuseoissa tunnetaan lahjoittajat ja tai lahjoittajien suku läheisesti. Ei ole rohkeutta siksi toteuttaa poistoja, mikä aiheuttaa välienselvittelyä.”

Poistojen etiikkaa ja moraalialia käsitellään vastauksissa ensisijaisesti museoettisten periaatteiden kannalta, mutta sopimus oikeudellisistakin ongelmista mainitaan ”... Ongelma on myös siinä, ettei aiemmissa vastaanottolomakkeissamme ole mainintaa, että museolla on oikeus menetellä aineiston kanssa päättä-

mällä tavalla (poistaa tai luovuttaa eteenpäin). Näissä tapauksissa meidän pitäisi periaatteessa saada lahjoittajalta lupa poistoon.” Vastauksista käy ilmi, ettei museoilla ole selkeitä argumentteja tilanteeseen, jossa lahjoittaja tai lahjoittajan perikunta voisi kysyä poistetusta lahjoituksesta. Toisaalta, tällaisten uhkakuvien toteutumisesta ei vastauksissa mainita. Voi kysyä, missä määrin aiemman omistajan/lahjoittajan mielipiteen kunnioittaminen on alalla itse luotu velvoite, joka tuntuu sitä vahvempaan mitä uudemmassa saannista on kyse.

Huomionarvoista vastauksissa on, että osa museoammattilaisista pelkää leimautumista ammattilaisissa piireissä tai omassa työyhteisössä: ”Poistoa joutuu perustelemaan paljon enemmän kuin kokoelman otto, jopa omille kollegoille. Kokoelmapoisto nähdään edelleen epäonnistumisena, tappiona tai ammattitaidottomuutena.” Leimautumisen syyksi koetaan se, ettei kokoelmapoisto ole vielä vakiintunut kokoelmahallinnan välineenä.

Haasteet prosessissa

KYSELYN PERUSTEELLA ehdottomasti suurin osa poistoja koskevista haasteista liittyy poistamisen eettisiin ulottuvuuksiin. Kyselyvastauksista on silti poimittavissa myös poistoprosessin haasteita. Yhteisymmärryksen löytäminen ja ”tunnekoukku” mainittiin poistopäätösten kompastuskivinä ja myös yleisön osallistumista päätöksentekoon sivuttiin: ”Tunnekoukku. Tutkijoiden ja konservattoreiden on vaikea luopua esineistä, vaikka niiden arvot kokoelmalle eivät ole kovin ilmeiset. Sama koskee ns. suurta yleisöä.” Lisäksi vastauksissa esitetään, että kokoelmapoistojen myötä kokoelmat voivat heijastella yksittäisen työntekijän mielikuvia ja toiveita.

Hyvin dokumentoidun objektin kulttuurinen linkaari ei katkea fyysiseen poistoon, vaan objektit säilyvät muistettuina tai dokumentoituina niiden fyysisen elinkaaren yli.

Jotkut kokevat, että poistoprosessia hankaloittaa ja hidastaa se, että muiden museoiden kokoelmista on epäselvyyttä ja vaikea saada tietoa. Tiedon saannin vaikeuden mainitaan liittyvän tilanteisiin, joissa poistoehdokkaan kohdalla mietitään kokoelmasiirtoa, mutta myös tapauksiin, joissa halutaan varmistaa kokoelmavastaavuuksien säilyminen valtakunnallisella tasolla. Tämä heijastelee ehkä sitä, että tiedon saantia helpottavat Museo 2015, FINNA-tiedonhakupalvelu ja tallennustyönjako ovat kaikki verraten uusia prosesseja ja työkaluja, joiden käyttö ei ole vielä vakiintunut kaikissa museoissa.

Useat vastaajat mainitsevat poistamisen hankaluutena tai suoranaishana esteenä sen, ettei poistoihin kyetä irrottamaan tai osata varata riittäviä resursseja. Kyse on rahasta, työvoimasta ja ajasta. Prosessiin heijastuu selkeästi sujuvuuden ja perusteellisuuden aiheuttamaa ristipainetta, ja resurssien puutteen katsotaan toisinaan johtavan siihen, että poistoprosessi jää kesken: *”Perusteellinen ja hidas poistoprosessi johtaa siihen, että poistotarpeita kirjataan johonkin ylös mutta poistoja ei ehditä toteuttaa. Perusteellisuus on tietysti myös tärkeää, jotta poistot varmasti ovat harkittuja.”* Poistoprosessia voi sujuvoittaa tiettyyn pisteeseen. On kuitenkin tärkeää, että museon työntekijät, johto ja rahoittajat ymmärtävät, että asianmukainen poistoprosessi edellyttää aina resursseja eikä ilmaisia pikaratkaisuja ole olemassa.

Toisinaan poistoprosessin läpikäyminen jää puolitiehen *”... Poistopäätökseen voi mennä paljon enemmän aikaa kuin objektin luettelointiin. Lisäksi ongelmia aiheuttaa se, että tuhoamispäätöksestä on vielä jonkin verran matkaa tuhoamiseen. Eli poistettaviksi päätetyt esineet jäävätkin lojumaan nurkkiin.”* Mikäli tähän päädytään, kannattaa aloittaa tarkistamalla, onko poistoprosessi määritelty ja resursoitu loppuun asti, vai päättykö se poistopä-

töksen tekemiseen. Käytännön ongelmia aiheuttavat erityisesti tuhoamisen tavat: *”Mikä on museoeettinen / riittävä / ympäristöystävällinen / kohtuudella mahdollinen tapa hävittää erilaisia materiaaleja?”* Myös tämä keskustelu tulisi muistaa käydä, kun poistokäytäntöjä kehitetään museon omien kokoelmien erityispiirteet huomioiden.

Miten ongelmia voidaan ratkoa?

OBJEKTIN KONTEKSTITIETOJEN puute näyttäytyy keskusteluissa sekä poiston perusteena että sen esteenä. Puutteellisten tietojen perusteella tehtyihin poistopäätöksiin liittyvä eettinen ongelma kiteytyy hyvin kyselyaineiston kommentissa: *”Peruuttamattomasti poistetusta esineestä voi tulla jälkikäteen ilmi kontekstitietoja, jotka olisivat tehneet siitä hyvinkin merkittävän kokoelmaobjektin. Tätä riskiä ei voi kokonaan eliminoida ja ennemmin tai myöhemmin näin käy.”* Periaatteessa tietojen ja merkitysten täydentyminen myöhemmin on mahdollista kaikissa poistotapauksissa. Se on tiedostettava ja hyväksyttävä yhteisesti riippumatta siitä, miten poistotapauksessa päätetään edetä.

ICOMin ohjeet edellyttävät täyttä ymmärrystä objektin merkityksestä. Poistoprosessissa museon on tärkeää määritellä, mitä tämä tarkoittaa omista lähtökohdista käsin. On selvää, että riski voidaan ja pitää minimoida tekemällä asianmukaiset selvitykset objektia koskien. Selvitykset eivät kuitenkaan aina tuota tulosta. Lisäksi merkitykset muuttuvat ajassa. On tärkeää suhteuttaa selvitystyön määrä käytössä oleviin resursseihin ja määritellä minkälaiset tiedot ovat objektin kohdalla oleellisia. On myös kyettävä päättämään missä vaiheessa tiedonkeruu päätetään ja päätös poistosta tai sen perumisesta tehdään käsillä

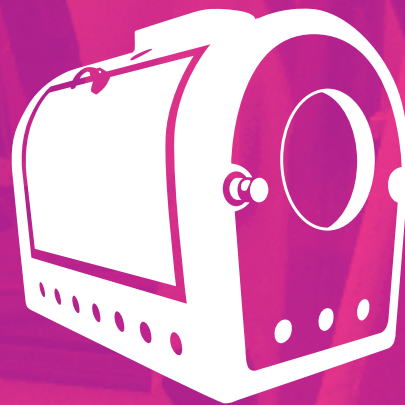
olevien tietojen perusteella. Disposal Toolkit ehdottaa ratkaisuksi poistoon liittyvien riskien (eettiset ongelmat, kielteinen julkisuus, resurssiongelmat ym.) arvioimista, ja hankeryhmä pitää tätä erinomaisena ajatuksena.⁷

Kyselyssä korostuu pelko siitä miten museoiden asiakkaat, jälkipolvet, kollegat, lahjoittajat ja heidän perillisansä suhtautuvat poistoihin. Ajantasaiset, museon yhteisesti hyväksymät kokoelmapolitiikka ja poistopolitiikka sekä -prosessi ovat työkaluja, joiden avulla kysymyksiin voidaan vastata. Niiden avulla museolla on paremmat valmiudet argumentoida poistopäätöksiään ja ottaa asiantuntija-asema ylläpitämiensä kokoelmien hallinnassa ja poistossa sen osana.

Myös kokoelmapoistojen välttely haastetaan vastauksissa: *”Mielipiteeni on, että on moraalitonta olla poistamatta, jos asia sitä vaatii.”* Passiivisuus on valinta, jolla on vaikutuksensa. Mikäli objekti on vaaraksi muulle kokoelmalle tai ei selkeästi sovellu museon kokoelmapolitiikkaan, poistamisen välttely on eettisesti ongelmallista. Subjektiiivisten näkemysten roolia poistopäätöksissä pidetään ongelmallisena. On kuitenkin tärkeää muistaa, että myös kokoelmiin liittäminen perustuu lopulta subjektiiivisiin valintoihin. Museoiden tehtäväksi on määritelty kulttuuri-perinnön säilyttäminen tuleville sukupolville. Se on kuitenkin eri asia kuin kaiken säilyttäminen.

⁷ Disposal Toolkit 2008; Disposal Toolkit 2014.

2 PROSESSI

2 Prosessi

2.1 KOKOELMAPOISTOJEN LÄHTÖKOHDAT

TÄHÄN LUKUUN ON valittu viisi teemaa, jotka on syytä ottaa huomioon, kun museo arvioi kokoelmapoistojen rajoituksia ja realistisia mahdollisuuksia: museon kokoelmapolitiikka, poiston motiivit ja edellytykset, sopimukset ja laillisuus, resurssit sekä päätöksentekijät. Teemoihin liittyvien periaatteiden linjaaminen ja sisäistäminen koko museo-organisaatiossa on edellytys kokoelmapoistojen tekemiselle. Ne liittyvät luonnollisesti myös tapauskohtaisiin poistoarviointeihin.

Näitä teemoja käsitellään ICOMin museotyön eettisten sääntöjen pohjalta, tulkinnat ja arviot perustuvat hanketiimin näkemykseen. Säännöt linjaavat poistoja suoranaisesti kuudessa artikkelissa 2.12 – 2.17.

Kokoelmapolitiikka

ICOMIN EETTISTEN SÄÄNTÖJEN artikla **2.15** edellyttää, että *jokaisella museolla tulee olla vahvistetut ohjeet, joissa määritellään sallitut keinot poistaa esine pysyvästi kokoelmista lahjoittamalla, siirtämällä, vaihtamalla, myymällä, palauttamalla tai tuhoamalla, ja jotka sallivat omistusoikeuden täyden siirtämisen vastaanottajalle.* Museolla on oltava hyväksytty kokoelmapolitiikka, jossa sen tallennusalue ja vastuut on määritelty, ja johon tehtävät poistot voidaan perustaa. Poistoihin vaikuttaa myös se, miten museo

POISTOT ICOM:N EETTISISSÄ SÄÄNNÖISSÄ

2.12 Lailliset ja muut valtuudet poistamiseen

Jos museolla on lailliset valtuudet poistaa esineitä kokoelmistaan tai kokoelmiin on saatu esineitä joita sillä on oikeus poistaa, lain edellyttämiä ja muita vaatimuksia ja käytäntöjä on noudatettava täydellisesti. Alkuperäiseen saantiin liittyviä määrittäviä tai muita rajoituksia on noudatettava, jos ei voida selvästi osoittaa, että rajoitusten noudattaminen on instituutiolle mahdotonta tai oleellisesti haitallista ja niihin voidaan sillä perusteella saada laillista tietä helpotusta.

2.13 Poistot museokokoelmista

Esineen tai näyttöjen poistaminen museon kokoelmasta edellyttää täyttä ymmärrystä sen merkityksestä, luonteesta (korvattavissa oleva vai ei) ja oikeudellisesta asemasta sekä toimenpiteen mahdollisesti aiheuttamasta julkisen luottamuksen menetyksestä.

2.14 Vastuu poistamisesta

Päätös poistamisesta kuuluu johtoelimelle yhdessä museonjohtajan ja kyseisestä kokoelmasta vastuussa olevan henkilön kanssa. Käyttökokoelmiin voidaan soveltaa erityisjärjestelyjä.

2.15 Menettely kokoelmista poistettujen esineiden kanssa

Jokaisella museolla tulee olla vahvistetut ohjeet, joissa määritellään sallitut keinot poistaa esine pysyvästi kokoelmista lahjoittamalla, siirtämällä, vaihtamalla, myymällä, palauttamalla tai tuhoamalla, ja jotka sallivat omistusoikeuden täyden siirtämisen vastaanottajalle. Kaikki poistamiseen liittyvät päätökset sekä kyseiset esineet ja niitä koskevat toimenpiteet on dokumentoitava täydellisesti. Ohjeissa on myös selvästi edellytettävä, että poistettavaa esinettä tarjotaan ensisijaisesti toiselle museolle.

2.16 Tulot kokoelmien poistamisesta

Museokokoelmia hallitaan yhteiseksi hyväksi eikä niitä tule kohdella realisoitavissa olevana omaisuutena. Kokoelmaesineiden ja näyttöjen poistamisesta saatu tulo tai muu hyvitys on käytettävä yksinomaan kokoelman hyväksi, yleensä sen hankintoihin.

2.17 Poistettujen kokoelmien ostaminen

Museon henkilökunnalla ja hallintoelimen jäsenillä, heidän perheenjäsenillään ja muilla heitä lähellä olevilla henkilöillä ei tule olla oikeutta ostaa museon hoidossa olevasta kokoelmasta poistettua esinettä.

Museotyön eettiset säännöt 2005. ICOM Suomen komitea ry.

on määritellyt tallennusvastuunsa valtakunnallisella tasolla (TAKO-yhteistyö). Museon on hyvä laatia erillinen poistopolitiikka ja poistoprosessi, ja liittää ne kokoelmapolitiikan osaksi tai liitteeksi.

Sopimukset ja laillisuus

LUPAUS SÄILYTTÄÄ OBJEKTI ikuisesti ilman rajoituksia ei ole kenenkään kannalta realistinen. Tämän vuoksi museoiden lahjoitus- tai luovutus sopimukseen tulee sisällyttää maininta siitä, että museo voi poistaa objektin. Poisto-oikeuden kirjaaminen sopimukseen on tärkeää museon ja lahjoittajien/luovuttajien välisen luottamuksen vuoksi ja osa asiallista kokoelmanhallintaa.

Eettisten sääntöjen artikla **2.12** alkaa: *Jos museolla on lailliset valtuudet poistaa esineitä kokoelmistaan tai kokoelmiin on saatu esineitä, joita sillä on oikeus poistaa, lain edellyttämiä ja muita vaatimuksia ja käytäntöjä on noudatettava täydellisesti.* Museon on noudatettava lahjoitus sopimusta. Poistoprosessin yhteydessä läpikäytävästä aineistosta erotetaan deponoinnit ja lainat, jotka eivät kuulu poistoprosessin piiriin.

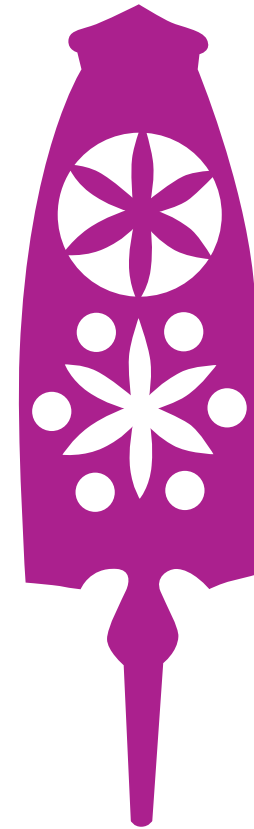
Ongelmien mahdollisuus huomioidaan artiklan **2.12** jatkossa: *Alkuperäiseen saantiin liittyviä määräviä tai muita rajoituksia on noudatettava, jos ei voida selvästi osoittaa, että rajoitusten noudattaminen on instituutille mahdotonta tai oleellisesti haitallista ja niihin voidaan sillä perusteella saada laillista tietä helpotusta.* Laillisella tiellä voidaan tarkoittaa sopimuksen purkamista tai uudelleenmäärittelyä lahjoittajatahon kanssa. Mikäli lahjoittajaa tai jälkipolvia ei ole kohtuullisuuden rajoissa mahdollista tavoittaa, tai mahdollisista rajoituksista ei ole saatavilla dokumentaatiota, museo voi toimia kuten laillinen, siis täyden ja kiistattoman omistusoikeuden omaava, taho toimisi.

Toisinaan luovutus- tai tallennussopimukset voivat sisältää rajoituksia kokoelmapoistoihin, esimerkiksi säilytysvelvoitteen ja poistoa koskevia tai sen kieltäviä erityisehtoja. Käytännössä lahjoitus sopimuksen erityisehtojen noudattaminen voi osoittautua hankalaksi tai mahdottomaksi, jos museolla ei ole resursseja objektin säilyttämiseen tai konservointiin, objektin materiaali on elinkaarensa päässä tai objektin säilyttämiseen kokoelmissa liittyy riski. On myös mahdollista, ettei kirjallista lahjoitus sopimusta ole tehty tai että se on kadonnut. Tällaisessa tilanteessa museon kannattaa tehdä Disposal Toolkitin ehdottama riskianalyysi. Jos lahjoitus sopimusta ei ole, museolla on lupa päättää omistamastaan objektista, tarvittaessa myös poistaa se.

Motiivit ja edellytykset

ARTIKLASSA 2.13 museolta edellytetään ennen poistoa *täyttä ymmärrystä (esineen tai näytteen) merkityksestä, luonteesta (korvattavissa oleva vai ei) ja oikeudellisesta asemasta sekä toimenpiteen mahdollisesti aiheuttamasta julkisen luottamuksen menetyksestä.* Täyden ymmärryksen saavuttaminen on käsitteenä ja käytännössä hankala. Hanketiimin näkemyksen mukaan 'täysi ymmärrys' voidaan saavuttaa riittävällä tasolla, kun kaikki poistoprosessiin kirjatut poistoon vaikuttavat seikat käydään läpi.

Artiklassa **2.15** listataan joukko poistotapoja, joiden käyttämiselle edellytetään tarkempaa ohjeistusta: *Jokaisella museolla tulee olla vahvistetut ohjeet, joissa määritellään sallitut keinot poistaa esine pysyvästi kokoelmista lahjoittamalla, siirtämällä, vaihtamalla, myymällä, palauttamalla tai tuhoamalla, ja jotka sallivat omistusoikeuden täyden siirtämisen vastaanottajalle.* Vastuu ohjeiden määrittelystä ja

Kokoelmapoistot parantavat pitkällä tähtäimellä kokoelmien laatua ja säästävät resursseja, mutta on muistettava, että asianmukaisen poistoprosessin läpikäyntiin tarvitaan aikaa, työvoimaa ja rahaa.

vahvistamisesta jää museolle, eikä mitään mainituista poistotavoista suoranaisesti kielletä käyttämästä. Samassa artikkelissa kuitenkin painotetaan kokoelmasiirron ensisijaisuutta: *Ohjeissa on myös selvästi edellytettävä, että poistettavaa esinettä tarjotaan ensisijaisesti toiselle museolle.* Artikla ei huomioi sitä, että käytännössä objektin huono kunto on yksi yleisimmistä poistoperusteista. Huonokuntoista objektia ei ole perusteltua tarjota toiselle museolle.

Museo-objektin myyntiä ei kielletä eettisissä säännöissä, mutta sille asetettavat rajoitukset korostuvat poistoja koskevissa artikloissa. Myynnin motiiveihin ja siitä saatavien tulojen käyttöön otetaan tiukasti kantaa: *Museokokoelmia hallitaan yhteiseksi hyväksi eikä niitä tule kohdella realisoitavissa olevana omaisuutena. Kokoelmaesineiden ja näyttöiden poistamisesta saatu tulo tai muu hyvitys on käytettävä yksinomaan kokoelman hyväksi, yleensä sen hankintoihin.* Artiklan **2.16** rajoitteet koskevat ostajia: *Museon henkilökunnalla ja hallintoelimen jäsenillä, heidän perheenjäsenillään ja muilla heitä lähellä olevilla henkilöillä ei tule olla oikeutta ostaa museon hoidossa olevasta kokoelmasta poistettua esinettä.*

Tulohankinta ei ICOMin eettisten sääntöjen perusteella voi olla poiston motiivi eikä peruste. Mikäli poistoon päädytään muilla perusteilla, myynti voi olla poistotapa, mikäli ensisijaisemmat poistotavat on käyty läpi. Käytännössä museoesineiden myynti on ongelmallinen, ja vaatii tapauskohtaisesti tarkkaa harkintaa. Esimerkiksi Iso-Britanniassa taloudellinen motiivi on jo sisällytetty tietyin varauksin poiston motiivien/perusteiden joukkoon.⁸

Päätöksentekijät

EETTISTEN SÄÄNTÖJEN artikla **2.14** linjaa: *Päätös poistamisesta kuuluu johtoelimelle yhdessä museonjohtajan ja kyseisestä kokoelmasta vastuussa olevan henkilön kanssa.* Usein kokoelmahenkilökunnan päätös ja museonjohtajan hyväksyntä riittävät poistopäätöksen tekemiseen. Tämä on käytäntönä hankemuseoissa. Käytännöt voivat kuitenkin vaihdella hallintomallista ja johtosäännöstä riippuen. Esimerkiksi yhdistysten ylläpitämässä museoissa voidaan edellyttää poistopäätösten vahvistamista museon johtokunnassa.

ICOMin eettiset säännöt eivät määrittele ammattiryhmiä, joiden tulisi osallistua poistoarviointien tekemiseen. Museokentällä pidetään kuitenkin tärkeänä, että kokoelmapoistopäätökset perustuvat museoammattilaisten yhteistyössä tekemiin arvioihin. Tämä tarkoittaa sitä, että päätöksentekoon ja sen valmisteluun osallistuu kokoelmista vastuussa olevan henkilön (yleensä kokoelmapäällikkö, intendentti tai museonjohtaja) lisäksi kokoelmahenkilökunnan muita jäseniä (tutkijat, konservaattorit, museomes-tarit ym.) organisaation mahdollisuuksien mukaan. Mikäli kyseessä on pieni museo, jossa päätökset keskittyvät yhdelle ihmiselle, voidaan poistopäätösten tekemiseen saada museoammattillista apua maakuntamuseolta tai alan erikoismuseolta. Mikäli poistoperuste on objektin kunto, olisi poistopäätökseen suositeltavaa sisällyttää konservaattorin kuntoarvio.

Resurssit

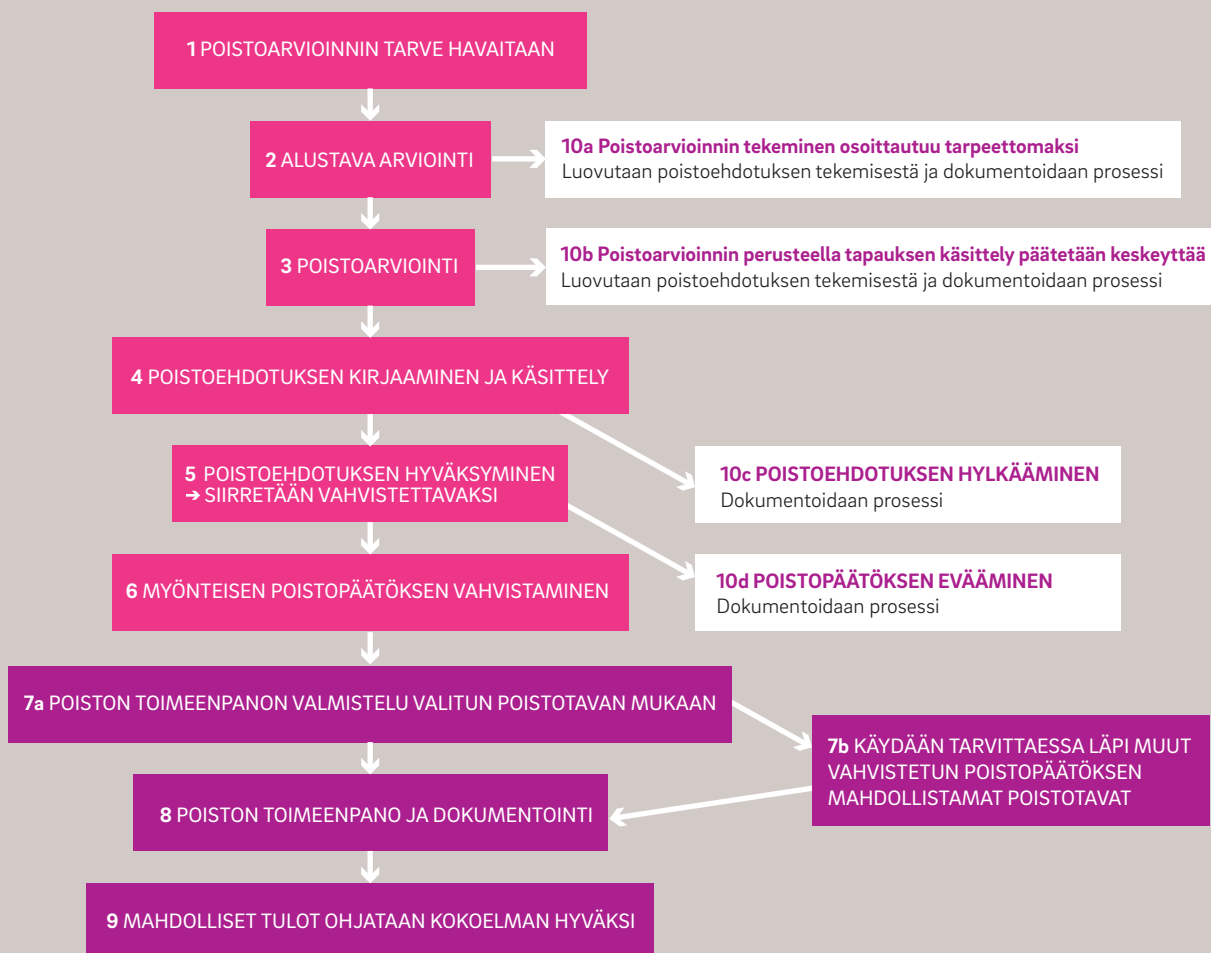
KOKOELMAPOISTOT parantavat pitkällä tähtäimellä kokoelmien laatua ja säästävät resursseja, mutta on muistettava, että asianmukaisen poistoprosessin läpikäyntiin tarvitaan aikaa, työvoimaa ja rahaa. Asiallisesti läpikäyty prosessi edellyttää, että tiedot poistoista dokumentoidaan huolellisesti.

Resursseja tarvitaan selvitysten tekoon ja kohteen luetteloinnin täydentämiseen, arviointikierroksiin, tietojen arkistointiin ja poistojen täytäntöönpanoon, mukaan lukien poistopäätösten jälkeiset siirto- ja käsittelyvaiheen työt ja kustannukset. Jotta poistoprosessi voidaan hoitaa asianmukaisesti, siihen on kyettävä irrottamaan riittävästi resursseja ja niiden tarve on arvioitava prosessin kaikki vaiheet huomioiden. Resurssien tarve on tiedostettava museon hallinnosta ruohonjuuritasolle asti.

⁸ Disposal Toolkitin uudessa versiossa on erillinen liite taloudellisella motiivilla tehtävien kokoelmapoistojen eettisyyden arvioimiseksi ks. Disposal Toolkit 2014.

POISTOPROSESSI

LÄHTÖKOHDAT KOKOELMAPOISTOILLE SISÄISTETTY

2.2 POISTOPROSESSI

Poistoprosessin kulku

KUVATTU PROSESSI on synteesi hankemuseoiden poistoprosesseista. Sitä on täydennetty Disposal Toolkit-verkojulkaisun aineistolla. Poistoprosessin käynnistäminen edellyttää, että edellisessä luvussa esitellyt kokoelmapoistojen lähtökohdat on sisäistetty. Kohdat 1–9 viittaavat prosessikaavioon.

1. Poistoarvioinnin tarve havaitaan ja ilmoitetaan

Museon työntekijä havaitsee poistoarvioinnin tarpeen ja ilmoittaa siitä kokoelmista vastaavalle henkilölle.

2. Alustava arviointi

Alustavassa arvioinnissa tarkistetaan objektin hankinta- ja luettelointitiedot sekä sopimukset. Jos objektin dokumentaatioissa on puutteita, luettelointitietoja täydennetään ja objekti valokuvataan. Alustavassa arvioissa pohditaan poistojen lähtökohtia tapauskohtaisesti huomioiden erityisesti museon kokoelmapolitiikka, poiston motiivit ja edellytykset, sopimukset ja laillisuus ja käytettävissä olevat resurssit.⁹ Kokoelmapoistoprosessi koskee vain museaalisten kokoelmien museo-objekteja, joten poistoarvioinnin piiristä karsitaan määritelmän ulkopuolelle jäävät objektit. Alustavan arvioinnin aikana voi tulla esille seikkoja, joiden vuoksi poistoarviointia ei tule viedä eteenpäin. Mikäli kyseessä

⁹ ks. luku 2.1.

on esimerkiksi laina tai deponointi, poistoprosessi keskeytyy, ja asia siirtyy hoidettavaksi yhteistyössä lainanantajan tai deponoijan kanssa.

3. Poistoarviointi

Poistoarvioinnissa selvitetään tarkemmin objektiin liittyvät konteksti- ja provenienssitiedot, mahdolliset sopimukset ja niiden rajoitteet. Tapauksia arvioidaan poiston arviointikriteerien¹⁰ avulla. Mikäli arviointikriteerien valossa poisto näyttää todennäköiseltä, käydään läpi poistotavat.¹¹ Ennen poistopäätöksen tekemistä voidaan myös alustavasti selvittää mahdollisia käytännön toimenpiteitä (esim. kokoelmasiirron mahdollinen vastaanottaja).

Jos poistotapa on arviointivaiheessa epäselvä tai muutosten mahdollisuus on olemassa, kannattaa poiston mahdollisen toimeenpanon sujuvoittamiseksi miettiä vaihtoehtoisia poistotapoja ja poistotapojen rajoitteita. Käytännössä rajoitteet voivat tarkoittaa esimerkiksi sitä, että objekti päätetään poistaa vain jos kokoelmasiirto toiseen museoon on mahdollinen tai sitä, että objekti on tuhottava eikä sitä ole mahdollista uusiokäyttää siihen liittyvien riskien vuoksi.

Poistoarvioinnissa kannattaa ja pitääkin konsultoida ja osallistaa muita tahoja: substanssiasiantuntijoita (kollegat, muut ammattilaiset ja asiantuntijat sekä yhteisöt ja harrastajat) ja juridisia asiantuntijoita. Näin on erityisesti, jos poistoprosessi on kokoelmapolitiikka tai kokoelmavastavuus. Konsultaation ja tuen tarve korostuu pie-

nissä museoissa, joissa kokoelmanhallinnasta ja päätöksistä vastaa käytännössä vain yksi henkilö. Tällaisissa tapauksissa apua voi hakea alueen maakuntamuseosta tai alan erikoismuseosta.

Mahdollinen yhteydenotto luovuttajaan tai hänen edustajaansa voi tulla kysymykseen, jos sopimuksen tai suunnitellun poistotavan katsotaan edellyttävän sitä. Yhteisön osallistaminen sitouttaa sen jäseniä ei ainoastaan kokoelmien kartuttamiseen vaan myös poistoihin. Avoin vuorovaikutus auttaa myös hallitsemaan poistoihin liittyvää viestintää ja julkisuutta.

Poistoarvioinnissa voi olla tarpeen tehdä riskianalyysi, jonka pohjalta päätetään jatketaanko tapauksen käsittelyä, mikäli objektin konteksti- tai provenienssitiedot ovat selvittelystä huolimatta epäselvät, sopimuksia ei löydy, tai luovuttajaan tai hänen edustajaansa ei ole museon resurssit huomioiden mahdollista ottaa yhteyttä.¹²

4. Poistoehdotuksen kirjaaminen ja käsittely

Kirjalliseen poistoehdotukseen sisällytetään arviointikriteerien läpikäynnin keskeiset päätelmät ja suunniteltu poistotapa, sekä poistotapojen mahdolliset rajoitukset tai vaihtoehtoiset poistotavat.

Poistoehdotus valmistellaan ja käsitellään yhteistyössä museon eri ammattiryhmien kesken. Poistoehdotus joko hyväksytään tai hylätään.

Museon on hyvä laatia erillinen poistopolitiikka ja poistoprosessi, ja liittää ne kokoelmapolitiikan osaksi tai liitteeksi.

¹⁰ ks. luku 2.3.

¹¹ ks. luku 2.4.

¹² Disposal Toolkit 2008; Disposal Toolkit 2014.

5. Poistoehdotuksen hyväksyminen

Mikäli päädytään myönteiseen poistopäätökseen, kokoelmavastaava vahvistaa poistoehdotuksen allekirjoituksellaan. Hyväksytty poistoehdotus toimitetaan vahvistettavaksi museonjohtajalle tai muulle museon hallintomallin edellyttämälle taholle.

6. Myönteisen poistopäätöksen vahvistaminen

Museonjohtaja tai muu hallintomallin edellyttämä taho vahvistaa myönteisen poistopäätöksen tai evää sen. Päätös arkistoidaan ja säilytetään pysyvästi.

7. A-B Poiston toimeenpanon valmistelu

Kun poistopäätös on vahvistettu, siirrytään poiston toimeenpanoon. Sovitaan tarvittaessa työnjaosta. Poistojen toimeenpano valmistellaan. Mikäli ensisijaiseksi ajateltu poistotapa (7A) ei jostain syystä toteudu, käydään tarvittaessa läpi muut poistopäätöksen mahdollistamat poistotavat niiden ensisijaisuusjärjestyksessä (7B). Tämä edellyttää, että poistotavan rajoitteet tai muut mahdolliset poistotavat on mainittu poistoehdotuksessa, hyväksytty ja vahvistettu.

8. Poiston toimeenpano ja dokumentointi

Kokoelmapoisto toteutetaan. Toimeenpanon vaiheet kuitataan tarvittaessa dokumentaatioon. Prosessi dokumentoidaan. Dokumentointiin sisällytetään tärkeimmät poistoon johtaneet arviointikriteerit, poistotapa ja mahdolliset asiantuntijalausunnot sekä tarvittaessa uusi sijoituspaikka ja siihen liittyvät sopimukset. Kokoelmahallintajärjestelmään tehdään järjestelmän edellyttämät merkinnät poistosta.

9. Poistosta saatu tulo ohjataan kokoelmien hyväksi

Poistosta mahdollisesti saatavat tulot (myynti, materiaalin kierrätys) ohjataan kokoelmien hyväksi. Menettely perustuu ICOMin eettisiin sääntöihin.

10. A-D Poistoprosessin keskeytyminen ja dokumentointi

Poistoprosessi ei aina johda poiston toimeenpanoon, vaan saattaa keskeytyä eri vaiheissa. Mikäli näin käy, objekti jää kokoelmaan. Perusteet poistoprosessin käynnistämiseen ja prosessin keskeytymisen syy dokumentoidaan kokoelmahallintajärjestelmään.

Kokoelmapoistoprosessi koskee vain museaalisten kokoelmien museoobjekteja, joten poistoarvioinnin piiristä karsitaan määritelmän ulkopuolelle jäävät objektit.

2.3 POISTON ARVIOINTIKRITEERIT

Objektista on poistoprosessin aikana perusteltua tehdä kokonaisarvio, joka huomioi sekä poistoa että säilyttämistä puoltavat seikat.

VAIKKA YKSITTÄINEN kriteeri voi olla painoarvoltaan merkittävä ja johtaa poistoprosessin käynnistämiseen, objektista on poistoprosessin aikana perusteltua tehdä kokonaisarvio, joka huomioi oleellisin osin sekä poistoa että säilyttämistä puoltavat seikat. Kokonaisarvion tekemistä puoltavat myös ICOMin eettiset säännöt, sillä se on konkreettinen tapa saavuttaa ymmärrys objektin merkityksestä, luonteesta ja korvattavuudesta ja auttaa myös arvioimaan mahdollisen poistotoimenpiteen aiheuttaman julkisen luottamuksenmenetyksen todennäköisyyttä.

Arviointikriteereitä on syytä suhteuttaa keskenään. Esimerkiksi huono kunto ei voi olla poiston ai-

noa kriteeri, vaan sitä on ennen poistopäätöstä hyvä verrata objektin realistisiin konservointimahdollisuuksiin ja potentiaaliseen museokäyttöön. Arvioinnissa objektia tulee mahdollisuuksien rajoissa verrata museon muuhun kokoelmaan tai kokoelman osaan. Kokoelmavastaavuuksia sivutaan useiden kriteerien kohdalla, vaikka ne ovat jaottelussa myös oma kriteerinsä.

Arviointikriteerit on koottu neljään ryhmään, jotka ovat: **1)** objektin tiedot ja merkitys, **2)** kokoelmaprofiili, **3)** riskit sekä **4)** kunto, hyödynnettävyys ja kustannukset. Poistotapausten yksilöllisyydestä johtuen emme koe luontevaksi pyrkiä pisteytysjär-

jestelmään. Poistotapauksen dokumentointiin (kokoelmahallintajärjestelmässä ja poistopöytäkirjoissa) kannattaa sisällyttää ja avata arvioinnin tuloksen kannalta keskeisimmät perusteet.

1. Objektin tiedot ja merkitys

KONTEKSTI- JA PROVENIENSSITIEDOT

Kontekstitietojen puuttuminen voi vähentää objektin museoarvoa ja johtaa poistoon erityisesti silloin, jos kokoelmassa on vastaavuuksia paremmin kontekstein. Oleelliset kontekstitiedot vaihtelevat museoiden tallennusnäkökulman mukaan. Museosta tai kokoelmasta riippuen keskeistä voi olla esimerkiksi paikallisuus (käyttäjän tai valmistajan), omistaja, valmistaja, käännekohta, jota objekti kuvastaa tai objektin toimintaperiaate.

Pohtikaa:

- Mitkä ovat museon tallennusnäkökulman kannalta oleelliset kontekstitiedot? Ovatko tallennusnäkökulman kannalta oleelliset kontekstitiedot puutteelliset tai kadonneet?
- Onko kontekstitietoja jäljitetty kattavasti?
- Mikä on puuttuvien tietojen selviämisen todennäköisyys museon resurssit huomioiden? Voidaanko poistopäätös tehdä tarvittaessa nykyisillä tiedoilla?
- Onko museon kokoelmissa vastaavia objekteja paremmin kontekstein?
- Entä jos objekti A on laadukkaampi (parempikuntoisempi, hienempi, täydellisempi) kuin objekti B, mutta vailla kontekstia tai provenienssia, joka B:llä on hieno ja vaikuttava?

MERKITYS JA MUSEOARVO

Objektin arvoa museokokoelmassa eli sen museoarvoa voidaan arvioida esimerkiksi merkitysanalyysimenetelmän¹³ kriteerien avulla.

Pohtikaa:¹⁴

- Tuoko objekti lisäarvoa kokoelmalle?
- Mitä tyyppiä, ryhmää, luokkaa tai ideaa objekti on museossa valittu edustamaan? Miten hyvin se edustaa sitä?
- Onko objekti merkittävä tyypillisyytensä tai harvinaisuutensa takia?
- Millä tavoin objektin materiaali, muoto, tekotapa tai käyttö tekevät siitä autenttisen?
- Liittyykö objekti johonkin historiallisesti (esim. kansainvälisesti, kansallisesti, alueellisesti) merkittävään aikaan, paikkaan, henkilöön, yhteisöön, tapahtumaan, suuntaukseen tai kehityskulkuun?

MERKITYSANALYYSIMENETELMÄ

Vuonna 2015 julkaistu merkitysanalyysimenetelmä on suomalaisille museoille kehitetty museo-objektien ja -kokoelmien merkitysten ja museoarvon määrittelymenetelmä. Se pohjautuu australialaiseen Significance -menetelmään ja muihin kansainvälisiin esikuviiin. Merkityksen arviointikriteereitä voi käyttää myös museoarvokriteereinä esimerkiksi tallennus- ja poistopäätösten sekä kokoelmien hoitoa tai käyttöä koskevien päätösten tekemiseksi tai arvoluokan määrittämiseksi ilman että analyysikohteelle laaditaan kirjallinen merkityslausunto. Kriteerit ovat:

1. Edustavuus
2. Autenttisuus
3. Historiallinen ja kulttuurinen merkitys
4. Elämyksellinen ja kokemuksellinen merkitys
5. Yhteisöllinen merkitys
6. Ideaalitila
7. Hyödynnettävyys ja käytettävyys

Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

¹³ Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

¹⁴ Tähän kohtaan on lainattu valikoiden muutamia merkitysanalyysimenetelmän kriteereille 1–3 laadittuja tarkistuskysymyksiä. Myös muissa julkaisumme arviointikriteereissä on yhtymäkohtia merkitysanalyysin kriteereihin.

2. Kokoelmaprofiili

KOKOELMAPROFIILI JA TALLENNUSVASTUUT

Objektia tulee arvioida suhteessa kokoelmapolitiikkaan ja tallennusvastuusiin. Lisäksi voi olla tarpeen ottaa huomioon muiden museoiden tallennusvastuut.

Pohtikaa:

- Onko objekti museon nykyiseen kokoelmaprofiiliin¹⁵ ja valtakunnallisessa tallennustyönjaossa määriteltyjen tallennusvastuualueiden ulkopuolella?
- Mikäli objekti rajautuu nykyisen kokoelmaprofiilin ulkopuolelle, miten objekti on sopinut vastaanottoaikansa kokoelmaprofiiliin? Miksi se on otettu kokoelmiin?
- Soveltuuko objekti tai sitä vastaavat objektit (paremmin) toisen museon tallennusvastuualueelle tai kokoelmaprofiiliin? Olisiko kokoelmasiirto mahdollinen?
- Voiko objektin liittämistä museokokoelmaan arvioida nykytietämyksellä perustelluksi vai kuuluuko se muuhun luokkaan, kuten museon rekvisiittaan?

KOKOELMAVASTAAVUUDET

Objektin kokoelmavastaavuuksien läpikäynnin tuloksena voidaan päätyä museoarvoltaan vähäisemmiksi arvioitujen objektien poistoon. Poistettavan objektin korvaavia kokoelmavastaavuuksia arvioitaessa kannattaa huomioida myös muiden museoiden tallennusvastuualueet ja kokoelmat.

¹⁵ Kokoelmaprofiililla tarkoitamme kokoelmapolitiikassa määriteltyjä tallennusalueita (aiheittain, ajallisesti tai maantieteellisesti) ja kokoelmapainopisteitä.

Pohtikaa:

- Onko museon kokoelmissa parempikuntoisia tai paremmilla/oleellisemmilla kontekstitiedoilla varustettuja kokoelmavastaavuuksia tai kaksoiskappaleita? Onko poistoarviointiin päätyneen kappaleen kontekstitiedoissa jotakin erityistä?
- Onko objekti ollut näyttelykäytössä?
- Onko muissa kotimaisen museokentän kokoelmissa tallennettuna vastaavuuksia tai kaksoiskappaleita poistettavaksi suunnitellulle objektille? Ovatko toisen museon objektit tarvittaessa lainattavissa? Millä tasolla lainattavissa oleva objekti sisältää museon tallennusnäkökulman kannalta oleellisia konteksteja?
- Entä jos toinen kappale tuhoutuu tai poistetaan kokoelmista toisessa museossa? Voiko toinen museo poistollaan velvoittaa toisen museon säilyttämään jotakin?
- Suunnitellaanko museossa korvaavan objektin liittämistä kokoelmiin, jolloin objekti voitaisiin poistaa?

EETTINEN TAI JURIDINEN ESTE

Museon kokoelmissa voi olla objekteja, joiden säilyttäminen museossa on nykykäsityksen valossa eettisesti kestävämmällä pohjalla (ihmisjäänteet, museoon päätyneet laittomasti hankitut objektit jne.) Poistoarviointiin voi johtaa esimerkiksi palautuspyyntö.

Pohtikaa:

- Mitkä ovat palauttamisen eettiset tai lailliset perusteet?
- Jos eettisesti kyseenalaiset objektit säilytetään kokoelmissa, miten ne tulisi säilyttää?

Poistettavan objektin korvaavia kokoelmavastaavuuksia arvioitaessa kannattaa huomioida myös muiden museoiden tallennusvastuualueet ja kokoelmat.

3. Riskit

RISKIT KOKOELMALLE

Objekti saattaa olla riski museon muun kokoelman säilyvyydelle tapauksissa, joissa materiaalin hajoamisessa syntyy haitallisia hajoamistuotteita tai objektissa havaitaan tuohyönteisiä, hometta tms.

Pohtikaa:

- Edellyttääkö riski koko objektin tai sen osan poistamisen harkintaa?
- Onko riski akuutti?
- Onko riski eliminotavissa kohtuullisin (konservointi)toimenpitein, ja onko konservointi järjestettävissä?

RISKIT TERVEYDELLE JA TURVALLISUUDELLE

Objektit saattavat sisältää aineita, hajoamistuotteita tai rakenteita, jotka aiheuttavat vaaraa tai haittaa terveydelle tai turvallisuudelle. Riskejä voivat aiheuttaa myös ammuksiset ja aseet.

Pohtikaa:

- Edellyttääkö riski koko objektin tai sen osan poistamisen harkintaa?
- Onko riski akuutti?
- Onko riski eliminotavissa kohtuullisin (konservointi)toimenpitein/suojauksin, ja ovatko ne järjestettävissä?

VARKAUS TAI KATOAMINEN

Objektin kadonneeksi tai varastetuksi toteaminen voi olla museokäytänteistä riippuen kriteeri, joka johtaa poistoprosessin läpikäyntiin ja hallinnolliseen poistoon.

Pohtikaa:

- Onko kadonneen tai varastetun objektin palautuminen todennäköistä?
- Onko poistoprosessin läpikäynti varkauden tai katoamisen myötä tarpeen vai riittääkö merkintä katoamisesta kokoelmahallintajärjestelmään?

Poistoehdotus valmistellaan ja käsitellään yhteistyössä museon eri ammattiryhmien kesken.

4. Kunto, hyödynnettävyys ja kustannukset

KUNTO JA ELINKAARI

Objektin huono kunto tai sen materiaalin elinkaaren päätyminen voi johtaa poistoon. Kuntoa arvioitaessa on määriteltävä objektin ideaalitila, johon nykytilaa verrataan. Ideaalitila on objektin historiallisista tiloista se, jossa objektin merkitysten katsotaan tulevan parhaiten esiin. Objektin alkuperäinen kunto ei välttämättä ole sen ideaalitila museokontekstissa ja myös puutteellisuus voi kuulua objektin ideaalitilaan. Huonokuntoinen objekti saattaa olla mahdollista pelastaa konservointitoimenpiteillä, joiden realistisuus tulee luonnollisesti arvioida. Elinkaaren sa päässä olevan tai tuhoutuneen objektin kohdalla konservointi ei enää ole ratkaisu.¹⁶

Pohtikaa:

- Miten ainutlaatuinen objekti on kyseessä? Paljonko sen ideaalitilan palauttamiseen on mahdollista kytkeä resursseja?
- Mikä on objektin ideaalitila? Jos objektin nykyinen tila ei ole sen ideaalitila, onko se konservoinnin keinoin saavutettavissa ja onko ideaalitilan saavuttamiseen resursseja?
- Onko objektin materiaali elinkaarensa päässä?
- Miten haitallista tai olennaista puutteellisuus on objektin museokontekstissa? Voiko puutteellisuus olla keskeinen osa museoesineen tarinaa?

HYÖDYNNETTÄVYYS JA KÄYTETTÄVYYS

Mikäli objektilla ei katsota olevan tutkimuksellista tai näyttelykäyttöä tai sen hyödyntäminen ei ole mahdollista esimerkiksi sen suuren koon tai sen vaatimien olosuhteiden vuoksi, ja sen poistoa puoltavat myös muut seikat, voidaan harkita poistoa. Hyödynnettävyys ja käytettävyys perusteena voi tulla kysymykseen myös silloin, jos museo katsoo objektin tarpeelliseksi museopedagogisen kokoelman kannalta. Tavallisesti tämä edellyttää kokoelmavastavuus museaalisisessa kokoelmassa, eikä yksinään toimi perusteena kokoelmapoistolle.

Pohtikaa:

- Jos objektia ei hyödynnetä, mistä tämä johtuu? Miten todennäköistä objektin hyödyntäminen näyttely- tai tutkimuskäytössä on arvionne mukaan? Miten on mahdollista arvioida tulevaisuuden näyttely- tai tutkimuskäytön tarpeita?
- Tarvitaanko objektia muussa kuin museokokoelmassa? Voiko siirto museopedagogiseen kokoelmaan tulla kysymykseen?
- Kenen hyödynnettävissä objekti on? Puuttuuko museolta resursseja tai esimerkiksi tiloja, joissa objektia voisi esitellä tai tutkia. Voisiko toinen museo hyödyntää tai käyttää objektia paremmin?
- Onko fyysinen säilyttäminen ainoa vaihtoehto objektin säilyttämiselle? Vaikuttaako tämä objektin elämysarvoon?

KUSTANNUKSET

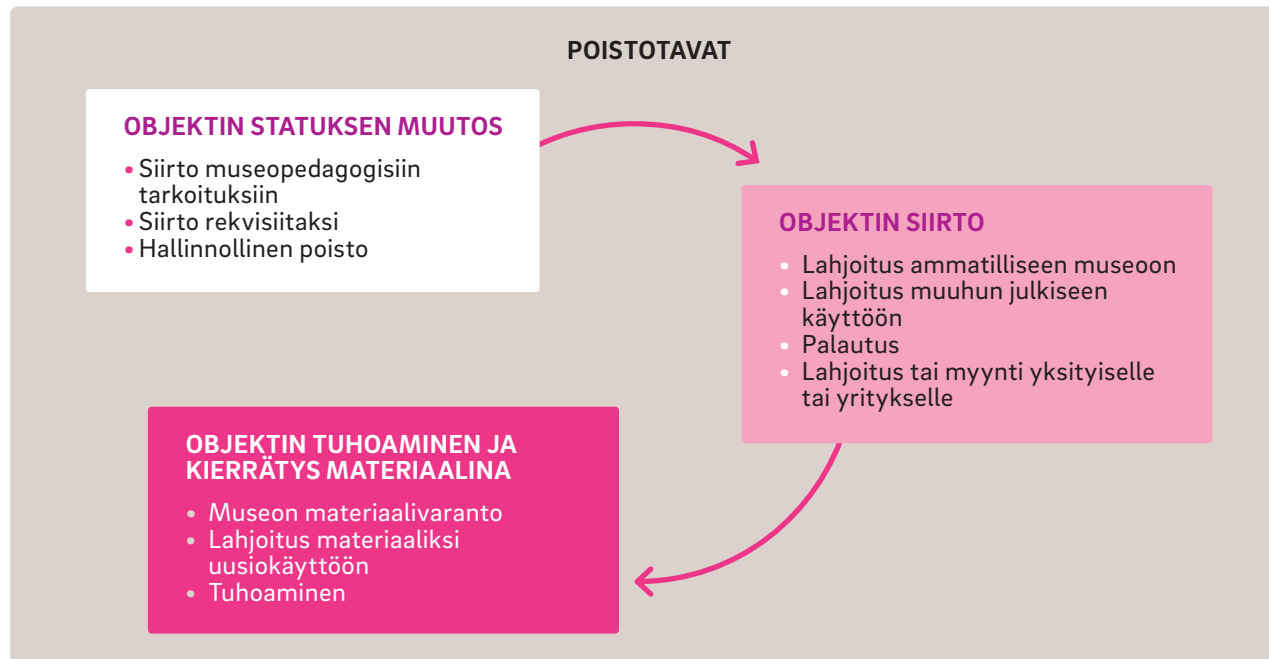
Huonokuntoisen objektin palauttaminen ideaalitilaan voi tarkoittaa merkittäviä kustannuksia. Objektin säilyttäminen ja ylläpito voi aiheuttaa huomattavia säilytyskuluja. Kustannukset eivät voi olla ainoa poistoperuste, vaan ne on arvioinnissa suhteutettava muihin kriteereihin, erityisesti objektin hyödynnettävyyteen arviointihetkellä ja tulevaisuudessa.

Pohtikaa:

- Millaiset objektin säilytys- ja ylläpitokustannukset ovat suhteessa objektin arvioituun hyödynnettävyyteen ja merkitykseen? Miten pitkäjänteisesti asiaa on mahdollista arvioida?
- Onko fyysinen säilyttäminen ainoa vaihtoehto objektin säilyttämiselle? Onko dokumentointi mahdollista fyysisen säilyttämisen sijaan – miten sen avulla on mahdollista ilmentää ja välittää objektin merkityksiä?
- Paljonko resurssit (eurot ja käytettävissä oleva tila) saavat ohjata kartuntaa ja poistoja?

¹⁶ *Ideal state* käsitteenä: Appelbaum 2007; Ideaalitilan suomenkielinen määrittelmä: Ekosaari, Jantunen & Paaskoski 2013.

2.4 POISTOTAVAT

MUISTILISTA: OBJEKTIN STATUKSEN MUUTOS

- Selvittääkää, onko statuksen muutokseen sopimuksissa määriteltyä estettä. Pohtikaa yhdessä, onko lahjoittajan tavoittamiseen realistista mahdollisuutta, jotta este voitaisiin purkaa tai lahjoitusta tarjota ensisijaisesti palautettavaksi lahjoittajalle/perillisille. Tehkää tarvittaessa riskianalyysi.
- Siirto museopedagogisiin tarkoituksiin tai rekvisiitaksi voi edellyttää statuksen muutoksen merkitsemistä kokoelmahallintajärjestelmään ja museo-objektiin tehtyjen tunnisteiden poistamista tai muuttamista museon käytännön mukaisesti.
- Dokumentoikaa poistettava objekti ja tehkää tarvittavat merkinnät kokoelmahallintajärjestelmään.
- Dokumentoikaa ja arkistoidkaa poistopäätös.

Objektin statuksen muutos

STATUKSEN MUUTOKSEN myötä objekti joko siirretään museossa sisäisesti tai tehdään hallinnollinen poisto. Sisäisessä siirrossa objekti säilytetään omistajamuseossa sellaisenaan, mutta se saa uuden käyttötavan. On hyvä muistaa, että sisäinen poisto ei tuo varsinaista helpotusta resurssipulaan, sillä myös museopedagogisten kokoelmien hoito ja säilytys vaatii resursseja. Kyseessä on kuitenkin kokoelmapoisto, koska objektin käyttöön liittyviä rajoituksia lievennetään tai niistä luovutaan museopedagogisiin tarkoituksiin tai rekvisiitaksi siirtämisen myötä. Mu-

seopedagogisen kokoelman tai rekvisiitan myöhempi karsinta ei siksi välttämättä edellytä poistoprosessin toistamista. Päätökset museopedagogisiin tarpeisiin siirrosta on tehtävä yhteistyössä museopedagogisen henkilökunnan kanssa.

SISÄINEN SIIRTO MUSEOPEDAGOGISIIN TARKOITUKSIIN

Museopedagogisiin tarkoituksiin siirto merkitsee objektin sisäistä siirtämistä kokoelmaan tai luokkaan, jota voidaan museokäytännöistä riippuen kutsua esimerkiksi opetuskokoelmaksi tai käyttö-kokoelmaksi.

SISÄINEN SIIRTO REKVISIITAKSI

Siirto rekvisiitaksi merkitsee objektin sisäistä siirtämistä esimerkiksi museon näyttelyiden tarpeisiin. Status museo-objektina lakkaa.

HALLINNOLLINEN POISTO

Hallinnollinen poistaminen voi tulla kysymykseen, mikäli objekti on tuhoutunut, varastettu tai kadonnut. Tässä tapauksessa poiston toimeenpano tarkoittaa vain merkintää dokumentaatioon. Museoiden käytänteissä on kuitenkin ero siinä, onko hallinnollinen poisto varkaus- ja katoamistapauksissa tarpeen, koska objekti voi palautua kokoelmaan.

Objektin siirto

SIIRRON ENSISIJAISENA motiivina tulee olla paremmat lähtökohdat objektin säilyvyydelle ja käytölle (näytelykäyttö, tutkimuskäyttö, säilytys- ja konservointimahdollisuudet). Lähtökohta on, että objekti siirtyy uudelle omistajalle sellaisenaan. Lahjoittaja ei voi valvoa objektin vaiheita siirron jälkeen.

ICOMin eettisissä säännöissä lahjoitus toiseen ammatilliseen museoon määritellään objektin ensisijaiseksi poistotavaksi. Se on myös objektin säilyvyyden kannalta riskittömin vaihtoehto. Kokoelmasiirroissa tulee suosia objektin säilymistä julkisen saavutettavuuden piirissä. Lahjoitusta tai myyntiä museokontekstin ulkopuolelle harkitaan tapauskohtaisesti ja samalla arvioidaan siihen liittyvän julkisen luottamuksen menetyksen riski.¹⁷

LAHJOITUS AMMATILLISEEN MUSEOON

Objekti lahjoitetaan toiseen ammatilliseen museoon. Lahjoituksen sijaan kysymykseen voi tulla myös objektin myynti tai vaihto.

LAHJOITUS MUUHUN JULKISEEN KÄYTTÖÖN

Objekti lahjoitetaan ei-ammattilliseen museoon tai asetetaan esille julkiseen tilaan. Myös objektin myynti voi tulla kysymykseen.

PALAUTUS OMISTAJALLE, PERIKUNNALLE, YHTEISÖLLE TAI ALKUPERÄISEEN SIJAINTIIN

Poistettavan objektin palauttamista omistajalle, perikunnalle tai alkuperäiseen sijaintiin voidaan harkita, mikäli omistushistoria tunnetaan.

LAHJOITUS TAI MYYNTI YKSITYISELLE TAI YRITYKSELLE

Objektin lahjoitusta tai myyntiä yksityiselle tai yritykselle voidaan harkita riskianalyysin tulosten perusteella.

MUISTILISTA: OBJEKTIN SIIRTO

- Selvittääkää, onko siirtoon sopimuksissa määritettyä estettä. Pohtikaa yhdessä, onko lahjoittajan tavoittamiseen realistista mahdollisuutta, jotta este voitaisiin purkaa tai lahjoitusta tarjota ensisijaisesti palautettavaksi lahjoittajalle/perillisille. Tehkää tarvittaessa riskianalyysi.
- Mikäli olette päätyvässä myyntiin, harkitkaa lahjoittajan konsultoimista, jos lahjoitus sopimuksessa ei ole mainittu myyntiä mahdollisena poistotapana. Tätä tulee harkita erityisesti, jos lahjoituksella on merkittävää rahallista arvoa.
- Selvittääkää mahdolliset siirto- ja kuljetuskustannukset ennen siirtopäätöstä, sopikaa niiden jakamisesta uuden omistajan kanssa ja varmistakaa, että niihin on varauduttu.
- Poistakaa objektista museoon viittaavat tunnisteet tarvittaessa.
- Vahvistakaa siirto luovutus- ja/tai lahjoitus sopimuksella.
- Varmistakaa, että mahdollisesta myynnistä saatavat tulot käytetään kokoelmien hyväksi.
- Dokumentoikaa poistettava objekti ja tehkää tarvittavat merkinnät kokoelmahallintajärjestelmään.
- Dokumentoikaa ja arkistokaa poistopäätös.

¹⁷ Disposal Toolkit 2008; Disposal Toolkit 2010.

MUISTILISTA: OBJEKTIN TUHOAMINEN JA KIERRÄTYS MATERIAALINA

- Selvittääkää, onko objektin tuhoamiseen sopimuksissa määriteltyä estettä. Pohtikaa yhdessä, onko lahjoittajan tavoittamiseen realistista mahdollisuutta, jotta este voitaisiin purkaa ja lahjoitusta tarjota palautettavaksi lahjoittajalle/perillisille. Tehkää tarvittaessa riskianalyysi.
- Selvittääkää siirto-, kuljetus- ja käsittelykustannukset ennen siirtopäätöstä ja että niihin on varauduttu. Selvittääkää kierrättämisestä mahdollisesti saatavat korvaukset.
- Tarkistakaa sisältääkö objekti haitallisia aineita tai muita riskejä, jotka on otettava huomioon poistotavan valinnassa. Tämä voi myös estää materiaalin uusiokäytön.
- Selvittääkää materiaalin kannalta asiallinen kierrätystapa, valitkaa luotettava toimija tuhoamisen toteuttamiseen.
- Mikäli luovutatte tuhottavan objektin osia tai materiaalia uusiokäyttöön, varmistakaa toimijan luotettavuus.
- Pohtikaa ja selvittääkää, voidaanko objektista ottaa näytteitä tutkimuskäyttöön tai konservoinnin tarpeisiin.
- Huolehtikaa haitallisten aineiden asianmukaisesta poistamisesta ja toimittamisesta jatkokäsittelyyn.
- Poistakaa objektista museoon viittaavat tunnisteet (poikkeuksena tutkimuskäyttöön päätyvät näytteet).
- Varmistakaa, että mahdollisesta materiaalikorvauksesta saatavat tulot käytetään kokoelmien hyväksi.
- Dokumentoikaa poistettava objekti ja tehkää tarvittavat merkinnät kokoelmahallintajärjestelmään.
- Dokumentoikaa ja arkistoiikaa poistopäätös.

Objektin tuhoaminen ja kierrätys materiaalina

OBJEKTI TUHOTAAN, jos poistettavalle objektille ei löydetä muuta poistotapaa tai tuhoaminen katsotaan objektin elinkaaren, kunnon tai siihen liittyvien riskien vuoksi ensisijaiseksi poistotavaksi. Tuhoamisessa tulee huomioida asianmukaiset kierrätystavat. Objektin tuhoamisen täytäntöönpanoon voi kuulua objektin materiaalin tai osien kierrättämistä. Tuho-

amisen yhteydessä kierrättämisen lähtökohta on, ettei objekti säily sellaisenaan.

Mikäli objektia ollaan poistamassa tuhoamalla, voidaan harkita objektin materiaalia tai osia tarjotavaksi museon ulkopuolisille toimijoille uusiokäyttöön tai hyödynnettäväksi museon omassa käytössä. Museoon lahjoitetun objektin välittäminen eteenpäin tai sen museostatuksen vastainen käyttö voi johtaa museoeettisesti ongelmalliseen tilanteeseen. Toisaalta voi pohtia, onko tuhoaminen tuhoamisen

vuoksi lopulta kenenkään edun mukaista. Käytännössä museon resurssit voivat rajoittaa vaihtoehtoisia kierrätystapoja ja uusiokäyttöä. Uusiokäyttöä voivat rajoittaa myös objektiin liittyvät riskit. Haitallisia aineita tai tuohyönteisiä sisältäviä objekteja ei luonnollisesti ole mahdollista hyödyntää materiaalina.

OBJEKTIN TUHOAMINEN

Objektin tuhoaminen toteutetaan materiaalikohtaisia kierrätysohjeita ja turvallisuusmääräyksiä noudattaen. Museon ulkopuolisia toimijoita käytettäessä on tärkeää valita luotettava ja ammattimainen taho, joka käsittelee poistettavia objekteja kierrätettävänä materiaalina. Ammattimainen ja luotettava toimija ei myy poistettavia objekteja sellaisenaan eteenpäin ja käsittelee ja hävittää vaaralliset aineet lakia noudattaen.

MUSEON MATERIAALIVARANTO

Museon materiaalivarantoon liitettyjä objekteja tai niiden osia voidaan hyödyntää museon työpajatoiminnassa tai projekteissa materiaalina. Lisäksi objektista voidaan ottaa materiaalinäytteitä tai osia konservointi- tai tutkimuskäyttöön ennen tuhoamista.

LAHJOITUS MATERIAALIKSI UUSIOKÄYTTÖÖN

Materiaaleja voidaan lahjoittaa uusiokäyttöön tapauskohtaisesti harkiten. Uusiokäytössä objektia ei käytetä sellaisenaan, vaan vain sen materiaaleja tai osia hyödynnetään.

3 POISTO- KERTOMUKSIA

3 Poistokertomuksia

HANKEMUSEOIDEN poistokertomukset avaavat kokoelmapoistojen keskeisiä teemoja. Esimerkit ovat hankkeen aikaisia ja sitä edeltäneitä poistotapauksia. Kertomukset on valittu ja järjestetty poistoprosessin vaiheita mukaillen. Ensimmäisen kirjoituksen teema on sopimukset, koska ne tulee käydä läpi aivan poistoprosessin alkumetreillä. Viimeisissä poistokertomuksissa sivutaan poistotapojen kirjoa. Toivomme, että käytännön poistokokemuksiemme jakamisesta on apua museoiden poistokäytänteiden määrittelyssä ja että puheenvuoromme toimisivat keskustelunavauksena kokoelmapoistojen käsittelyyn museokentällä.

Poistokertomusten käytännöt ja prosessit ovat osin museokohtaisia. Sen vuoksi käsitteet vaihtelevat, ja kuvatut käytännöt poikkeavat julkaisun edeltävissä luvuissa esitetyistä käytännöistä.

Toivomme, että poistokokemuksiemme jakamisesta on apua museoiden poistokäytänteiden määrittelyssä ja että puheenvuoromme toimisivat keskustelunavauksena.

Sopimukset poistokeskustelun kynnyksenä

TEKNIIKAN MUSEON RAHAN- VALMISTUKSEN KOKOELMAN POISTO- ARVIOINTI

EMILIA VÄSTI, TEKNIIKAN MUSEO

Tämä on Tekniikan museon rahanvalmistuksen kokoelman poistoon liittyvän jatkokertomuksen ensimmäinen osa. Erityisesti tämä on kertomus siitä, miten tavoite turvata kokoelma sopimuksin johti jotakuinkin päinvastaisiin lopputuloksiin, ja siitä, miksi ja miten uskaltauduimme harkitsemaan poistoa ja uhmaamaan ministeritason sopimusvyyhtiä. Lisäksi haluamme korostaa, ettei poistettavan objektin tai kokoelman tarvitse olla yhden roska ollakseen toisen aarre. Kokoelmapoiston kohteeksi voidaan perustellusti valita myös kokoelmien helmi, mikäli se pääsee muuton myötä kiiltelemään kirkkaammin jossakin toisessa kokoelmassa.

Vuoden 1910 Kyläkirjaston Kuvalehdessä on nimimerkki A-k.G:n kertomus opintomatkaista Helsingin Katajanokalla sijaitsevaan Suomen Rahapajaan. Alan ainutlaatuisuus kiteytyy rahamestarin lohkaisussa vierailijoiden kummastellessa pajan varustusta. ”Joku meistä (vierailijoista) huomauttaakin, ettei täällä näy olevankaan erittäin uudenaikaista koneistoa. Rahamestari hymähtää: ’Kilpailu on meillä niin kovin pientä, siksi ei tarvita uusia koneitamme’ Onpa niin täytyy myöntääksemme.”¹⁸

¹⁸ Käynti Suomen Rahapajassa, Kyläkirjaston kuvalehti 1.5.1910 A-sarja nro 5.

Tekniikan museossa on suomalaisen rahanvalmistukseen liittyvä kokonaisuus, johon hyvin todennäköisesti kuuluu myös nimimerkki A-k.G:n yli sata vuotta sitten tarkastelemia esineitä. Suurikokoiset koneet, laitteet ja pienemmät objektit ovat saapuneet museoon useassa erässä pääosin 1970–1980-luvuilla Suomen Rahapajasta ja Suomen Pankin setelipainosta. Vanhimpien niistä tiedetään olleen käytössä jo 1800-luvun puolella. Esimerkiksi voidaan nostaa pienesineistön puolelta painolaatta, jolla on painettu Setelipainon ensimmäinen tuote: vuoden 1886 viiden markan seteli.

Et ehkä tiennyt Tekniikan museon hallinnoivan tällaista ainutkertaista kokonaisuutta. Todennäköisesti siitä ei tiedä moni muukaan, sillä kokoelmaan kuuluvat laitteet ja koneet ovat olleet vuosikymmeniä sijoitettuna paikkaan, jossa ne ovat sekä maantieteelliseltä sijainniltaan että näyttelyitä, palveluita ja tutkimusta ajatellen huomattavien etäisyyksien päässä ja vaikeasti saavutettavia. Kuluvan vuosikymmenen puolella kyseinen tallennusalue ei ole karttunut lainkaan.

OIKEALLA: Kolikoiden valmistamiseen kuului myös ”rahan pesu”. Tekniikan museon kokoelmaan kuuluvassa pesurummussa aihioista poistettiin metallioksidi rikkihappovesiseoksessa.

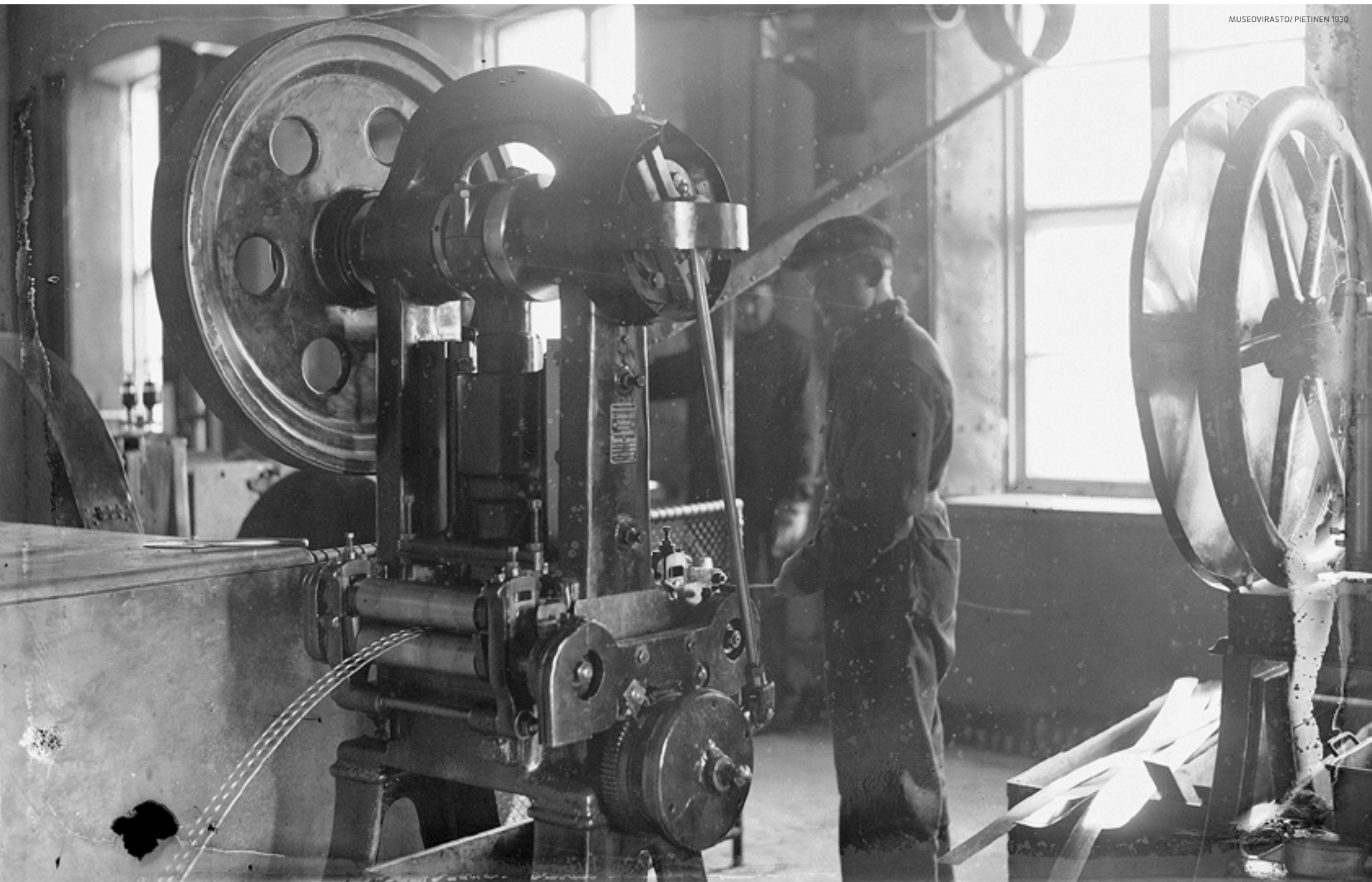
SEURAAVALLA AUKEAMALLA: Valta-akseliin valjastettu puristin Katajanokalla vuonna 1930. Koneetta käytettiin Rahapajassa kolikkoaihioiden stanssaamiseen metallilievystä. Nykyisellään kuvan kone kuuluu Tekniikan museon kokoelmiin.

TEKNIIKAN MUSEO 2014

Kokoelmapoiston kohteeksi voidaan perustellusti valita myös kokoelmien helmi, mikäli se pääsee muuton myötä kiiltelemään kirkkaammin jossakin toisessa kokoelmassa.

MUSEOVIRASTO/ PIETINEN 1930

Miksi rahanvalmistuksen kokoelma ei ole esillä?

VAIKKA RAHANVALMISTUKSEN kokoelma edustaa yhteiskunnallisesti merkittävää aihetta ja mielenkiintoista tekniikan alaa, se on vain yksi monista muista Tekniikan museon laajan tallennusalueen piirissä. Nykyisten perusnäyttelyiden painopiste on esimerkiksi metsä-, metalli-, ja kemianteollisuudessa. Vaihtuvissa näyttelyissä rahanvalmistuksen suuri-kokoisten koneiden esitleminen olisi käytännössä miltei mahdotonta. Karkean arvion mukaan jo yhden kookkaan koneen siirto- ja kuljetuskulut lohkaisisivat suuren osan lyhytaikaisen näyttelyn budjetista, tai jopa ylittäisivät sen. Tämä ei myöskään kannusta esineiden lainaamiseen muualle.

Rahanvalmistuksen yksittäisten objektien tiedot ovat olleet suppeat, mutta täydentävä selvitystyö on saanut jäädä odottamaan otollisempaa aikaa. Museolla ei ole henkilökuntaa, jolla olisi erityisasiantuntemusta kokoelma-alueeseen liittyen. Kokoelman uinumisen johtuu osittain siitä, että museon hyvin rajalliset kokoelmatyön resurssit käytetään pääosin niiden kokoelma-alojen inventointiin, digitointiin ja tutkimukseen, jotka ovat museon näyttelyiden tai palveluiden kannalta oleellisia. Jopa kelvollisten kuvien ottaminen julkista kokoelmaportaalia varten olisi edellyttänyt siirtoja täyteen ahdetussa varastossa, mitä museon henkilöresurssit ja talous eivät ole mahdollistaneet. Panokset on kohdennettu akuuttien asioiden hoitamiseen.

Vaakakupissa kokoelman säilyttämisen puolesta ovat painaneet kokoelman arvokkuus ja ainutlaatuisuus, museon perustamisen aikaisten kokoelmapainopisteiden kunnioittaminen ja erityisesti korkealta taholta tulleet sopimusvelvoitteet, joissa museolle ei ole yksiselitteisesti määritetty kokonaisuuden omis-

tusoikeutta. Lisäksi joidenkin lahjoituserien kohdalla sopimusten on arveltu puuttuvan kokonaan. Ei ole ollut kaukaa haettua ajatusta päätelmään, että pelkkä poistosta mainitseminen johtaisi museon maineen tahrautumiseen. Tilanne muodosti pitkään henkisen kynnyksen vaihtoehtojen puntaroinnille. Tekniikan museo säilytti vuosia varsin suurikokoisia esineitä nollakäytöllä ja -näytöllä tilanteessa, jossa museolla oli säilytystilasta huutava pula, ja taloudelliset edellytykset lisäsäilytystilan hankkimiseen olivat heikot.

Uudelleenarviointi ja sopimusten selvittely

KEVEÄHKÖ ALOITE asian edistämiseksi tehtiin muutama vuosi sitten valtakunnallisten museopäivien yhteydessä, kun tekniikamuseolaisten vieruskaveriksi sattui Suomen Pankin rahamuseon edustaja. Ratkaisu tilanteeseen alkoi hiljalleen hautua, mutta käytännössä työhön päästiin käsiksi vasta poistohankkeen myötä vuonna 2014. Silloin päätimme tutkia mahdollisuutta luopua koko rahanvalmistuksen kokoelmasta. Äkkiseltään tämän kokonaisuuden päätymisen poistoarviointiin saattaa kuulostaa karulta ratkaisulta, mutta aikomuksemme asiassa olivat hyvät.

Totesimme, että ainoa hyväksyttävä poistotapa tälle kokonaisuudelle olisi kokoelmasiirto toiseen ammatilliseen museoon, jolla on paremmat valmiudet säilyttää, asettaa saavutettavaksi ja hyödyntää kokoelmaa näyttelyissä ja palveluissa. Tällaiseksi museoksi arvioimme Suomen Pankin rahamuseon. Arvioimme, että siirto parantaisi kokoelman tunnettuutta piireissä, jotka voivat jalostaa ja hyödyntää siihen liittyvää tietoa. Museolla on jo olemassa aktiiviset yhteydet edelleen toimivaan Suomen Rahapa-

jaan. Rahamuseo kiinnostui kokoelmasiirron mahdollisuudesta, mutta lahjoitussopimukset tai niiden puuttuminen estivät siirron toteuttamisen käytännössä. Koska nykytilanteeseen haluttiin muutosta, oli käytävä rohkeasti sopimusten kimppuun.

Tallennusalueeseen liittyvä moninaisia sopimuksia ja asiakirjoja, joista ensimmäinen on 18.11.1970 päivätty valtionvarainministeriön leimalla vahvistettu kirjelmä, johon viitataan kolmessa 1970-luvulla tehdyssä luovutuspyytäkirjassa. Kirjelmässä valtiovarainministeri Carl Olof Tallgren vastaa Suomen Rahapajan pyyntöön luovuttaa käytöstä poistettuja koneita ja laitteita toimintansa aloittavalle Tekniikan museolle. Hän ilmoittaa, ettei näe estettä asialle, mutta edellyttää, että luovutus sopimukseen sisällytetään ehto, jonka mukaan Rahapaja on oikeutettu tarpeen vaatiessa ottamaan luovuttamansa esineet takaisin käyttöönsä.

Tallgrenin kirjelmässä on alleviivattu sana *luovutus sopimus*. Ehkäpä juuri tämä merkintä on muuttanut suunnitellun lahjoituksen deponoinnin suuntaan. Toisaalta, sopimukset on laadittu ennen Tekniikan museon museoammatillisen toiminnan alkamista. Sanamuotojen seurauksia ei ole välttämättä puntaroitu pitkällä tähtäimellä, eikä niiden viilaamista ollut pidetty tarpeellisena. Museo ei ole laatinut luovutusvaiheessa omaa sopimus pohjaa, vaan on vain kuitannut Rahapajan laatimat luovutuspyytäkirjat. Huolimatta siitä, että siirron luonne vaikuttaa ainakin jälkikäteen tarkasteltuna epäselvältä, esineitä on käsitelty alusta alkaen lahjoitusten tapaan. Niille on annettu Tekniikan museon kokoelmatunnus ja ne on diaaritoitu ja luetteloitu kuten muutkin museon saamat lahjoitukset.

Suomen Rahapajan laatimissa luovutuspyytäkirjoissa korostuvat yksisuuntaiset rajoitteet ja säilytysvelvoite. Rahapaja määrittää oikeudekseen perua luovutuksen, mikäli sen määrittämiä ehtoja

ei noudateta. Luovutusehtoina mainitaan, ettei Tekniikan museo saa myydä, lainata, luovuttaa tai hävittää aineistoa ilman Rahapajan lupaa. Lisäksi on kirjattu, että materiaalia ei saa käyttää edes kokeilu- tai näyttöesityksessä rahan tai sen tapaisten tuotteiden valmistukseen. Voidaan olettaa, että asiakirjojen laatimisen aikoihin museon on ajateltu olevan lähtökohteisesti yhtä kuin näyttely ja näyttelyn jokseenkin pysyvä. Vastaanottajalta edellytetään, että luovutettu materiaali on teknisessä mielessä, rakenteeltaan ja toiminnoltaan, säilytettävä siinä kunnossa kuin se oli luovutettaessa.

Tekniikan museon kokoelmapainopisteet ja näyttelyt ovat vuosien myötä käyneet läpi muutoksia, markat ovat korvautuneet euroilla, eikä Rahapajalla ole koskaan ollut tarvetta vaatia laitteita takaisin käyttöönsä. Jos tallennustehtävässä suoriutumisen kriteerinä pidetään ehdoista kiinni pitämistä, saa Tekniikan museo kokonaisuuden säilyttämisestä hyvän arvosanan. Kokoelman säilytystila voidaan arvioida kokoelmalle soveltuvaksi, joskaan ei olosuhteiltaan aivan ideaaliksi. Mitään ei ole hävitetty, luovutettu, myyty eikä lainattu ilman lupaa. Rahaa-kaan ei ole salakavalasti yritetty painaa. Luovutetun materiaalin voidaan katsoa säilyneen erinomaisesti, ainakin sopimuksessa mainitussa rakenteellisessa mielessä. Mikäli museosäilyttämisen merkitys tuodaan tälle vuosituhannele ja säilymistä arvioidaan saavutettavuuden kannalta, tilanne muuttuu nurinkuriseksi.

Lahjoitussopimusten erityisehtojen ongelmallisuus

TARKOITUKSENA EI OLE näyttää pitkää nenää menneille käytännöille. Tämä on kuitenkin hyvä esimerkki

siitä, miten poistoprosessin tarkastelun pohjalta on hyvä tarkistaa myös museon muita prosesseja: tässä tapauksessa objektien vastaanottoa. Tapaus osoittaa, että lahjoituksissa kannattaa pitäytyä mahdollisimman yhdenmukaisissa sopimuksissa ja välttää depointeja sekä yksipuolisia velvoitteita lahjoittajien taholta. On luonnollista, että sopimuspohjiin on aikojen muuttuessa tehtävä muutoksia, mutta rinnakkaisten sopimusmallien määrä ja erityisehtojen laatiminen tulisi jättää minimiin. On myös ehdottoman tärkeää, että lahjoitussopimuksissa mainitaan poiston mahdollisuus ja kerrotaan mitä poistotapoja tämä voi tarkoittaa. Vastavuoroisesti lahjoittajien tulisi luottaa museoihin kulttuuriperinnön vaalijoina ja kokoelmahallinnan ammattilaisina. Esimerkiksi rahanvalmistuksen kokoelman kohdalla tehtävät ratkaisut eivät lopulta olisi olleet radikaalimpia, vaikka sopimuksissa ei olisi rajoitettu kokoelmapoistoja.

Rahanvalmistuksen sopimusten uudelleenarvioinnin kohdalla tilanne on onnellinen, koska Suomen Rahapaja on edelleen olemassa, ja Suomen Pankin setelipainon lahjoittaman aineiston osalta löytyy neuvottelukumppani. Aina näin ei kuitenkaan ole. Tekniikan museon lahjoittajat ovat usein yrityksiä ja julkisyhteisöjä, joiden omistussuhteet ja rakenteet ovat alttiita muutoksille. Totuus on, että yritykset lopettavat toimintansa, virastot sulautuvat toisiin, ja osastot yhteyshenkilöineen muuttuvat, vaikka lahjoittajataho arvioisi olemassaolonsa lahjoitushetkellä vankaksi ja pysyväksi. Samalla myös asenteet muuttuvat. Ihmisten ja organisaatioiden vaihtuessa sopimusten edellyttämät erillisneuvottelut saattavat käydä hankaliksi. Mikäli lahjoittaja tai vastaanottaja haluaa erityisehtoja lahjoitussopimukseen, kuvaillun

OIKEALLA: Tekniikan museon rahanvalmistuksen kokoelman pienesineistössä on viiden markan setelilaatta vuodelta 1886. Viiden markan seteli oli Suomen Pankin setelipainon ensimmäinen tuote.

TEKNIKAN MUSEO 2014

On ehdottoman tärkeää, että lahjoitussopimuksissa mainitaan poiston mahdollisuus ja kerrotaan mitä poistotapoja tämä voi tarkoittaa.

mukaiset riskit tulisi tuoda neuvotteluvaiheessa esiin ja pyrkiä arvioimaan yhdessä, ovatko erityisehdot pitkällä tähtäimellä kenenkään etu.

Lopuksi

OLISIKO RAHANVALMISTUKSEN kokoelmat aikanaan pitänyt jättää luovuttamatta Tekniikan museolle? Ei tietenkään. Luovutusajan kokoelmaprofilia ajatellen vastaanotto oli perusteltu. Suurimmatkin koneet myös päätyivät näytteille. Vuonna 1970 ei ollut olemassa Suomen Pankin rahamuseota, joten Tekniikan museo lienee ollut tuon ajan museokentällä luontevin valinta kokoelman säilyttäjäksi. Vaikka säilyttäminen muutaman viime vuosikymmenen aikana onkin ollut luonteeltaan ”teknistä”, ovat Tekniikan museon

perustamisajan aktiivit olleet aikanaan takaamassa, että ylipäättään on jäljellä jotain, jonka uudelleensijoitusta voimme arvioida. On perusteltua, että tilanteen muututtua sopimukset voidaan purkaa, mikäli kokoomalle voidaan jatkossa tarjota paremmat puitteet toisessa kokoelmassa. Museoilla on oikeus ja velvollisuus tehdä uudelleenarvioita.

Kokoelmasiirron valmistelu käynnistettiin poistohankkeemme aikana, mutta lopullista päätöstä siirrosta ei ehditty vahvistaa ennen julkaisumme valmistumista. Tapauksesta opimme, että taustatyö, neuvottelut ja käytännön siirtojen järjestäminen etenkin kookkaiden koneiden kyseessä ollessa vievät aikaa. Mittaviin ja suurikokoisia esineitä käsittäviin kokoelmasiirtoihin tulee varata aikaa useita kuukausia, kenties jopa vuosia.

Poistopäätösten kokoelmapoliittiset perustelut

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEON VIIDES (TOISTA) VIHREÄ JUGENDKAAKELIUUNI

ELINA KALLIO, HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO

Kaakeliuunit ovat kookkaita objekteja olivatpa ne osiin purettuja tai koottuja, minkä vuoksi Helsingin kaupunginmuseo aloitti uunien inventoinnin tavoitteena nimenomaan kokoelmakeskusmuuton edellyttämä tilansäästö. Koko inventoinnin lähtökohdan voi heti kyseenalaistaa: onko esineen koko ja sen vaatiman säilytystilan tarve museoeettisesti kestävä poistoperuste?

Turun kaakelitehtaan valmistaman uunin (XLVI-249) kasviaiheisissa koristekaakeleissa säihkyi kulta. Iso Roobertinkadun kerrostalon kolmannesta kerroksesta purettu jugenduuni on upea, mutta kaakeliuunien inventoinnissa sen poistaminen Helsingin kaupunginmuseon kokoelmista oli johdonmukainen päätös. Kokoelmapolitiikkamme mukaisesti tallennamme Helsingin kaupungin historiaa, sekä kaupunkiorganisaatiota että sen asukkaita ja heidän elämäänsä. Kokoelmat kertovat Helsingistä kulttuuriympäristönä, kaupunkikulttuurista ja -elämästä, jossa yritykset ja yhdistykset ovat tärkeässä osassa. Huolimatta uunin upeudesta kokoelmissa on muita kaakeliuuneja, jotka vastaavat paremmin näihin kokoelmapoliittisiin tavoitteisiin.

Kaakeliuunien kokoelmapoliittiset ulottuvuudet

Miksi Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa on kaakeliuuneja? Minkälainen esine kaakeliuuni on ja mitä se kertoo? Mitä me haluamme kertoa sillä Helsingistä ja helsinkiläisistä? Inventoinnissa kaakeliuuneja tarkasteltiin näiden kysymysten pohjalta kokonaisuutena, joka on osa Helsingin kaupunginmuseon kokoelmia. Kysymyksillä ja työskentelytavalla on useita yhtymäkohtia merkitysanalyysimenetelmään. Jos poistohankkeen kanssa samanaikaisesti työstetty merkitysanalyysityökalu olisi ollut valmis, merkityslausunnon kirjoittaminen olisi ollut toimiva perusta kaakeliuunien inventoinnille ja poistopäätöksille.

Kaakeliuunit kertovat osaltaan helsinkiläisestä teollisuudesta ja yrityksistä. Kaakeleissa näkyvät leimat ja maalatut koristekuviot taas tuovat työntekijät ja heidän kädenjälkensä lähelle. Koska Turun maakuntamuseo tallentaa Turun kaakelitehtaan tuotantoa, inventoinnin yhtenä lähtökohdiana oli poistaa turkulaisvalmisteiset uunit. Tästä huolimatta esillä olivat kuitenkin jatkuvasti kysymykset edes yhden Turun kaakelitehtaan uunin säilyttämisestä – uskallammeko kategorisesti poistaa ne kaikki? – sekä hyväkuntoisten uunien poistotavasta, ellei Turun maakuntamuseo vastaanota niitä.

Rakennusosat, joihin kaakeliuunit kuuluvat, ovat tulleet kokoelmiin ensisijaisesti puretuista tai peruskorjatuista rakennuksista. Jokaisella uunilla

Onko esineen koko ja sen vaatiman säilytystilan tarve museoeettisesti kestävä poistoperuste?

on siis ollut käyttöpaikka, koska yksikään ei ole uusi eikä käyttämätön. Toinen Turun kaakelitehtaan jugenduuni (XLVI-648), jonka koristekaakeleissa komeilevat koivut, on otettu talteen Pohjois-Helsingistä puretusta asuintalosta. Kokoelmapoliittisesti kaikilla kaakeliuuneilla onkin kaksi mahdollista Helsinki-ulottuvuutta, valmistaja ja käyttöpaikka. Yhdenkään Turun kaakelitehtaan uunin käyttöpaikka ei inventoinnissa arvioitu niin merkittäväksi tai muuten kaakeliuunikokoelmalle lisäarvoa antavaksi, että poistolinjauksesta lopulta olisi poikettu.

Samasta purkutalosta olevan, hienostuneen vaaleanvihreän Rakkolanjoen kaakelitehtaan valmistaman uunin (XLVI-650) kokoelmaluokitus sen sijaan mietitytti enemmän. Valmistaja ei ole helsinkiläinen, mutta toisaalta uuni on huomattavan hyväkuntoinen eikä Viipurissa toimineen tehtaan tuotannon tallentamiselle ole yhtä selkeää vastuunkantajaa kuin Turun kaakelitehtaan kohdalla. Lisäksi uuni on muista vihreistä jugenduuneista poiketen vaaleanvihreä ja muotokieleltään kevyempi. TAKOn verkkosivut vahvistivat intendentin muistikuvan siitä, että Etelä-Karjalan

ja Lahden museot tallentavat osaltaan Karjalaan ja Viipurin liittyvää esineistöä. Sähköpostitiedustelut kertoivat, että molemmissa museoissa on Rakkolanjoen jugenduuni, muttei samaa mallia. Johdonmukaista tai ei, mutta Rakkolanjoen kaakelitehtaan uuni päätettiin inventoinnissa säilyttää kokoelmassa.

Ensi- ja toissijaiset kriteerit

KAAKELIUUNIKOKOELMAN arvioinnissa sekä yksittäisten uunien kokoelmaluokituksen että niiden poistopäätösten kriteereinä olivat ensisijaisesti uunien valmistajat ja niiden käyttöpaikat. Lisäksi uuneja tarkasteltiin kolmannen kokoelmapoliittisen ulottuvuuden, taide- ja tyylihistorian näkökulmasta. Kahdesta tyyllisesti samanlaisesta uunista se, jonka kaakelit ovat leimaamattomat tai jonka käyttöpaikka ei ole kirjautunut kokoelmatietoihin, määriteltiin siksi inventoinnissa aina potentiaaliseksi poistoksi. Kokoelmassa säilytettävät uunit kantavatkin kaikki useampaa kuin yhtä kokoelmapoliittista merkitystä.

Periaatteessa uunien kunto oli toissijainen, muille alisteinen kriteeri. Vertailtaessa kahta kokoelmapoliittisesti muuten vastaavaa uunia kunto nostettiin määrääväksi tekijäksi. Huono kunto ja konservoinnin vaikeus (eli kalleus), joskus lähes mahdottomuus on toisaalta poistoperuste, joka usein ohittaa kokoelmapoliittiset perustelut – kuten tapahtui nytkin. Ensi- ja toissijaiset kriteerit limittyivät ja lomittuivat inventoinnin arjessa.

Kaakeliuunit kertovat objekteina myös eri yhteiskuntaluokkien asumisesta, lämmitystavoista ja niihin liittyvistä innovaatioista ja sisustuksesta ja samalla taidehistoriasta. Kaikkien suomalaisten kaakeliuunitehtaiden mallistot olivat vahvasti saksalaisvaikutteisia 1900-luvun alkuun asti. Kansallisroman-

tiikka korosti suunnittelijoiden merkitystä, mikä toi kuvastoihin kotimaisten arkkitehtien suunnittelemaa uuneja ja omaleimaasti tehtaiden tuotantoa. Tässä poistokertomuksessa jugenduunit ovat esimerkkeinä inventoinnista ja kriteerien soveltamisesta.

Helsingin kaupungintalolta oli tallennettu kokoelmiin neljä vuoden 1965 peruskorjauksessa purettua jugenduunia, kaikki vihreitä! Edustavuuden näkökulmasta kokoelmassa olisi periaatteessa perusteltua säilyttää mahdollisimman kattava valikoima eri tehtaiden mallistoista. Koska saleissa ja muissa isommissa huoneissa kaakeliuunit on sijoitettu pareittain huoneen nurkkiin, eri mallien kirjoja kokoelmassa ei nostettu ensisijaiseksi kriteeriksi. Kokoelmapoliittiset kriteerit alistettiin siis inventoitavan esineryhmän ominaisuuksille. Neljästä kaupungintalolta purettua jugenduunista, jotka kaikki ovat Wilhelm Andsténin kaakelitehtaan valmistamia, päätettiin siksi säilyttää kolme: parin muodostavat Eva & Louis Sparren suunnittelemat uunit (LV-5 – LV-6) sekä arkkitehtikolmikko Gesellius-Lindgren-Saarisen piirtämä uuni (LV-8). Poistettava neljäs uuni (LV-7) on samoin Gesellius-Lindgren-Saarisen suunnittelema. Päätös kansallisten ikonien suunnitteleman, helsinkiläistehtaan valmistaman, ja kaupungintalolta purettuun uuniin poistosta oli ymmärrettävästi vaikea.

OIKEALLA: Turun kaakelitehtaan valmistaman uunin (XLVI-249) kasviaiheisia koristekaakeleita. Uuni päätettiin poistaa Helsingin kaupungin museon kokoelmasta, koska Turun maakuntamuseo tallentaa Turun kaakelitehtaan tuotantoa. Arabian tehtaan kasviaiheinen uuni jää edustamaan kaakeliuunikokoelmassa kasvikoristeisia jugenduuneja. Tämä helsinkiläistehtaan valmistama, tyyllisesti samanlainen uuni vahvisti osaltaan päätöksen turkulaisvalmistaisen uunin poistamisesta.

SEURAAVALLA AUKEAMALLA: Kaakeliuunien inventointi vaatii paitsi haurasta myös tilaa. Museomestari Jonas Hailli ja rakennuskonservator Petra Heinonen aloittamassa taas yhtä palapelii eli kaakeliuunin kokoamista ja kuntokartoitusta.

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO 2014

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO 2014

Kaakeliuuneja on aikanaan siirretty toiseen huoneeseen tai rakennukseen ja muurattu uudelleen samanlaisena tai esimerkiksi yhtä kaakelikerrosta korkeampana tai matalampana huonekorkeuden mukaan. Uuneja on myös koottu ja täydennetty yhdistämällä kaakeleita eri uuneista. Inventoinnissa päätettiin säilyttää yksi kahden tehtaan kaakeleista koottu uuni, jotta kaakeliuunikokoelma kuvaisi myös tätä ulottuvuutta.

Kaakeliuunit kuuluvat Helsingin kaupunginmuseossa rakennusosakokoelmaan, josta esine- ja kulttuuriympäristöyksikkö yhdessä vastaavat. Kaakeliuunikokoelman kokonaisuuden arviointi ja poistopäätökset tehtiin siksi molempien yksiköiden yhteisessä kokouksessa esinekokoelmien intendentin ja inventoinnin tehneen määräaikaisen rakennuskonservattorin esityksen pohjalta. Inventoinnissa ei kysytty – osattu kysyä – yleisön näkemystä, mikä on puute ja kertonee osallistavan näkökulman vakiintumattomuudesta kokoelmatyössä. Toisaalta työn aikana ei noussut esille yhteisöä, jolla olisi itsestään selvä kosketuspinta kaakeliuuneihin.

Poistoilla edustava kokoelmapoliittinen kokonaisuus

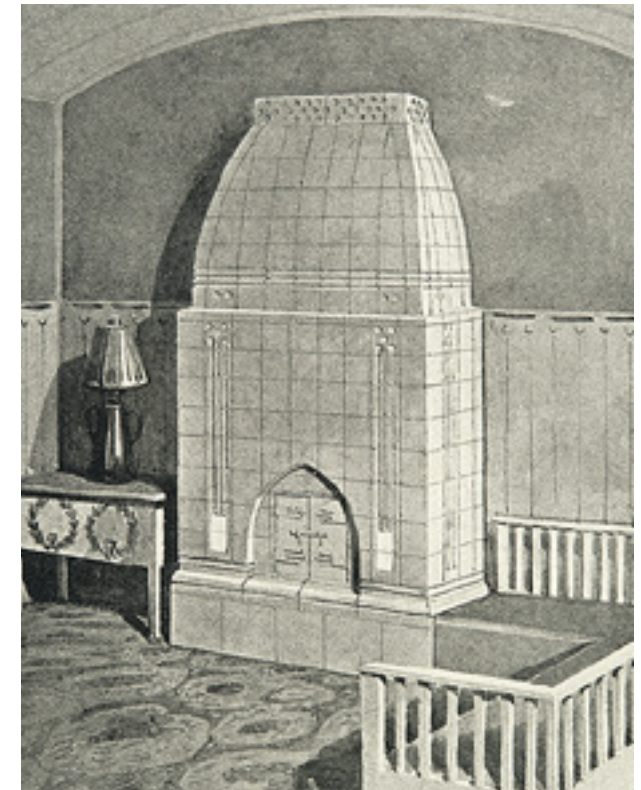
KAAKELIUUNI-INVENTOINNIN lähtökohtana oli kokoelmakeskusmuuton edellyttämä säilytystilan säästäminen. Inventoinnin lopputuloksena 74 uunista kolmekymmentä on päätetty säilyttää kokoelmissa ja 31 poistaa. Kysymysmerkkejä ovat 13 uunia, joiden säilyttäminen tai poistaminen edellyttää vielä tutkimusta ja vertailua suhteessa kaakeliuunikokoelmaan kokonaisuutena. Kolmenkymmenen uunin poistaminen tarkoittaa säilytystilaksi muutettuna yhtä montaa vapautuvaa kuormalavapaikkaa. Neliöiksi ja vuosivuokraksi muutettuna säästö ei ole yhtä merkittävä kuin

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO/ CONSTANTIN GRÜNBERG 1965

YLLÄ: Eva ja Louis Sparren Wilhelm Andsténin kaakelitehtaalle suunnittelema jugenduuni (LV-5 – LV-6) kuvattuna juuri ennen purkamista Helsingin kaupungintalolla vuonna 1965. Kaakeliuuni-inventoinnissa uuni ja sen pari päätettiin säilyttää kokoelmissa nimenomaan parina. Sama Eva ja Louis Sparren suunnittelema uuni (LV-5 – LV-6) on n:o 76 Wilh. Andsténin vuoden 1903 myyntiluettelossa.

prosentuaalisesti ja lavapaikkoina, mutta vapautuvat lavapaikat mahdollistavat tulevaisuudessa kartunnan ja mahdolliset täydennyshankinnat. Isojen esineiden kokoelmiin liittämisen tai poistopäätökset nostavat usein esille kysymyksen siitä, miten paljon näyttely- ja säilytystilat, niiden koko sekä oviaukkojen leveys

Päätös kansallisten ikonien suunnitteleman, helsinkiläistehtaan valmistaman, ja kaupungintalolta puretun uunin poistosta oli ymmärrettävästi vaikea.

ja lattiankantavuus voivat ohjata päätöksiä.¹⁹ Resursinäkökohtia ei kuitenkaan ole mahdollista sivuuttaa 2010-luvun kokoelmatyössä.

Kokoelmainventointien tavoitteeksi on Helsingin kaupunginmuseossa määritelty sekä kokoelmahallinnan että -säilytyksen tason parantaminen. Kaikki kokoelmissa säilytettävät uunit on luetteloitu ja kuntokartoitettu sekä pakattu uudelleen. Kun luetteloidut uunit on julkaistu FINNA-tiedonhakupalvelussa, projektin kokoelmahallinnalliset ja säilytykselle asetetut tavoitteet on täytetty.

Kokoelmapoliittisesti inventointien tärkein tavoite on nostaa kokoelman arvoa laadullisesti ja sisällöllisesti, työkaluina ovat sekä inventoinnin perusteella tehtävät täydennyshankinnat että poistot.²⁰ Kaakeliuuneista muodostuu poistojen toteuttamisen jälkeen edustava ja Helsingin kaupunginmuseon kokoelmapolitiikan mukainen kokonaisuus. Tämän tavoitteen saavuttaminen edellyttää vielä päätöstä niiden hyväkuntoisten uunien poistotavasta, joita muut museot eivät vastaanota.²¹ Huonokuntoiset ja vajaat uunit on päätetty kierrättää. Hyväkuntoisten uunien myyminen ja myyntitapa on hallinnollisesti ja museoeettisesti vaikea kysymys, joka tulee ratkaistavaksi vuonna 2015 ja todennäköisesti myös esimerkkitapaukseksi Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -jatkohankkeessa.

¹⁹ Merkitysanalyysimenetelmä käyttää käsitteitä 'hyödynnettävyys' ja 'käytettävyyys'.

²⁰ Vrt. myös mm. merkitysanalyysin käyttämä osin samansisältöinen käsite 'kokoelmahittäminen'.

²¹ Helsingin kaupunginmuseon kokoelmissa olevista Turun kaakelitehtaan valmistamista uuneista vain yksi on varmasti mallia, jollainen kuuluu Turun maakuntamuseon kokoelmiin. Koska kaikkien TMM:n kokoelmien kaakeliuunien mallia ei ole kirjattu luettelointitietoihin, mahdollisista kokoelmasiirroista ei ole päätöksiä.

HELSINGIN KAUPUNGINMUSEO 2014

YLLÄ: Hienostuneen vaaleanvihreä Rakkolanjoen kaakelitehtaan jugenduuni (XLVI-650) päätettiin säilyttää kokoelmissa huolimatta siitä, että valmistaja ei ole helsinkiläinen yritys.

Arviointikriteerien painotus

ESIMERKKEJÄ KÄYTTÖTEKSTIILIEN POISTOPROSESSEISTA TAMPEREEN HISTORIALLISSA MUSEOISSA

MERJA HONKASALO, TAMPEREEN MUSEOT

Monet museot ovat saaneet vuosikymmenten mitaan erilaisia ja sisällöltään hyvinkin monenkirjavia lahjoituksia yksityisiltä lahjoittajilta. Esimerkiksi kuolinpesiä on otettu vastaan karsimatta mitenkään niiden sisältöä kunnan tai museaalisen arvon kannalta. Toisaalta museo on saattanut ostaa kirpputoreilta tai osto- ja myyntiliikkeistä suuriakin esine-eriä, joiden alkuperäinen konteksti ei ole ollut tiedossa. Koska kaikkea ei ole tarkoituksenmukaista eikä rajallisilla resursseilla mahdollistakaan säilyttää, miten esineen kunto ja sen kontekstitiedot painottuvat arvoluokituksen ristivalotuksessa? Miten säilyttää kulttuuriperinnön kannalta merkityksellistä tietoa jo lähes tuhoutuneesta tekstiilistä? Tässä poistokertomuksessa käsittelemme poistoprosesseja, jotka kohdistuivat pääasiassa tavallisiin arjen käyttöteksteihin.

Tampereen historiallisten museoiden käytäntönä on, että poistoista päätetään aina arvoluokitusprosessin²² kautta. Talven 2013–2014 aikana kokoelmayksikössä arvoluokitettiin museokokoelmaan²³ kuuluvia leninkejä ja syksyllä 2014 ikkunaverhoja. Arvoluokitukset kohdentuivat noin 700 leninkiin ja noin 600 verhoon. Arvotettavina olivat kulttuurihistorialliseen kokoelmaan kuuluvat, enemmän tai vähemmän käytetyt leningit ja verhot, joiden alkuperän aikajana ulottuu 1900-luvun alkupuolelta 2000-luvulle. Käsitelty esineistö oli sekalaista: toisaalta tyypillisiä ja edustavia aikakautensa tuotteita, mutta toisaalta seassa oli esimerkiksi kuolinpesä- ja muiden isompien lahjoituserien ja ostojen mukana tullutta toisarvoista esineistöä, jotka ovat jo museolle päätyessään

olleet kunnoltaan ja/tai kontekstitiedoiltaan korkeintaan kohtalaisia. Esimerkiksi Amurin työläismuseon suunnitteluvaiheessa 1970-luvulla museo hankki ”kaiken varalta” paljon tällaista esineistöä, jota ehkä saatettaisiin laittaa esille museoon. Työläismuseokorttelissa on myös yksi erityinen asunto, eräänlainen in situ -museo, jonka esineet ovat osa asunnon alkuperäisen, vuodesta 1939 kuolemaansa 1973 asti asuneen asukkaan jäämistöä, joka tuli kokonaisuudessaan museolle lahjoituksena. Voiko näihin suhtautua kuten työläismuseon muihin esineisiin, joita ollaan siirtämässä käyttökokoelmaan?

Arvioitaessa eri vuosikymmeniltä olevien esineiden museaalista arvoa pyrimme huomioimaan myös niiden suhteellisen määrän kokoelmissa. Esimerkiksi 1970- ja 1980-lukujen aktiivisen kartunnan aikaansaamaa vääristymää korjasimme poistamalla kyseisten vuosikymmenten esineistöä suhteessa enemmän. Perustavoitteina oli karsia museokokoelmasta pois samankaltaista ja kontekstiltään samanarvoista esineistöä niin, että kulttuuriperinnön kannalta merkityksellistä ja olennainen aines säilyy ja että sille voidaan taata museotekstiilin säilyttämiselle asetetut olosuhteet. Samalla pyrimme kehittämään käyttökoelmaa mielekkääksi ja kattavaksi kokonaisuudeksi. Kunnoltaan ja/ tai kontekstiltään erityisen heikkotasoiset objektit halusimme poistaa kokonaan.

Pohtiessamme käyttöesineiden – näissä tapauksissa leninkien ja ikkunaverhojen – arvoluokittamis-

²² Tampereen historiallisten museoiden arvoluokituskriteerit ovat:

1. Kansallinen ja kansainvälinen merkitys
2. Tieteellinen, historiallinen, tyyli-, kulttuuri- ja taidehistoriallinen edustavuus
3. Alueellinen kattavuus
4. Yhteiskunnallinen sitoutuneisuus
5. Museo-objektin vaiheiden tuntemus, ns. käyttökonteksti
6. Tekniset ja valmistustekniset tiedot
7. Valmistajatiedot
8. Kunto

²³ Valmisteltavana olevassa uudessa kokoelmapoliittisessa ohjelmassa esineet jaetaan museokokoelmaan, käyttökoelmaan ja poistoluokkaan. Käyttökoelma käsittää sekä museopedagogisessa tarkoituksessa säilytettävän opetuskokoelman että museon muussa toiminnassa käytettävän esineistön, jonka käsittelylle ja säilyttämiselle ei ole asetettu yhtä korkeita vaatimuksia kuin museokokoelman esineille.

ta ja poistoesityksiä²⁴ arvioimme kutakin esinettä useampien kysymysten kautta: Miksi ja miten esine on päätenyt osaksi museokokoelmaa? Minkälaiset kontekstitiedot esineellä on? Mitä tietoja on kirjattu lahjoitussopimukseen käyttöoikeuksista? Jos esine on ostettu kokoelmiin, niin miksi? Minkälaisia muita vastaavan tyyppisiä esineitä kokoelmissa on? Miten kyseinen esine edustaa omaa aikakauttaan tyyppillisyytensä takia? Tai toisaalta, onko esineessä itsessään jotain erityistä: onko esimerkiksi sen valmistamisessa käytetty jotain erityistä tekniikkaa, jonka vuoksi se kannattaa säilyttää? Mikä on esineen kunto? Miten esineen arvoa voi määritellä suhteessa muihin vastaavansiin kontekstittietojen ja kunnan kautta? Tuoko esine lisäarvoa museokokoelmalle? Onko kokoelman kannalta menetys, jos esine poistetaan? Olisiko esineestä hyötyä käyttökokoelmassa esimerkiksi museopedagogisessa toiminnassa tai näyttelyrekvisiittana? Entä mikä on sopiva määrä leninkejä, verhoja – tai mitä tahansa esineryhmiä – eri vuosikymmeniltä, erilaisten tyylien ja muotien, arjen ja juhlan, eri yhteiskuntaluokkien ja vähemmistöjen

²⁴ Tampereen historiallisten museoiden poistoperusteet ovat: 1) Objekti ei kuulu museon tallennusvastuualueeseen. 2) Samanlainen objekti on toisen museon kokoelmassa ja siihen on liitettävissä paikallista merkitystä. Objekti on yhteistyösopimuksen mukaisesti lainattavissa Tampereen museotoimen näyttelyihin. 3) Objekti ei tuo oleellista lisäarvoa kokoelman sisältämälle kulttuuriperinnölle. 4) Objekti on kunnoltaan huono / vajaa. Korjauskustannukset ovat suhteettomat objektin museaaliseen arvoon verrattuna. Huono kunto ei yksinään ole poiston peruste. Mikäli objektinkorjaus-/ konservointikustannukset nousevat suhteettoman korkeiksi objektin museaaliseen arvoon verrattuna, voi poisto olla perusteltu. 5) Objekti aiheuttaa vaaran muiden esineiden säilymiselle. 6) Objektia on monta samanlaista kappaletta. 7) Objektia on hankala säilyttää, ylläpitokulut suuret, tutkimuksellinen ja pedagoginen merkitys marginaalinen. 8) Kontekstittiedot puuttuvat tai ovat kadonneet – objektilla ei ole tunnettua historiaa.

edustajina, jotta näiden esineiden kautta saadaan säilytettyä objektiivinen kokonaiskuva aikakaudesta?

Tekstiilien käyttöaika oli ennen pidempi, mutta itse tekstiilimateriaalin elinkaari on verrattain lyhyt. Tästä johtuen moni arvioinnin kohteena ollut vaate oli erittäin kulunut ja pinttyneen likainen ja moni verho auringon UV-säteilyn takia kellastunut, haalistunut ja haurastunut. Kokoelmaan on jäänyt myös Tampereen teknillisen museon tulipalon (vuonna 1989) selvitystyön ja poistojen jäljiltä satoja palovaurioisia tekstiileitä, joiden alkuperäistä ulkomuotoa saattaa vain arvailla. Seuraavassa esitellään esimerkein sitä, miten on päädytty erilaisiin ratkaisuihin vertailtaessa samantyyppisiä esineitä. Esimerkit ovat tyyppillisiä arvoluokitusprosesseissa esille nousseita vertailuasetelmia. Leninkien esineryhmästä – kokonaisuutensa 673 esinettä – poistimme museokokoelmasta 270 objektia, joista 102 käyttökokoelmaan ja 168 poistoluokkaan. Verhoista (yhteensä 583) poistopäätös kohdistui 253 objektiin, joista 64 siirrettiin käyttökokoelmaan ja 189 poistoluokkaan. Poistoluokkaan joutuminen tarkoittaa sitä, että esine poistetaan fyysisesti kokoelmasta, ts. vaihdetaan, tuhotaan tai myydään.

ESIMERKKI 1. Tarkastelussa oli viisi samantyyppistä ja ajalleen tyyppillistä ns. tyroliverhoa/ -verhosettiä 1950–1960 -lukujen taitteesta. Verhoista kolmet (TTM 7174:1-2, TTM 7176:1-3 ja TTM 7182) kuuluvat Amurin työläismuseokorttelin vuoden 1973 asunnon alkuperäisen asukkaan jäämistöön. Verhot TTM 7174:1-2 ovat lähes käyttämättömät, mutta muut erittäin haalistuneita sekä alkuperäisestä käytöstä että oltuaan esillä ATM:ssä usean vuoden ajan. Verhot TTM 44349: 1-4 ja kangas TTM 44350 ovat tulleet museolle samalta yksityiseltä lahjoittajalta ja ovat kunnoltaan hyviä tai paikoittaisen kellastumisen takia kohtalaisia.

Päädyimme lopputulokseen, ensinnäkin koska Amurin työläismuseon alkuperäisen asukkaan jäämistö on ainutlaatuinen ja arvokas kokonaisuus autenttisuutensa johdosta. Toiseksi totesimme, että haalistuneimmat ja haurastuneimmat verhot olivat tulleet elinkaarensa päähän. Ne eivät ole enää konservoitavissa eikä niitä voi käyttää näyttelytarkoitukseen. Niiden sisältämän kulttuuriperinnön kannalta katsoimme riittäväksi dokumentoida verhot valokuvaamalla ja kirjaamalla ominaistiedot, ottaa talteen näytepalat kankaista ja pitää ne museokokoelmassa. Toiseksi, koska halusimme säilyttää eri variaatioita ajalleen niin tyyppillisistä verhomalleista, poistimme neljän verhon kokonaisuudesta (TTM 44349:1-4) kaksi hyväkuntoista käyttökokoelmaan ja muut kaksi poistoluokkaan. Verhokangas TTM 44350 päätettiin säilyttää museokokoelmassa ja näin siihen jäi jokaisesta neljästä mallista vähintään yksi objekti.

ESIMERKKI 2. Tässä esimerkissä tarkastelun kohteena ovat 1960–1970-lukujen muotimekot. Kuvien leningit, sekä poistetut että kokoelmaan jääneet, ovat sekä kunnoltaan että kontekstittiedoiltaan samaa tasoa. Ne ovat tulleet museolle yksityisinä lahjoituksina ja ovat ajalleen tyyppillisiä ja hyvin samantyyppisiä niin, että ne saattaisivat löytyä saman henkilön garderoobista. Yhtä leninkiä lukuun ottamatta ne ovat ulkomaisia valmisteita. Jokainen on oma viehättävä yksilönsä eikä sinällään ansaitsisi tulla poistetuksi. Massiivisen kokoelman ylläpito on kuitenkin kallista eikä ole kovinkaan tarkoituksenmukaista säilyttää jokaikistä museolle sattumalta päätyntä esinettä. Miksi sitten päätimme poistaa kokoelmista juuri ne leningit, joille poistopäätöksemme lankesi? Tällaisissa tasavertaisissa valintatilanteissa objektiivisten perustelujen rinnalle nousivat tutkijoiden subjektiiviset käsitykset edustavasta museokokoelmasta. Jotkut toiset olisivat

ESIMERKKI 1: VERHOT

TTM 7174:1-2, sivuverhot	TTM 7176:1-3, sivuverhot ja kapp	TTM 7182, verho	TTM 44349:1-4, sivuverhot	TTM 44350, verhokangas
				
ATM:n vuoden 1973 asunnon alkuperäisen asukkaan verho; erittäin hyvät kontekstitiedot.	ATM:n vuoden 1973 asunnon alkuperäisen asukkaan verho; erittäin hyvät kontekstitiedot.	ATM:n vuoden 1973 asunnon alkuperäisen asukkaan verho; erittäin hyvät kontekstitiedot.	Yksityinen lahjoittaja; kohtalaisen hyvät kontekstitiedot.	Yksityinen lahjoittaja; kohtalaisen hyvät kontekstitiedot.
Hyvä kunto.	Heikko kunto.	Heikko kunto.	Hyvä/ kohtalainen kunto.	Hyvä kunto.
>>> päätimme pitää museo-kokoelmassa	>>> dokumentointi + pala kangasta talteen museo-kokoelmaan, loppuosan poistimme tekstiilijätteeseen	>>> dokumentointi + pala kangasta talteen museo-kokoelmaan, loppuosan poistimme tekstiilijätteeseen	>>> poistimme kaksi parempikuntoista käyttökokoelmaan >>> kaksi huonompikuntoista tekstiilijätteeseen	>>> päätimme pitää museo-kokoelmassa

Arvioitaessa eri vuosikymmeniltä olevien esineiden museaalista arvoa pyrimme huomioimaan myös niiden suhteellisen määrän kokoelmissa.

ESIMERKKI 2

TTMe 13687

TTMp 16045 : 1-2

TTMe 20365

TTMp 21621

TTMe 29456

YLLÄ: Nämä muotimekot poistettiin: TTMe- alkuiset käyttö-
kokoelmaan ja TTMp- alkuiset poistoluokkaan.

ESIMERKKI 2

TTM 13686: 1-2

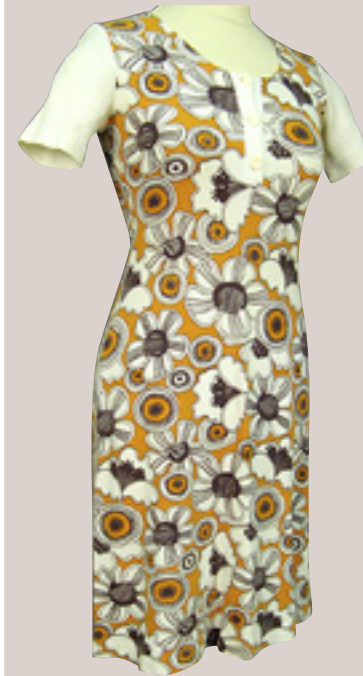
TTM 21620

TTM 21662

TTM 37269

TTM 42395

YLLÄ: Museokokoelmaan jäivät muun muassa nämä ja muutama kymmenen muuta ko. aikakauden muotileninkiä.

ehkä valinneet toisin. Käyttökokoelmavalinnoissa pohdimme myös leninkien sopivuutta esimerkiksi Museokeskus Vapriikin suosittuihin vintage-viikonloppuihin. Museokokoelmaan jätimme myös leningin TTM 21662, vaikka sen kaikki kontekstitiedot ovat kadonneet. Tähän päädyimme, koska leninki on erinomainen esimerkki mustavalkoisesta pop-tyylisestä eikä museokokoelmassa ole muita vastaavia.

Poistoprosessin kulku

POISTOESITYKSET LAATI projektityöntekijä yhteistyössä tekstiilitutkijan kanssa. Tapauskohtaisesti poistoesityksistä kuultiin myös tekstiilikonservaattorin ja muiden tutkijoiden mielipiteitä. Poistopäätökseen kirjattiin poiston esittäjien lisäksi poistotapa (tuhoaminen; materiaalin mukainen kierrätys) ja poiston suorittajat. Kokoelmayksikön päällikkö välitti poistoesitykset edelleen vs. museonjohtajalle, jonka tekemän viranhaltijapäätöksen myötä poistopäätökset astuivat voimaan ja poisto voitiin suorittaa käytännössä. Olemassa olevien resurssien puitteissa olisi ollut melko mahdotonta selvittää jokaisen esineen kohdalla museoeettisen ohjeistuksen mukaista ensisijaista mahdollisuutta tarjota esinettä takaisin lahjoittajalle tai tämän jälkeläisille. Tämä jätettiin tekemättä myös siksi, että poistetuilla tekstiileillä ei katsottu olevan juurikaan rahallista arvoa.

Ennen kokoelmista poistetun tekstiilin fyysistä poistamista siitä irrotettiin museotunniste. Tekstiileistä otettiin talteen osia, joita voidaan mahdollisesti myöhemmin hyödyntää toisen esineen konservoinnissa. Tällaisia ovat esimerkiksi kaseininuoviset verhon ripustusrenkaat tai leningin helmiäisnapit.

Museon käytäntönä on toistaiseksi ollut tuhota poistetut tekstiilit silppuamalla ne käyttökelvotto-

miksi ja laittamalla sekajätteeseen, joka on päätyneet hyödyntämättömänä kaatopaikalle. Tähän käytäntöön olemme nyt kartoittamassa kestävästä kehitystä paremmin tukevia ratkaisumalleja, jotka eivät kuitenkaan olisi ristiriidassa museoeettisen ohjeistuksen kanssa. Myös kokoelmapoliittisen ohjelman mukaan tuhoamisessa on suosittava materiaalin mukaisista kierrätyksistä. Näin museotekstiilille suodaan vielä ”kolmas” elämä kierrätyksen kautta. Poistotekstiilien uudelleenkäytön ja uusiokäytön tiimoilta museo on aloittamassa yhteistyötä Forssan kaupungin nuorten työpajan Texvex-projektin kanssa²⁵, koska Tampereen seudulla ei toistaiseksi ole vastaavanlaista toimintaa.

Ja mitä jää jäljelle?

SEKÄ LENINKIEN että verhojen osalta poistot museokokoelmasta nousivat yllättävän korkeiksi – leningit 36 prosenttia ja verhot 44 prosenttia kokoelmasta. Verhojen osalta poiston syynä oli useimmiten heikko kunto. Poistojen määrää nosti myös se, että neljän sivuverhon kokonaisuuksista toinen pari poistettiin kunnan mukaan joko käyttökokoelmaan tai poistoluokkaan. Leninkien kohdalla painottui poistoperusteluksi taas se, että vastaavanlaisia esineitä oli useita. Näistä sekä kontekstitiedoiltaan että kunnoltaan paremmat jätettiin museokokoelmaan. Vanhemmista tekstiileistä museokokoelmaan jäi myös huonokuntoisia esineitä, jotka mielestämme piti säilyttää esimerkiksi käyttökontekstin, edustavuuden tai valmis-

tustekniikan takia. Yksittäisen esineen arvottaminen on tavallaan kolmiulotteinen arviointiprosessi, jossa kunkin esineen arvo painottuu eri tavalla arvoluokituskriteerien ja poistoperusteiden ristivalotuksessa. Joissain tapauksissa esimerkiksi alueellisen kattavuuden kriteeri oli merkittävä, kun päätimme jättää museokokoelmaan ulkomailla valmistetusta kankaasta ommellun verhon, joka kuvaa hyvin aikakautensa tyyppillistä sisustamista ns. tavallisen väestön asumisessa huolimatta siitä, että kontekstitiedot saattoivat olla puutteelliset.

Kulttuuriperinnön säilyttämisen kannalta olennaista on, että niiden yksittäisten esineiden kautta, joita museokokoelmaan valitaan, voidaan luoda tai rekonstruoida tietyn aikakauden ajankuva näyttelyä tai tieteellistä julkaisua varten sekä säilyttää niiden sisältämää tietoa tuleville sukupolville. Painopiste on pikemminkin kokoelman laadussa kuin yksittäisten esineiden määrässä. Valtakunnallinen TAKO-projekti jaettuine tallennusvastuineen ja lisääntyneen museoiden välisenä yhteistyönä edesauttaa museokokoelman sisältöjä koskevaa päätöksentekoa. Kaikkien museoiden ei tarvitse tallentaa kaikkea.

²⁵ Texvex- poistotekstiilipaja on yleishyödyllinen projekti, joka tarjoaa työllistymis- ja kuntouttamismahdollisuuksia nuorille sekä toimii tekstiilin materiaalipankkina yksityisille ja yhteistyökumppaneille. Työpajan vastaanottamista tekstiileistä noin 90 % hyödynnetään uudelleen materiaalina ja loput päätyvät energijätteeksi.

Huoleton käyttää, vaikea säilyttää

MODERNIT MATERIAALIT JA ESINEEN ELINKAARIAJATELU TAMPEREEN HISTORIALLISTEN MUSEOIDEN KOKOELMISSA

TIINA PAAVOLA, TAMPEREEN MUSEOT

Olemme tottuneet ajattelemaan, että museoesineen kulttuurihistoriallinen merkitys ja esineeseen liittyvät kontekstit painavat vaakakupissa kuntokriteeriä enemmän, kun pohdimme esineen 'museaalista arvoa'. Entä mitä tehdä, kun museoesineen elinkaa-ri loppuu, materiaali hajoaa ja esine uhkaa muun kokoelman säilymistä tai työturvallisuutta? Onko esineen fyysinen poisto kokoelmasta silloin ainoa vaihtoehto? Entä kun tuho koskee samalla kertaa isoa osaa kokoelmasta? Erilaisia vaihtoehtoja ns. moderneista materiaaleista eli kumi- ja muoviseoksista valmistettujen esineiden elinkaaren pidentämiseksi tutkitaan Tampereen museoiden kokoelmakeskuksessa, tekstiilikonservoinnin laitoksella.

Tampereen museoilla on merkittävä kumi- ja muovi-esineiden kokoelma. Näistä ns. moderneista materiaaleista tehtyjä tuotteita on valmistettu Tampereella ja lähialueilla runsaasti 1900-luvun alkuvuosikymmeniltä lähtien. Tampereen museoiden kokoelmista löytyy laajat ns. teknisen kumin kokoelmat (tiivisteitä, letkuja, suojanaamareita) sekä muun muassa Sarvis-tehtaan tuotenäytteitä (muoviastioita, puutarhatyövälineitä, kengänpohjia). Runsaslukuiset

rengasteollisuuden tuotteet, muun muassa auton- ja pyöränrenkaat, ovat löytäneet tiensä nykykokoelmiin vuonna 1949 perustetun Tampereen Teknillisen museon kokoelmien kautta.

Vanhimmat kumi- ja muoviyhdisteistä tehdyt esineet Tampereen museoiden kokoelmissa ovat peräisin 1800-luvulta. Esineet ovat harvinaisuuksia, sillä ns. uudet materiaalit otettiin laajasti käyttöön eri teollisuustuotannon aloilla vasta 1950-luvulta lähtien. Taloustavarat, vaatteet ja asusteet, kodinkoneet, lelut, huonekalut – kaikki nämä tuoteryhmät ja monet muut ovat sisältäneet jo vuosikymmenien ajan muovi- ja kumimateriaaleja. Lukumääräisesti kumi- eli elastomeerikokoelmaan Tampereen museoissa kuuluu 3000–4000 esinettä, muovikokoelmien ollessa vieläkin laajempia. Kumi- ja muovikokoelmat karttavat nopeasti, mikä johtuu modernien materiaalien yleisyydestä viime vuosikymmenten tuotantoprosesseissa. Juuri näitä 1960–1990-lukujen valmisteita tallennetaan nyt museokokoelmiin. Tampereen museoiden yhdeksi painopistealueeksi ja valtakunnalliseksi tallennusvastuualueeksi on määritelty 2010-luvulla Suomen museoiden välisen tallennusvastuujalon (TAKO) puitteissa teollisen kumin ja muovin kokoelmat. Valtakunnallinen tal-

OIKEALLA: Kuminen lelujänis vuodelta 1939. Kumimateriaalin rakenne on hajonnut, minkä vuoksi esine on rikkoutunut.

SEURAAVALLA AUKEAMALLA: Rikin ja kumiseoksen ainesosien erittymisen näkyä pakkausmateriaalien värjäytymisenä keltaisiksi.

TAMPEREEN MUSEOT/ ANTTI SOMPINMÄKI 2015

Materiaalien säilymisajan arviointi on vaikeaa, koska kumi- ja muovimateriaalit koostuvat mitä erilaisimmista ja eri tavalla käyttäytyvistä seosmateriaaleista.

lennusvastuu haastaa kehittämään tärkeäksi koetun esineistön optimaalista säilyttämistä.

Kun materiaali ei ole tarkoitettu säilytettäväksi

KUMI- JA MUOVISEOKSISTA valmistettujen objektien säilyttäminen osana museokokoelmaa on osoittautunut vaikeaksi, sillä moderneja materiaaleja – niin käteväksi kuin ne ovat käytössä osoittautuneetkin – ei ole tarkoitettu kestäämään ikuisesti. Tämä seikka muodostuu ongelmaksi, kun esine päättyy 'ikuisesti säilytettäväksi' museokokoelmiin.

Modernien materiaalien elinkaari on usein vain joitakin kymmeniä vuosia. Materiaalien säilymisajan arviointi on vaikeaa, koska kumi- ja muovimateriaalit koostuvat mitä erilaisimmista ja eri tavalla käyttäytyvistä seosmateriaaleista. Materiaaleissa tapahtuu muutoksia muun muassa ikääntymisen ja huonojen säilytysolosuhteiden vuoksi. Muutokset näkyvät esimerkiksi krakeloitumisena, tahmeutena esineen pinnassa tai värin vaihteluina. Kun kemiallinen prosessi esineessä etenee riittävän pitkälle, materiaali hajoaa eikä esineen säilyttämiseksi ole enää mitään tehtävissä. Edessä on esineen poisto kokoelmasta.

Elinkaarimallin käsite

KOKOELMIEN SÄILYTTÄMISEEN liittyvät velvoitteet ja tallennuspoliittiset vastuut haastavat museoita kehittämään yhä edistyneempiä – ja usein kalliita – säilytys- ja tilaratkaisuja. Tampereen museoissa tätä monisyistä ongelmakenttää on lähestytty muun muassa esineen elinkaarimalli -käsitteen avulla. Elinkaariajattelun

mukaisesti jokaisella (museo)esineellä on elinkaaren alku- ja loppupiste. Lähtökohtana on realistinen ajatus siitä, että mikään ei kestä ikuisesti, ei edes museoesine.

Elinkaariajattelun mukaisesti vaikeasti säilyvän materiaalin osalta elinkaaren rajallisuus tulisi tiedostaa ja tunnistaa jo tallennettaessa esinettä kokoelmiin. Esineelle tulisi laatia jo kokoelmaan liitettävässä elinaikaodote ja peilata esineen vaatimia huolto-, säilytys- ja dokumentointitoimenpiteitä tätä taustaa vasten. Elinkaaren tiedostaminen on myös osa kustannustehokasta ajattelua: rajallisia resursseja (mm. rakenteellinen konservointi, optimaaliset säilytystilat) ei tulisi suunnata esineistölle, jonka elinkaari on jo päättepisteessä, tai jonka elinkaarta pystytään mittavilla panostuksilla lisäämään vain muutamilla vuosilla. Optimaalisessa tapauksessa esineen poisto olisi rutiiniluontoinen toimenpide, koska poistopäätös on tehty jo esineen vastaanottovaiheessa, esineen mahdollinen lahjoittaja on päätöksestä tietoinen ja hän on asialle suostumuksensa (kirjallisesti) antanut.

Elinkaarimallin käyttöönotto edellyttää museoammattilaisilta syvällistä ymmärtämystä siitä, mitä käytännössä tarkoittaa se, että objekti tulee poistumaan kokoelmasta säädetyn ajan kuluttua. Uudella ajattelumallilla on vaikutus koko esineprosessin kulkuun. Esineistön säilyttämisestä vastaavien museoammattilaisten (konservaattorit, museomestarit) ja esineistön vastaanottamisesta vastaavien tutkijoiden ja amanuenssien yhteistyötä museoissa tulisi tiivistää niin, että materiaalitekniisiä asiantuntijoita kuultaisiin ennen kuin moderneja materiaaleja sisäl-

OIKEALLA, YLLÄ: Vanhat kaasunaamarit ovat kovettuneet, kuivuneet ja krakeloituneet.

OIKEALLA, ALLA: Keinonahkainen silmälasikotelo on tullut elinkaarensa päähän. Silkkipaperi on liimautunut kiinni tahmeaan esineeseen.

TAMPEREEN MUSEOT/ARJA KOSKINEN 2013

TAMPEREEN MUSEOT/TIINA PAAVOLA 2013

TAMPEREEN MUSEOT/ ARJA KOSKINEN 2015

*Voidaanko haihtuville yhdisteille
määritellä raja-arvot, jotka
kertoisivat milloin erilaisista
kumimateriaaleista valmistettujen
esineiden elinkaari on lopussa?*

TAMPEREEN MUSEOT/ ANTTI SOMPINMÄKI 2014

YLLÄ: Tampereen taidemuseon kokoelmiin kuuluva Villu Jaanison Kumiankka-teos edustaa elinkaariajattelumallia. Vuonna 2011 hankitun teoksen elinkaareksi on arvioitu 15 vuotta.

VASEMMALLA: Autonrengaskokoelmaa säilytetään olosuhdekontrolloidussa säilytystilassa Tampereen museoiden kokoelmakeskuksessa.

tävien objektien tallennuspäätös tehdään. Museon kokoelmapoliittisissa linjauksissa tulisi myös ottaa selkeä kanta siihen, miten tulisi tallentaa ja millä tavoin dokumentoida materiaali, jonka kustannusvaikeus on suuri. Kustannuksia kertyy mm. esineistön hoidosta ja tarkkailusta, varastotilan ilmasto-olosuhteiden ylläpidosta ja pakkausmateriaalien jatkuvasta uusimisesta. Olemassa olevia kokoelmia tulisi myös jatkuvasti tarkkailla ja tarvittaessa pienentää nopeasti ja radikaalisti.

Elinkaarimallin käyttöönotto asettaa laatuvelvoitteet myös esineen dokumentoinnille: laadukas dokumentointi on tehtävä heti, kun esine liitetään kokoelmaan, ja tehdyn dokumentoinnin pitkäaikaissäilytys on turvattava. Lopultahan esineestä jää jäljelle tuleville sukupolville vain siitä tehdyt dokumentoinnit. Myös uudentyypiset tavat tallentaa esineen sisältämä informaatio olisi saatava laajamittaiseen käyttöön. Tarjoaisiko esimerkiksi 3D-mallinnus tähän hyvän keinon? Elinkaarimalliajattelua voidaan soveltaa yhtä hyvin yksittäisille esineille kuin esine-erillekin.

Onnistunut ratkaisu: Kunnolliset säilytystilat rengaskokoelmalle

UUDENLAISEN AJATTELUTAVAN lisäksi modernien materiaalien asettamaan haasteeseen voidaan vastata panostamalla optimaalisiin säilytystiloihin ja -olosuhteisiin. Hyvään lopputulokseen on päästy muun muassa Tampereen Teknillisen museon kokoelmiin kuuluvien noin 150 autonrenkaan muodostaman kokoelman osalta. Renkaat muodostavat mielenkiintoisen läpileikkauksen suomalaisen kumiteollisuuden vaiheista 1930–1990-luvuilta. Kun museon lukuisat varastot muutettiin Kokoelmakeskukseen vuosina 2008–2012, koko rengaskokoelma inventoitiin ja dokumentoitiin ja erästä poistettiin elinkaarensa päässä olevat esineet ja kaksoiskappaleet. Prosessia johti kumimateriaaleihin erikoistunut tekstiilikonservaattori.

Hallintaan otettu kokoelma sijoitettiin Kokoelmakeskuksen ns. kumimateriaalivarastoon. Varasto on olosuhdekontrolloitu 353m²:n suuruinen viileä säilytystila, jossa olosuhteet edistävät kumimateriaalin säilymistä, sillä viileä lämpötila hidastaa materiaalissa tapahtuvia kemiallisia reaktioita. Renkaita varten hankittiin uudet hyllykalusteet ja hyllyrunko

suojattiin eristeellä, ennen kuin renkaat asetettiin hyllystään. Hyllystöä peittämään on tarkoitus asettaa kevyt Tyvek-materiaalista valmistettu suojapeite.

Säilytystilaan on kehitteillä uusi olosuhteiden tarkkailujärjestelmä, joka ilmoittaa sekä ilman suhteellisen kosteuden ja lämpötilan muutoksista että esineistä huonetilaan erittyvistä kaasusta. Kaasuis-ta tarkkaillaan erityisesti ns. haihtuvien hiilivetyjen (VOC) määriä, sillä niiden pitoisuuden kohominen kielii materiaalin tuhoutumisprosessista. VOC-kaasujen tarkkailu on tärkeää myös työturvallisuuden kannalta.

On selvää, että aiempien epäedullisten säilytysolosuhteiden aikaansaamat vauriot esineissä ovat peruuttamattomia ja lyhentävät osaltaan esineiden elinkaarta. Vaikka rengaskokoelma on nyt hyvässä hoidossa, pohdittavaa riittää. Renkaat on pieni ja homogeeninen esineryhmä, minkä vuoksi sen halluunotto – inventointi, poistojen teko, uusien säilytysratkaisujen etsiminen – on käynyt vaivattomasti. Mutta keskitämmekö voimavarat oikein hoitaessamme rengaskokoelmaa? Olisiko jokin muu kokoelma museaalisesti merkittävämpi ja kiireellisemmän ylläpidon tarpeessa? Uudet säilytystilat ovat hyvät, mutta ns. kylmiöolosuhteiden ylläpito vie paljon energiaa. Onko rahallinen panostus ja konservointihenkilökunnan kokoelmalle uhraama aika kokoelman arvoon nähden oikein mitoitettu? Kysymykset ovat kokoelmahallinnan ytimessä: miten arvotamme museon eri kokoelmia ja kuka arvottamisesta päättää.

Ratkaisua etsimässä: Kenkiä 1800-luvulta nykypäivään

TAMPEREEN MUSEOIDEN kenkäkokoelma on hyvä esimerkki siitä, miten ongelmien mittasuhte kasvaa esi-

nemäärän myötä. Kyseessä on laaja ja kansainvälistä arvostusta niittänyt 2500 jalkineen kokoelma, joka kattaa ajan 1800-luvusta nykypäivään. Kokoelma sisältää runsaasti kokonaan moderneista materiaaleista tehtyjä valmisteita, muun muassa kumisaappaita ja keinoahasta valmistettuja kenkiä. Lisäksi useissa kengissä on luonnonmateriaalien ohella käytetty seosmateriaaleja, muun muassa korkolaput ja kengänpohjat ovat tyypillisesti kumista ja muovista valmistettuja. Eri materiaalien rinnakkainen käyttö esineissä aiheuttaa ongelman, joka on tullut näkyviin viime vuosina: kenkien osat hajoavat eri tahtiin.

Mikä olisi kestävä ratkaisu ongelmaan? Pitäisikö hajoavat kengät poistaa museokokoelmasta? Ongelma olisi helppo ratkaista, mikäli kyse olisi yksittäistapauksista. Mutta mitä tehdä, kun iso osa kokoelmasta on tuhoutumassa samanaikaisesti? Ongelmaa puntaroidessa on väläytelty 'ongelmallisten osien', usein pohjien, vaihtamista, jotta jalkineella olisi vielä esimerkiksi näyttelykäyttöä. Mutta onko kenkä enää autenttinen todiste menneisyydestä, jos sen osia vaihdetaan uusiksi, menettääkö se museoesineen statusensa? Pitäisikö tällä tavoin korjattu kenkä siirtää opetuskokoelman osaksi? Entä kuka korjauksen voi tai osaa tehdä tarvittavalla pieteetillä?

Asia on kenkäkokoelman osalta akuutti, mutta vielä kokonaisratkaisua vailla. Tiettyjä suuntaviivoja ongelman selättämiseksi voidaan kuitenkin jo hahmotella: On tunnistettava ja poistettava kokoelmasta huonokuntoisimmat kengät eli ne, jotka ovat elinkaarensa päässä. Joukosta on poistettava myös ne huonokuntoiset objektit, joiden kulttuurihistoriallinen arvo on vähäinen. Opetuskokoelmaan on mahdollista

SEURAAVALLA AUKEAMALLA: Nahkakengän korko ja pohja ovat hajoanneet.

TAMPEREEN MUSEOT/ ARJA KOSKINEN 2013

*Esineelle tulisi laatia jo
kokoelmaan liitettäessä elinaikaodote ja
peilata esineen vaatimia huolto-, säilytys-
ja dokumentointitoimenpiteitä
tätä taustaa vasten*

siirtää ne kengät, jotka saadaan kuntoon korjaamalla (esim. pohjan vaihdolla). Toimenpiteet tähtäävät siis kokoelmamäärän rajuun karsimiseen sekä elinkaaren loppupäässä olevien objektien tunnistamiseen ja poistamiseen. Vain tällä tavoin pystytään niukkenevat resurssit suuntamaan niihin kokoelman osiin, joiden säilyminen halutaan taata. Samalla on tunnustettava, että kenkäkokoelma nykyisen kaltaisena, jatkuvasti objektimäärältään kasvavana kokonaisuutena on tullut tiensä päähän. Elinkaarimalliajattelu on jalkautettava tiettyihin kokoelmaosiin, jotta kokonaisuus voidaan pitää elinvoimaisena ja toimivana.

Tieteellinen tutkimus apuna: Taistelukaasusuojapuku vuodelta 1938

ESINEEN ELINKAARTA voidaan, kuten aiemmin on todettu, pidentää vaikuttamalla fyysisiin säilytysolosuhteisiin. Mutta miten erottaa ”esineuniversumista” ne moderneista materiaaleista valmistetut tuotteet, jotka ovat elinkaarensa päässä ja ne, joiden elinkaaren pidentämiseen kannattaa vielä panostaa? Tampereen museoissa asiaa on selvitetty tieteellisten tutkimusmenetelmien avulla.

Tarkan analyysin kohteeksi valittiin Suomen Gummitehdas Oy:n 1930-luvulla Tampellan tehtaiden kaasusuojeluryhmille valmistama suojapuku, jonka materiaali on kumitettua kangasta. Puku oli museon perusnäyttelyssä vuosina 2001–2011. Nyt kumi irtoaa puvusta ja esine näyttää olevan tuhoutumassa. Tampereen teknillisellä yliopistolla teetettiin vuonna 2012 selvitys kumiseoksen nykyisestä materiaalikoostumuksesta, ja puvun materiaaliksi varmistui kloropreenikumilla päällystetty puuvillakangas. Selvityksen mukaan puku erittää VOC-yhdisteitä, jotka ovat vaaraksi sekä esineen säilymiselle että

kokoelmien hoitavan henkilökunnan terveydelle. Kloropreenikumipinnan halkeilu ja irtoaminen ovat merkki esineen elinkaaren loppuvaiheesta, mutta avoin kysymys on, voidaanko materiaalista haihtuvan kaasuseoksen laadusta tai määrästä päätellä suojapuvun elinkaaren tarkempaa loppupäätä. Kannattaako esineen säilyttämiseen siis vielä panostaa vai joko on aika antaa periksi? Tutkimus asiasta jatkuu, mutta Tampereen museoiden tekstiilikonservaattori (YAMK) Arja Koskinen on esitellyt tähänastiset tulokset syksyllä 2014 hyväksytyssä museologian pro gradu -työssään. Suojapuvun elinkaarta pyritään nyt pidentämään oikeaoppisella varastoinnilla: Puku on

YLLÄ: Kenkäkokoelman säilytystila Kokoelmakeskuksessa.

varastoitu 3D-mallisesti erikoisvarastoon, viileään tilaan, ja pakkausmateriaalit vaihdetaan säännöllisesti.

Suojapukuun kohdistunut tutkimus on kirvoittanut vuosien mittaan monia kysymyksiä, joihin toivotaan vastausta pitkäaikaisseurannan avulla: Voitaanko haihtuville yhdisteille määritellä raja-arvot, jotka kertoisivat milloin erilaisista kumimateriaaleista valmistettujen esineiden elinkaari on lopussa? Voitaasiinko näin kehittää menetelmä, jolla pystytisiin erottamaan kumi- ja muovimateriaaliesi-

TAMPEREEN MUSEOT/ARJA KOSKINEN 2012

neistä ne objektit, joiden säilyttämiseksi kannattaa vielä panostaa?

Ratkaisun avaimet?

EDELLÄ ESITETYT ESIMERKIT koskevat vain muutamia yksittäisiä esineitä tai esineryhmiä, mutta ne havainnollistavat minkä tyyppisten ongelmien kanssa painitaan, kun puhutaan modernien materiaalien säilymisen ja säilyttämisen haasteista. Jotta modernien materiaalien museoille aiheuttama – ja kiihtyvän massatuotannon aikakautena yhä laajeneva – ongelmarypäs saataisiin hallintaan, tulisi pureutua myös museoiden väliseen työnjakoon, museoiden kokoelmapoliittisten linjausten terävöittämiseen sekä poistopolitiikan selkeyttämiseen niin, että esineen poisto voidaan tietyin ehdoin hyväksyä osaksi esineen luonnollista elinkaarta, kuten elinkaarimalissa on esitetty.

Modernien materiaalien säilymishaasteita pohdittaessa olisi hyödyllistä virittää keskustelua muun muassa siitä, olisiko museokokoelmille syytä kehittää arkistolaitoksen käyttämän arkistonmuodostussuunnitelman kaltainen työkalu, 'kokoelmanmuodostussuunnitelma', jossa määriteltäisiin sekä pysyvästi

säilytettävät kokoelmaosat että elinaikaodote esim. moderneista materiaaleista muodostuville kokoelmille. Tämän kaltainen pysyvä, mutta tarvittaessa päivitettävä ohjeistus terävöittäisi kokoelmien hallinnointia, auttaisi suuntaamaan resursseja ja toisi valitut suuntaviivat selkeästi tiedoksi myös seuraaville museoammattilaisten sukupolville.

Realistista olisi myös aloittaa visiointi siitä, olisiko tulevaisuudessa tarpeen keskittää uusien materiaalien säilytyksen ja konservoinnin erikoisosaamisen tietyille museoille esim. TAKO-vastuujaon viitoittamalla tavalla tai olisiko tarpeen perustaa oma kansallinen keskusvarasto moderneille materiaaleille. Materiaalitekniiseen tutkimukseen panostaminen ja yhteistyön lisääminen tieteellisten tutkimuslaitosten kanssa olisi myös keino lisätä tietämystä museoesineistä – ei pelkästään kumi- ja muoviesineistä, vaan vaikkapa keskiaikaisista kirkkotekstiileistä, vanhoista koruista ja muista jalometallituotteista ja taideteoksista. Modernien materiaalien säilyttämisen ongelmat kun ovat nykypäivänä koko museokentän yhteinen haaste: taidemuseoissa säilytettävä nykytaide – kollaasit, akryylimaalaukset, muovi-installaatiot – ovat saman poistoproblematiikan ja materiaalien elinkaariajattelukysymysten polttopisteessä kuin kulttuurihistoriallisten kokoelmien kumi- ja muovikokoelmat.

VASEMMALLA: Taistelukaasusuojapuku vuodelta 1938. Esineen elinkaarta yritetään pidentää säilytysolosuhteisiin vaikuttamalla.

Kokoelmasiirto poistotapana

ASiantuntijuuden merkitys elokuva-alan esineiden poistossa Tekniikan museossa

PIIA PIETARINEN, TEKNIIKAN MUSEO

Tiesitkö, että varhaisen elokuvaprojektorin lamp-pukammio on todennäköisesti vuorattu asbestilla? Oletko koskaan kuullut, että hiilikaarivalon hiilille on säädösten mukaan pitänyt olla paloturvallinen tumppilaatikko? Tunnistaisitko irrallisena kädessäsi olevan projektorin kappaleen osaksi, joka pyörittää etupeittosiipeä? Poistoprojektin alkaessa vastasimme kaikkiin kysymyksiin kieltävästi. Sittemmin olemme viisastuneet – kiitos kokoelmayhteistyön.

Arvelemme, että Tekniikan museon elokuva-alan kokoelman muodostumisen taustalla 1970-luvun lopulla vaikutti Tekniikan museon toimijoiden halu pystyttää museon tiloihin toimiva elokuvateatteri. Haave elokuvateatterista ei syystä tai toisesta koskaan toteutunut. Silti joukko viisikymmenkiloisia vahvistimia on maannut hievahtamatta museon säilytystiloissa vuoteen 2014 saakka. Tallennus- ja kokoelmayhteistyö, kokoelmapoliittisen ohjelman laatiminen ja tilakysymykset ovat viime vuosina johtaneet siihen, että olemme ryhtyneet tarkastelemaan kokoelmiamme entistä kriittisemmin

OIKEALLA: Elävän kuvan museon Antto Kärkkäinen (vas.) ja Lauri Tykkyläinen tutkivat esineitä Tekniikan museon säilytystiloissa inventointityön alkutaipaleella.

– esineiden aloillaan makuuttaminen ei enää ole mahdollista. Tallennusalueiden uudelleenmäärittelyn ja kokoelmien terävöittäminen myötä muun muassa ajoneuvot on rajattu pois Tekniikan museon kokoelmista.

Tällä kertaa, poistoprojektin alkaessa, katse kiinnittyi Tekniikan museon elokuva-alan kokoelmaan. Kokoelma on oma selkeä ja laaja kokonaisuutensa, joka ei kuitenkaan kuulu nykyisen kokoelmapoliittisen ohjelman mukaan Tekniikan museon kaikkein keskeisimpiin tallennusvastuualueisiin. Emme myöskään ole tallennusvastuussa alan kokoelmista valtakunnallisen tallennus- ja kokoelmayhteistyön piirissä. Lisäksi elokuva-alan tallennuksesta vastaa erikoismuseo, Kansallisen audiovisuaalisen instituutin²⁶ ylläpitämä Elävän kuvan museo, jonka kanssa olemme tehneet yhteistyötä vuodesta 2008 lähtien. Niinpä tiedustelimme Elävän kuvan museolta kiinnostusta ja mahdollisuutta ottaa vastaan elokuva-alan objekteja. Kun aloitimme inventointityön, Elävän kuvan museo oli alustavasti myöntynyt Tekniikan museon ja Elävän kuvan museon väliseen kokoelmasiirtoon.

OIKEALLA: Inventointityön alkaessa esineitä koskevat tiedot olivat varsin puutteellisia.

²⁶ Kansallinen audiovisuaalinen instituutti (KAVI) on opetus- ja kulttuuriministeriön alainen valtion laitos, jonka toiminta perustuu lainsäädäntöön. KAVIn lakisääteisiin tehtäviin kuuluvat elokuvien ja televisio- ja radio-ohjelmien säilyttäminen sekä niihin liittyvä tutkimus, kuvaohjelmien tarjoamisen valvonta ja mediakasvatuksen edistäminen (Kansallisen audiovisuaalisen instituutin verkkosivut, 30.10.2014).

TEKNIIKAN MUSEO 2014

Saimme Elävän kuvan museosta luotettavaa konsulttiapua esineiden poistotapoja määriteltäessä, mikä antoi meille rohkeutta tehdä myös esineiden tuhoamiseen johtavia päätöksiä.

Taakan jakaminen kannattaa

KOSKA RESURSSIT OLIVAT RAJALLISET, päädyimme siihen, että inventointi koskee tässä vaiheessa vain osaa elokuva-alan kokoelmasta. Esineet valikoituivat tarkasteltaviksi paitsi yllä mainittujen kokoelmapoliittisten syiden, myös silminnähden huonon kunnan, vajavaisuuden ja heikkojen kontekstietojen vuoksi. Heti alusta alkaen oli selvää, että pelkästään Tekniikan museon oman henkilökunnan asiantuntemus ei riitä elokuva-alan kokoelman inventointiin. Kokoelman esineet olivat puutteellisia ja erilaisten kappaleiden yhdistäminen toisiinsa vaati erityisasiantuntemusta. Elävän kuvan museon henkilökunnalta saatu apu nopeutti kokoelman inventointityötä merkittävästi. Asiantuntija-avun myötä opimme tunnistamaan esineissä olevia haitallisia aineita, kuten paloturvallisuussyistä käytettyä asbestia. Asiantuntijuudella oli vankka sijansa myös palapelinomaiseksi todetun kokoelman hahmottamisessa. Tiiviissä yhteistyössä tehdyn inventoinnin perusteella kummankin museon henkilökunnalle kävi jo aivan inventoinnin alussa selväksi millaisia objekteja kokoelmaan kuuluu. Yhteinen intressimme oli, että keskeiset esineet siirtyisivät Elävän kuvan museoon, kunhan ne oli ensin dokumentoitu Tekniikan museossa.

Saimme Elävän kuvan museosta luotettavaa konsulttiapua esineiden poistotapoja määriteltäessä, mikä antoi meille rohkeutta tehdä myös esineiden tuhoamiseen johtavia päätöksiä. Pääsyyt tuhoamiseen olivat esineiden äärimmäisen huono kunto, esineen osien puuttuminen sekä kokoelmavastaavuudet Elävän kuvan museossa. Muutamia esineitä tai esineen osia poistettiin Tekniikan museon työpajamateri-

VASEMMALLA: Yksi Elävän kuvan museoon siirretyistä esineistä oli Bauer-elokuvaprojektorin lamppukammio. Esineen sisällä olevassa vaaleassa vuorauksessa on asbestikuitua.

aaleihin. Elävän kuvan museoon siirtyi kokoelmasiirtona noin sata esinettä. Tekniikan museo päätti säilyttää kokoelmissaan kolme esinettä. Huolellisen, yhteistyössä tehdyn inventointityön myötä varmistuimme siitä, että emme siirrä kokoelman ongelmallista aineistoa Elävän kuvan museoon, vaan että tuhoamispäätökset tehdään jo ennen siirtoa.

Poistojen toteuttaminen käytännössä

MITÄ ME SITTEN KÄYTÄNNÖSSÄ teimme? Inventointiprojektin alkumetreillä, ennen kuin Elävän kuvan museo tuli projektiin mukaan, linjasimme kokoelma-tiimin kesken mahdollisia poistotapoja ja -paikkoja. Keskustelimme myös asiantuntija-avun käytöstä ja siitä, onko objektien poistamiseen sopimuskohtaisia rajoitteita. Inventointiprojektin toteuttaja ja samalla poistojen esittelijä aloitti työskentelyn tutustumalla kokoelmaan dokumenttien kautta. Esittelijä keräsi ja tarkisti kaikista saatavilla olevista lähteistä (esinekortit, näyttelysuunnitelmat, kokoelmahallintajärjestelmä...) elokuva-alan kokoelmaa koskevat tiedot. Kirjallisen materiaalin lisäksi niin Tekniikan museon henkilökunta kuin alkuvaiheiden jälkeen apuun pyydetty Elävän kuvan museon asiantuntijatkin toimivat tärkeinä informanteina elokuva-alan kokoelmaa inventoitaessa. Taustatutkimuksen myötä kokoelman käyttöä koskevia rajoittavia sopimuksia ei löytynyt.

Inventoimme kokoelman niin, että koostimme sen kaikista objekteista inventointilistan. Kokoelmaan kuului lukuisia numeroimattomia esineitä, jotka olivat projektin alkuvaiheessa tunnistettavissa inventointinumerosta. Myöhemmin luetteloidimme nämäkin esineet kokoelmahallintajärjestelmään ja

kirjasimme luettelointinumerot inventointilistaan. Inventointilistaan kirjasimme lisäksi objekteja koskevat huomiot niin, että projektityöntekijän (poistojen esittelijän) huomiot olivat omassa sarakkeessaan ja Elävän kuvan museon asiantuntijoiden huomiot omassaan. Listaan merkitsimme objektikohtaisesti ennalta määriteltyihin arviointikriteereihin perustuvan ehdotuksen arvoluokaksi ja tärkeimmät perusteet arvoluokituksen²⁷ takana. Niin ikään kirjasimme listaan ehdotuksen poistotavaksi ja poistopaikaksi, ehdotetun arvoluokan mahdollistamissa rajoissa. Lisäksi tarkistimme ja täydensimme objektin luettelointitiedot kokoelmahallintajärjestelmässä. Koska objekteista ei ollut olemassa varhaisempia valokuvia, valokuvassimme objektit. Inventointilistan yhteyteen tallensimme kuvakansiot, joihin lisäsimme inventoitujen objektien kuvat. Kuvakansiot numeroimme esineiden inventointinumeroilla. Näin ollen kaikista inventoinnin kohteiksi valituista

²⁷ Tekniikan museossa käytössä oleva arvoluokitus sisältää neljä luokkaa. Luokat S1 ja S2 ovat säilytysluokkia. S1-luokan esineet ovat ensisijaisesti museokokoelmassa säilytettäviä ja niitä ei poisteta. S2-luokan esineet ovat merkittäviä, mutta eivät välttämättä kuulu Tekniikan museon tallennusalueen ytimeen. S2-luokkaan kuuluvan objektin poistamisen edellytyksenä pidetään uutta sijoituspaikkaa toisessa ammatillisesti hoidetussa museossa. Mikäli objektille ei löydy vastaanottajaa, se säilytetään Tekniikan museon museokokoelmassa. Luokat P1 ja P2 ovat poistoluokkia. P1-luokan esineet poistetaan Tekniikan museon kokoelmasta. P1-luokan objektien säilyttämiseen ei liity riskejä ja niitä voidaan kunnonsa puolesta tarjota muualle sellaisenaan tai hyödynnettäväksi materiaalina. Mikäli uutta sijoituspaikkaa tai hyödyntämistapaa ei löydy, objekti voidaan tuhota. P2-luokan objektit poistetaan Tekniikan museon kokoelmasta. Esimerkiksi todella huonon kunnon, selkeän puutteellisuuden tai muille kokoelmille tai terveydelle aiheutuvien riskien vuoksi objekteja ei tarjota muuhun sijoituspaikkaan sellaisenaan. Mikäli objekti todetaan riskittömäksi, sen materiaalia ja osia voidaan hyödyntää. Mikäli hyödyntämistapaa ei löydy, objekti tuhoetaan.

objekteista oli sen päättyessä tiedot kokoelmahallintajärjestelmässä.

Inventointityön valmistuttua inventoija ja poistojen esittelijä kutsui kokoelmatiimin poistopalaveriin. Palaverissa kävimme inventointilistan tarkasti läpi ja vahvistimme esineiden arvoluokat. Päätöksentekoon osallistui koko nelihenkinen kokoelmatiimi. Palaverin päätteeksi meidän oli mahdollista kopioida kokoelmapoistopöytäkirjaan tarvittavat kentät suoraan inventointilistasta. Lopullisesti poistot hyväk-

YLLÄ: Elävän kuvan museon Antto Kärkkäinen pakkaa siirrettäviä esineitä pakettiautoon. Tämä poisto (kokoelmasiirto) todella toteutui!

syivät allekirjoituksillaan kokoelmapäällikkö ja museon johtaja. Poistopäätöksestä ja poiston perusteista kirjasimme yksilölliset tiedot jokaisen poistettavan objektin esinelomakkeelle kokoelmahallintajärjestelmään.

Lopuksi

KUN MUSEONJOHTAJA ja kokoelmapäällikkö olivat allekirjoittaneet poistopäätöksen, kokoelmapäällikkö laati elokuva-alan esineiden luovuttamista koskevan sopimuksen, jonka Elävän kuvan museon museopäällikkö hyväksyi. Sopimukseen kirjasimme myös, että aikanaan elokuva-alan kokoelman toista puolisko koskevassa inventoinnissa mahdollisesti poistettavaksi päätyvät esineet siirrettäisiin Elävän kuvan museoon ensimmäisen inventointierän tapaan.

Elokuva-alan kokoelman inventointityö opetti, kuinka keskeistä tarkka kirjanpito on. Dokumentointi on äärimmäisen tärkeää paitsi objekteihin liittyvien tietojen, myös oman työn ja kaikkien tulevaisuudessa kokoelmien parissa työskentelevien kannalta. Tämä tavoite ei ollut elokuva-alan kokoelman varhaisemmassa historiassa toteutunut toivotulla tavalla, mikä luonnollisesti lisäsi työtaakkaa nyt toteutetussa inventoinnissa. Taakka ei silti muodostunut kohtuuttomaksi, sillä useat käsiparit olivat sitä jakamassa.

*Huolellisen, yhteistyössä
tehdyn inventointityön myötä
varmistuimme siitä, että emme
siirrä kokoelman ongelmallista
aineistoa Elävän kuvan museoon.*

Kokoelmapoiston hyödyntäminen museopedagogiikassa

ESIMERKKEJÄ TAMPEREEN HISTORIALLISTA MUSEOISTA

MERJA HONKASALO, TAMPEREEN MUSEOT

Tonnikaupalla tallennusvastuujaon mukaista esineistöä kaatopaikalle? Näin ei päässyt käymään, kun museon luovat voimat ratkaisivat, miten winwin-periaatteella sekä osoitetaan tekstiilipoistoille kaatopaikkaa parempi vaihtoehto että saadaan ikäihmisten työpajoihin kätevästi erinomaista materiaalia. Perinteisesti tekstiilipoistot on hävitetty silppuamalla ne sekajätteeseen. Mutta voisiko niitä vielä hyödyntää museon omassa toiminnassa? Tampereen historiallisissa museoissa on saatu hyviä kokemuksia poistettujen tekstiilinäytteiden käytöstä omassa museotoiminnassa.

Tekstiiliteollisuus on yksi Tampereen historiallisten museoiden TAKO-vastuujaon mukaisista tallennusvastuualueista, mikä johtuu kaupungin historiasta suomalaisen tekstiiliteollisuuden keskiössä. Teollisen tekstiilin kokoelmat ovat erittäin laajat ja päätyneet museolle pääosin tamperelaisten tekstiilitehtaiden lahjoituksina. Merkittävimmät tekstiilierät ovat tulleet Finlayson Oy:ltä, Tampella Oy:ltä ja Suomen Trikoo Oy:ltä tehdastuotannon asteittaisen vähene-

OIKEALLA: Frotee-näytteiden arvoluokitusta.

TAMPEREEN MUSEOT/ ANNE-MARI LEHTO 2007

TAMPEREEN MUSEOT/ ANNE-MARI LEHTO 2011

YLLÄ: Rakennustyömaalle siirrettävä verkkoaita muuttuu taiteeksi taitavissa käsissä.

OIKEALLA: Tekijät taustallaan kaksi valmista verkkoaitaa.

misen ja lopulta lakkauttamisen myötä. Suurimmat lahjoituserät ovat peräisin 1970- ja 1990-luvuilta. Edelleen suuri osa tekstiilieristä on luetteloimatta ja niitä on vuosien mittaan inventoitu kulloistenkin resurssien puitteissa.

TAMPEREEN MUSEOT/ ANNE-MARI LEHTO 2011

Museolla on käyty läpi muutama merkittävä teolliseen tekstiiliin kohdentunut arvoluokitusprosessi, joista tähän raporttiin on valittu Finlayson Oy:n yhden erän froteenäytteiden arvoluokitus vuosina 2007–2008 ja pöytäliinakangasnäytteiden arvoluokitus vuosina 2010–2011. Valittu kangasnäyte-erä sisälsi näytteitä tehtaan tuotannosta 1930-luvulta vuoteen 1986 painottuen 1960–1980-luvuille. 1940-luvulta näytteitä ei juuri ole ja 1950-luvulta-kin suhteellisen vähän. Froteenäytteitä oli 121 va-

nerilaatikollista – eli noin 15 kuutiota näytteitä tiiviisti pakattuina – ja pöytäliinakangasnäytteitä 50 vanerilaatikollista. Näytteiden koko vaihteli vajaasta neliömetristä noin viiteen neliöön.

Projektien tavoitteena oli luetteloida kattava otos kangasnäytteitä kuosi-, koko- ja värimalleineen sekä tuotetietoineen museokokoelmaan ja digitalisoituina Siiri-esinetietokantaan. Toisaalta halusimme siirtää kaksoiskappaleet opetuskokoelmaan ja huonokuntoisemmat näytteet poistoluokkaan. Ai-

neiston esiselvityksen, dokumentoinnin ja tietojen siirron esinetietokantaan suorittivat apulaistutkijat. He myös laativat kangasnäytteitä koskevat arvoluokitusesitykset saamansa ohjeistuksen mukaisesti.

Kangasnäyte-erät olivat museaalisessa katsannossa hyvin homogeeninen osa kansallisesti ja kansainvälisestikin merkittävää kokonaisuutta. Merkille pantavaa oli myös, että näytteet olivat kuuluneet Finlaysonin työarkistoon ja valittu jo siellä lahjoitettaviksi museoon. Koska konteksti oli sama, arvottamisessa painottuivat näytekohtaiset eroavaisuudet. Huomattavasta osasta näytteitä oli leikattu irti paloja mallikirja- ym. näytteitä varten. Kangasnäytteet käsiteltiin malleittain niin, että museokokoelmaan valittiin kukin kuosi värimalleineen. Kaksoiskappaleet ja suhteellisesti huonompikuntoiset näytteet poistettiin opetuskokoelmaan tai materiaalivarantoon.²⁸ Luokituksessa huomioitiin myös 1940- ja 1950-lukujen näytteiden vähäisempi määrä, ja niitä otettiin kokoelmaan suhteessa enemmän kuin myöhempien vuosikymmenien näytteitä.

Pöytäliinaprojektin noin 6000 näytteestä 560 poistettiin opetuskokoelmaan ja noin 2500 materiaalivarantoon. Noin 3500 froteenäytteestä noin 2500 luetteloiitiin museokokoelmaan, 150 poistettiin opetuskokoelmaan ja loput materiaalivarantoon. Museokokoelmasta poistetut esineet eivät siis poistuneet fyysisesti. Koska kyseessä oli diaari-erät, materiaalivarantoon poistetut näytteet

²⁸ Materiaalivaranto kuuluu museon tuolloin käytössä olleen arvoluokituksen mukaan poistoluokkaan (AL5) ja sitä voi käyttää esim. kosketeltavana näyttelyesineenä tai nimenomaan materiaalina mm. työpaja- ja ikäihmistoiminnassa ja konservoinnissa. Opetuskokoelmaan (AL4) valittavien esineiden on tarkoitus pysyä ehjinä ja hyväkuntoisina museopedagogista toimintaa ja näyttelykäyttöä varten.

eivät saaneet inventointinumeroa ja näin ollen itse poistoprosessi ei edellyttänyt poistolomakkeiden ja -päättösten laatimista.²⁹ Tiedot poistoista perusteluineen vietiin Siiri-esinetietokantaan kyseisen saantierän tietoihin.

”Rakas raikas frotee” oli ensimmäinen Tampereen museopalveluiden ikäihmisten hyvinvointia edistävä työpajaprojekti, jossa hyödynnettiin teollisen tekstiilin materiaalivarantoa. Idea hyväksyttiin myös Finlaysonilla. Projekti toteutettiin tamperelaisen palvelukeskuksen asiakkaiden ja laitoshoidossa olevien ikäihmisten kanssa vuosina 2010–2011. Hankkeen ohjaajina toimivat tekstiilitaiteilija, palvelukeskuksen ja hoitolaitoksen askarteluohjaajat sekä museon tekstiilitutkija.

”Rakas raikas frotee”-projekti koostui neljästä eri osiosta: palvelukeskuksen asiakkaiden kanssa toteutettiin yhteisötaidetekstiilejä alikulkukäytävään Finlaysonin alueella ja Vanhan kirjastotalon puiston rakennustyömaan verkkoaitaan sekä rakennuspali-koita lasten leikkitalaan museokeskus Vapriikissa. Lisäksi froteenäytteistä valmistettiin hernepusseja, joita käytettiin laitoshoidossa olevien ikäihmisten muistelu- ja toimintatuokioissa, joissa lisäksi esitettiin kuva- ja filmimateriaalia Finlaysonin tehtaalta.

Museon kokoelmapalvelut tuotti niin ikään ikäihmisille suunnatun ”Muistatko vielä sen kahvihetken...”-toimintapaketin Dora Jung -näyttelyn jälkimainingeissa vuonna 2009. Näyttelyä valmisteltaessa osa Dora Jungin Tampella Oy:lle suunnittelemissa damastipöytäliinoista siirrettiin opetuskokoelmaan. Lainattavissa oleva muistin ja mielen virkistykseksi suunniteltu paketti koostuu kolmesta opetuskokoelman pöytäliinasta ja 20 Arabian kahvikupparista.

²⁹ Tampereen museoiden poistopolitiikassa on linjattu, että näin voidaan menetellä diaarieristä tehtävien poistojen osalta.

TAMPEREEN MUSEOT/ MERJA HONKASALO 2013

YLLÄ: Poistetuista pöytäliinakangasnäytteistä valmistettuja kangasnäytehenkareita.

SEURAAVALLA AUKEAMALLA: Vierailijoita Tampereen museoiden kokoelmakeskuksessa Museoiden Yönä 2014. Kangasnäytehenkarit takanurkassa vaaterakissa.

Toimintapakettia on käytetty varsinaisen tarkoituksensa lisäksi kesänäyttelynä eräässä pirkanmaalaisessa paikallismuseossa.

Poistetuista, materiaalivarantoon siirretyistä Finlaysonin valmistamista pöytäliinakangasnäytteistä sen sijaan valmistimme 60 kangasnäytehenkarin ”testierän” suunnitteilla olevaa Avointa tekstiiliarkistoa varten.

Ajatuksena on, että toisin kuin museokokoelman tekstiilit, malleittain nipuiksi kootut kangasnäytteet ovat yleisön vapaasti tutkiskeltavissa. Samalla ne antavat eräänlaisen läpileikkauksen Finlaysonin pöytäliinatuotannosta vuosikymmenten ajalta. Mahdollisuuksien mukaan näytehenkareita tullaan valmistamaan myös muista teollisen tekstiilin kangaslaaduista.

Frotee- ja pöytäliinakangasnäytteiden arvoluokitus- ja poistoprosessit ovat tyypillisiä esimerkkejä siitä, millaisista massoista on kysymys käsiteltäessä museon teollisen tekstiilin kokoelmia. Toisaalta aineisto on selkeätä: niillä on samat kontekstie-

dot ja yleensä näytteissä itsessään on mallinumero, kokotiedot, kauppanimi ja valmistuspäivämäärä, mikä edesauttaa aineiston tiedollista hallintaa. ”Rakas, raikas frotee”-projektin tuotoksista muutama palautui museolle opetuskokoelmaan liitettynä. Tulevien projektien käyttöön jäi toki vielä materiaalivarantoa: froteenäytteitä 12 ja pöytäliinoja 32 vanerilaatikollista.

Sekä ”Rakas, raikas frotee”- että ”Muistatko vielä sen kahvihetken...”-projektit ovat saaneet hyvin positiivista palautetta. Ne ovat olleet myös oivallinen tapa saada museon kokoelmia tunnetuksi muutenkin kuin näyttelyissä tai verkossa. Käytetty aineisto sopii mitä parhaiten tällaiseen toimintaan, koska lähes jokaisella tamperelaisella ikäihmisellä on kytköksiä kaupungin tekstiilitehtaisiin ja muistoja tehtaista ja niiden tuotteista. Projektit ovat esimerkkejä onnistuneesta ja mieltä virkistävästä vuorovaikutuksesta ja kokoelmatyöstä ikäihmisten kanssa, jotka ovat kokoelmapalveluiden erityinen painopisteryhmä kokoelmien saavutettavuudessa.

Museon luovat voimat ratkaisivat, miten winwin-periaatteella sekä osoitetaan tekstiilipoistoille kaatopaikkaa parempi vaihtoehto että saadaan ikäihmisten työpajoihin kätevästi erinomaista materiaalia.

Miten kokoelmapoistot poistuvat

KÄYTÄNNÖN POISTOKYSYMYKSIÄ TEKNIIKAN MUSEON SÄILYTYSILAN TYHJENTÄMISESSÄ

EMILIA VÄSTI, TEKNIIKAN MUSEO

Hankkeemme poistokyselyssä yksi vastaajista totesi, että poistoprosessi kaikkine vaiheineen vie enemmän aikaa kuin objektin liittäminen osaksi kokoelmaa. Tämä tosiseikka on hyvä ottaa huomioon jo esineen vastaanottovaiheen arvioinnissa, mutta myös poistoprojektin aikataulua suunniteltaessa. Museokentällä poistoista keskustellessa kuulee kuitenkin usein tilanteista, joissa on jouduttu harkitsemaan poistoja pikaisella aikataululla säilytystilan muuton yhteydessä. Tekniikan museossa päädyimme tällaiseen tilanteeseen vuonna 2012 luopuessamme huonokuntoisesta säilytystilasta Vantaalla.

Tekniikan museo on viimeisen kymmenen vuoden aikana pyrkinyt järjestelmällisesti luopumaan kaikkein huonokuntoisimmista säilytystiloistaan. Vantaalla sijaitsevasta tilasta luopuminen oli ollut suunnitteilla pidemmän aikaa, mutta kun vuokranantaja purki yllättäen vuokrasopimuksen, oli työn aikataululle asetettava suunniteltua tiukemmat rajat. Tässä tapauksessa on rehellisyyden nimissä puhuttava ennemmin varastosta kuin säilytystilasta. Vantaan tila ei soveltunut museoesineiden säilyttämiseen, ja sinne siirretty esineistö oli jo lähtökohtaisesti huonokuntoista ja kontekstittietojensa osalta puutteellista.

Koimme tärkeäksi saada ongelman ratkaistuksi muuton yhteydessä, joten käynnistimme poistoprosessin. Lopulta noin puolet varaston 500 esineestä päädyttiin poistamaan eri menetelmin. Poistettaviin esineisiin kuului muun muassa kodinkoneita, mitalaitteita, sekä lukematon määrä sähkömoottoreita, joiden säilyttämiselle emme kokoelmavastaavuuksien, puutteellisuuden ja kunnon puolesta nähneet syytä. Joitakin poistoharkinnan alaisia esineitä päädyttiin jättämään kokoelmaan toistaiseksi. Esimerkiksi kemian kokoelmiin kuuluvien esineiden osalta katsottiin, että poistopäätösten tueksi tarvitaan tarkempaa tietoa muiden kokoelmien sisällöstä, alan asiantuntijoiden arvioita ja laajempaa selvitystä tallennusvastuista kotimaisella museokentällä. Tämä ei ollut aikataulun kannalta mahdollista ennen siirtoa. Varastossa oli myös tunnistamattomia objekteja, joiden tietojen puuttuminen johti siihen, että objektit päätettiin säilyttää toistaiseksi.

Tekniikan museon kokoelmaesineiden suuren koon ja hankalan liikuteltavuuden vuoksi museon siirroissa tarvitaan usein avuksi ulkopuolista toimijaa, jolla on tarvittava kalusto ja asiantuntemus työn turvalliseen suorittamiseen. Vantaan varastotilan tyhjennyksessä suurikokoisimpiin esineisiin kuului metsäteollisuuden prosessitietokone, kirjapainoalan painokoneita, valtava marmorinen sähkötaulu ja sähköauto. Tyhjennysvaiheessa paikalla oli trukki, kurottaja ja viisi museon ulkopuolista työntekijää. Lisäksi paikalla oli museon henkilökuntaa valvomassa ja ohjeistamassa työtä museotyön näkökulmasta.

YLLÄ: "Katoamattomia arvoja". Onko tässä kannanotto vuosikymmenten takaa? Kyseinen kaiverruskoneen ohjain ei saanut poistotuomiota.

SEURAAVALLA AUKEAMALLA: Esineet tutkittiin ja arvioitiin yksi kerrallaan poistopäätösten tekemistä varten.

Siirtotyö kesti viisi päivää. Mikäli siirrettävät objektit olisivat olleet ainoastaan poistoja, olisi siirtojen suorittaminen ollut huomattavasti nopeampaa, mutta myös silloin olisi tarvittu ulkopuolisen toimijan apua turvallisen työskentelyn takaamiseksi. Harkittujen

poistojen tekeminen voi olla pitkällä tähtäimellä museon talouden näkökulmasta tarkasteltuna edullista, mutta poistohetkellä prosessin asianmukainen läpikäyminen ja poistojen täytäntöönpano siirtoineen, kuljetuksineen ja käsittelymaksuineen vaatii usein huomattavia resursseja.

Kaikkia esineitä ei huonon kuntosaa ja yleisyytensä vuoksi ole relevanttia tarjota eteenpäin. Vantaan tapauksessa pyrimme arvioimaan, mitkä objekteista saattaisivat kiinnostaa muita museoita ja tarjosimme esineitä vain tiettyihin museoihin. Esimerkiksi kodinkoneiden kohdalla päädyimme tarjoamaan muualle vain muutamia suomalaisvalmisteisia liesiä, koska arvelimme, ettei suurin osa poistettavaksi aiotusta esineistöstä olisi tuonut merkittävää lisää minkään kotimaisen museon kokoelmaan, oli tallennusnäkökulma mikä tahansa. Tämä oli myös ainoa realistinen mahdollisuus aikataulusyistä ja ottaen huomioon, ettei Suomessa toistaiseksi ole vakiintunutta kanavaa poistettavien museo-objektien tarjoamiseen muille ammatillisille museoille. Selvitistyömme tuloksena muutamia esineitä siirrettiin toisiin ammatillisiin museoihin. Kuljetuskustannukset jäivät esineiden uusille omistajille.

Joitakin esineitä päätettiin hyödyntää työpajamateriaalina ja rekvisiittatarpeina. Pieni osa esineistä, jotka muussa tapauksessa olisi poistettu hävittämällä, annettiin Suomen höyrykoneyhdistys ry:lle ja yksityishenkilölle maksutta. Lisäksi merkittävä osa esineistä päädyttiin palauttamaan lahjoittajalle. Kokemuksemme mukaan on tärkeää, että muille kuin ammatillisille museoille luovuttaminen tapahtuu vain, jos luovuttava museo ymmärtää ja hyväksyy mahdolliset seuraukset siitä, ettei sen ole mahdollista vaikuttaa museoammatillisen toiminnan ulkopuolelle päätyneiden objektien seuraaviin vaiheisiin. Suosituksia voidaan antaa, mutta erillisehtoja luo-

vutussopimuksissa tulee välttää, sillä niiden noudattamisen valvominen on käytännössä mahdotonta.

Museoon viittaavat tunnistetiedot poistettiin hävitettäväksi päätyvistä esineistä siltä osin kuin oli mahdollista. Museotalalla on tiedossa tapauksia, joissa hävittämällä poistettu objekti lähtee uudelle kierrokselle, jonka seurauksena se joko tulee esille epäsuotuisassa yhteydessä tai sitä jopa tarjotaan uudelleen siitä luopuneeseen museoon. Mikäli objektit halutaan poistaa hävittämällä, on esimerkiksi metalliromuksi myymisen yhteydessä tärkeää valita luotettava ja ammattimainen toimija, joka käsittelee poistettavia objekteja kierrätettävänä materiaalina, eikä esimerkiksi myy niitä sellaisenaan eteenpäin.

On tärkeää, että haitallisten aineiden erottelu ja jatkotoimitus hoidetaan asianmukaisesti. Vantaan tapauksessa haitallisia aineita olivat muun muassa muuntajien sisältämät PCB-öljyt. Niiden hävittämisestä vastasi kierrätysliike ja käsittelystä koituneet kustannukset vähennettiin metallin myynnistä saatavasta korvauksesta. Kustannustehokkuutta ajatellen osa haitallisten aineiden erottelemisesta olisi voinut tehdä poistovaiheessa itse, mutta aikataulusyistä ja turvallisuusseikoista johtuen palvelun ostaminen muualta koettiin paremmaksi vaihtoehdoksi.

Vaikka museoesineiden myynti edellyttää tarkkaa eettistä pohdintaa, kaikkea rahanvaihtoa poistotilanteissa ei tule problematisoida samalla asteikolla. Tekniikan museo on myynyt kokoelmistaan poistettuja koneita ja laitteita metalliromuna. Mikäli museo luovuttaa poistettavat objektit luotettavalle toimijalle, toimintatavan eettistä kestävyttä ei mielestämme ole tarvetta epäillä. Katsomme, että tällaisessa tapauksessa saatava korvaus on nimenomaan korvaus oikeaoppisesti suoritetusta materiaalin kierrätyksestä, ei myyntivoitto. On selvää, että korvauksen saaminen ei saa vaikuttaa poistopäätökseen,

Vantaan tila ei soveltunut museoesineiden säilyttämiseen, ja sinne siirretty esineistö oli jo lähtökohtaisesti huonokuntoista ja kontekstittietojensa osalta puutteellista.

ja että ensisijaisempien poistotapojen mahdollisuus on käytävä läpi. Vantaan tapauksessa poistetuista esineistä syntyi neljätoista tonnia metalliromua ja siitä saadulla korvauksella katettiin osa kokoelmiin jäävien objektien siirtokuluista. Korvauksen määrä ei kuitenkaan ollut merkittävä koko varastomuuton kokonaisbudjetin kannalta.

Sanasto

Ideaalitila

Objektin tila, jota objektin hallinnoija (museo) pitää merkityksellisimpänä. Ideaalitila on aina jokin objektin todellisista historiallisista tiloista.³⁰

Kokoelmapoisto

Kokoelmapoisto tarkoittaa sekä konkreettisia poistotoimenpiteitä että museo-objektin statuksen muutoksia. Kokoelmapoistossa muuttuu tai raukeaa pysyvästi joko objektin omistajuussuhde, sen status museaaliseen kokoelmaan kuuluvana objektina tai molemmat. Poiston määritelmä *Poisto tarkoittaa erilaisin metodein suoritettavaa objektin pysyvää siirtämistä museaalisesta kokoelmasta toteutuu, kun museaalisella kokoelmalla ei tarkoiteta museopedagogista kokoelmaa. Situksen muutos voi johtaa fyysisen poistotoimenpiteeseen, mutta myös museon sisäiseen siirtoon. Siksi myös siirtoa museopedagogisiin tarkoituksiin on tässä julkaisussa käsitelty poistotapana.*³¹

Kokoelmaprofiili

Museon kokoelmapolitiikassa määritellyt tallennusalueet (aiheittain, ajallisesti tai maantieteellisesti) ja kokoelmapainopisteet muodostavat kokoelmaprofiilin.

³⁰ *Ideal state* käsitteenä: Appelbaum 2007; Ideaalitilan suomenkielinen määritelmä: Ekosaari, Jantunen & Paaskoski 2013.

³¹ Määritelmä on muotoiltu Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -hankkeessa.

Museoarvo

Museoarvolla tarkoitetaan objektin tai kokoelman arvoa museotyön kohteena, museolle ja museon käyttäjille, koko yhteiskunnalle. Museoarvo perustuu siihen, miten hyvin objekti tai kokoelma välittää niitä merkityksiä, joiden välittäjäksi se on museointiprosessissa valittu. Merkitysten määrittelyyn ja museoarvon määrittämiseen voidaan käyttää esimerkiksi merkitysanalyysimenetelmän merkityksen arviointikriteereitä. Yksittäisen museon näkökulmasta objektin sopivuus museon kokoelmaprofiiliin nostaa sen museoarvoa.³²

Museo-objekti

Museo-objekti on museon tallennuksen, tutkimuksen, hallinnan, säilyttämisen ja käytön kohteena oleva kulttuurin ilmaus, joka on museossa osa kulttuuriperintöä. Objektityyppejä ovat esimerkiksi esineet, taideteokset, valokuvat, arkistoaineisto ja luonnontieteellinen aineisto. Objekti voi olla myös digitaalinen. Tässä hankkeessa on käsitelty fyysisiä objekteja, mutta museo-objekti ei ole vain fyysinen kappale, vaan sitä voidaan tarkastella tiedon, merkitysten ja aineellisen tai aineettoman kulttuurin ilmauksen muodostamana kokonaisuutena. Objektin aika fyysisenä kappaleena kestää sen valmistumisesta sen

³² Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015.

tuhoutumiseen. Kulttuurisen elinkaaren vaiheissa objekti ilmenee ideana, valmiina mutta vielä käyttämättömänä objektina, objektina jolla on käyttöhistoria ja lopuksi tuhoutuneena mutta dokumentoituna tai muistettuna objektina. Kulttuurisen elinkaaren näkökulmasta objektiin liittyvät merkitykset ovat olennaisia. Museo-objektin käyttötarkoitus on lähes poikkeuksetta jokin muu kuin mihin se alun perin on suunniteltu. Se toimii esimerkiksi todistuskappaleena ja lähteenä, välittää tietoa ja merkityksiä, tuottaa identiteettejä, elämyksiä ja hyvinvointia. Museo-objektin todistusvoiman takaa sen aitous; autenttisuus vahvistaa 'aidon objektin mahtia', jonka varaan suhde katsojaan tai käyttäjään usein rakentuu.³³

³³ Mensch 1992; Häyhä, Jantunen & Paaskoski 2015; Ekosaari, Jantunen & Paaskoski 2013, 19.

Kirjallisuus

Appelbaum, Barbara 2007. *Conservation Treatment Methodology*. Oxford: Butterworth-Heinemann.

Davies, Peter 2011. *Disposals: Debate, Dissent and Dilemma*. Museums and the Disposal Debate. A Collection of Essays. Peter Davies (ed.). Edinburgh: MuseumsEtc, 20–42.

Davies, Peter (ed.) 2011. *Museums and the Disposal Debate*. A Collection of Essays. Edinburgh: MuseumsEtc.

Disposal Toolkit 2008. Guidelines for museums. Museums Association. [verkkoaineisto]. Saatavissa: <http://www.museumsassociation.org/download?id=15852> (10.4.2015)

Disposal Toolkit 2014. Guidelines for museums. Museums Association. [verkkoaineisto]. Saatavissa: <http://www.museumsassociation.org/download?id=1075416> (10.4.2015)

Heinonen, Jouko & Lahti, Markku 2001. *Museologian perusteet*. Suomen museoliiton julkaisuja 49. Suomen museoliitto.

Ekosaari, Maija & Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena 2013. *Kokoelmapolitiikan muistilista museoille*. Museoviraston ohjeita ja oppaita 3. Museo2015. Museovirasto.

Häyhä, Heikki & Jantunen, Sari & Paaskoski, Leena 2015. *Merkitysanalyysimenetelmä*. Suomen museoliiton julkaisuja 64. Suomen museoliitto.

Knell, Simon J. 2004. *Altered values: searching for a new collecting*. Museums and the Future on Collecting. Simon J. Knell (ed.). Aldershot: Ashgate, 1–46.

Kostet, Juhani 2007. *Kokoelmien muodostuminen*. Museologia tänään. Pauliina Kinanen (toim.). Suomen museoliiton julkaisuja 57. Suomen museoliitto.

Mensch, Peter van 1992. *Towards a methodology of museology*. PhD thesis. University of Zagreb.

Museotyön eettiset säännöt 2005. ICOM Suomen komitea ry. [verkkoaineisto]. Saatavissa: <http://finland.icom.museum/etiikka.html#2> (10.4.2015)

Pulkkinen, Ritva 2013. *Poistot museoiden kokoelmahallinnassa*. Pro gradu -tutkielma. Informaatiotutkimus ja interaktiivinen media. Tampereen yliopisto.

Vilkuna, Janne 2000. *Kestämätön kehitys*. Näkökulmia museoihin ja museologiaan. Janne Vilkuna (toim.). Ethnos toimite 10.

Weil, Stephen (ed.), 1997. *A Deaccession Reader*. Washington: American Association of Museums.

Liite 1

POISTOKYSELYN KYSYMYKSET

Kokoelmapoistojen hyvät käytännöt -hankkeen kokoelmapoistokysely vuonna 2014

1 MINKÄLAISTEN KOKOELMIEN PARISSA TYÖSKENTELET?

- kulttuurihistorialliset kokoelmat
- taidekokoelmat
- muu, mikä? _____

2 OLETKO?

- konservaattori
- museomestari
- tutkija (amanuenssi / intendentti / tms.)
- museonjohtaja
- muu museoammattilainen, nimike _____

- vapaaehtoistyöntekijä

3 ONKO MUSEOSI KOKOELMISTA TEHTY POISTOJA OMAN TYÖURASI AIKANA?

- kyllä
- ei
- lisätietoja: _____

4 ONKO MUSEOLLASI KIRJATTU POISTOPOLITIikka TAI POISTOPROSESSI?

- kyllä, otettu käyttöön vuonna _____
- ei
- lisätietoja: _____

5 VOIT HALUTESSASI KERTOA LISÄÄ POISTO- KÄYTÄNTÖJEN SYNTYVAIHEISTA JA KEHITYKSESTÄ MUSEOSSASI

6 MERKITSE MUSEOSSASI TOTEUTETTujen KOKOELMAPOISTOJEN SYYT:

- objekti ei kuulu museon tallennusalueeseen
- objekti soveltuu museoiden tallennustyönjaon myötä paremmin toisen museon kokoelmaan
- objektin kokoelmavastaavuudet (yleisyys museon omissa kokoelmissa)
- objektin kokoelmavastaavuudet (yleisyys muiden museoiden kokoelmissa)
- objektin kunto ja/tai puutteellisuus
- objektin proveniensi- ja kontekstitietojen puutteellisuus
- poistettava objekti korvataan (esim. vastaavalla parempikuntoisella objektilla)
- objekti aiheuttaa riskejä muulle kokoelmalle (tuhohyönteiset, home ym.)
- objekti tai siihen kuuluvat osat/materiaalit ovat riski terveydelle tai turvallisuudelle
- objekti liitetään museon käyttökokoelmaan
- objektin kohtuuttomat säilytyskustannukset/ylläpitokustannukset
- muu mikä? _____
- lisätietoja: _____

7 MITÄ POISTOTAPOJA MUSEOSSASI ON KÄYTETTY?

- siirto ammatillisesti hoidettuun museoon
- siirto ei-ammattillisesti hoidettuun museoon
- siirto museon opetuskokoelmaan/käyttökokoelmaan
- siirto museon rekvisiittaan
- lahjoittaminen muuhun julkiseen käyttöön
- palauttaminen lahjoittajalle
- myynti
- vaihto
- hyödyntäminen materiaalina
- tuhoaminen
- lisätietoja: _____

8 MIKÄ KOKOELMAPOISTOISSA / MUSEOSI POISTOPOLITIIKASSA JA/TAI- PROSESSISSA ON ONGELMALLISINTA?

9 MIKÄ KOKOELMAPOISTOISSA / MUSEOSI POISTO- POLITIIKASSA JA/TAI- PROSESSISSA TOIMII PARHAITEN?

10 MITÄ "KOKOELMAPOISTOJEN HYVÄT KÄYTÄNNÖT" -HANKKEESSA TULISI KÄSITELLÄ? MIHIN POISTOJA KOSKEVAAN KYSYMYKSEEN HALUAISIT VASTAUKSEN?

11 KERRO MEILLE ERIKOISIN, ONNISTUNEIN TAI KIMURANTEIN KOKEMUKSESI KOKOELMAPOISTOIHIN LIITTYEN JA/TAI JAA HYVÄ VINKKISI POISTOIHIN!

